

MC
128.842

**AZ
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
FÜZETEI**

— 12. —

**FEJEZETEK
A KÜLFÖLDI MAGYAR SAJTÓ
TÖRTÉNETÉBŐL
(1853–1920)**

**ÍRTA
BATÁRI GYULA**

OSZK

Georgios Széchényi Könyvtár

AZ
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
FÜZETEI

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A sorozatot szerkeszti
P. VÁSÁRHELYI JUDIT

A szerkesztőbizottság tagjai:

Belitska-Scholtz Hedvig
Hegedüs Péter
Kertész Gyula
Kovács Ilona
Nagy Attila
Nagy Zsoltné
Nemeskéri Erika
Rózsa Mária
W. Salgó Ágnes

AZ
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
FÜZETEI
12.

FEJEZETEK
A KÜLFÖLDI MAGYAR SAJTÓ
TÖRTÉNETÉBŐL
(1853–1920)

ÍRTA
BATÁRI GYULA

BUDAPEST

1999

ISBN 963 200 409 4

ISSN 0865-7548

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár MC 128.842

1999

Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: POPRÁDY GÉZA

Készült az OSZK Nyomdaüzemében, Budapest

Munkaszám: 98.241

Tartalom

Bevezetés	7
A „Magyar Száműzöttek Lapja”. Az első amerikai magyar hírlap 1853-ban	9
Az amerikai magyar kivándorlók sajtójának kialakulása	19
Az Amerikai Magyar Mérnök- és Építészegylet és kiadványai	32
A clevelandi „Szabadság” és alapítója Kohányi Tihamér	36
Az „Amerikai Magyar Népszava”	45
Egy amerikai magyar képes lap: „Berkó Képes Újságja”	48
Az OSZK az amerikai magyar időszaki kiadványok legnagyobb tára ...	53
A „Párisi Magyar Értesítő”-ről	55
A zürichi magyar egyesület kiadványai és könyvtára a XIX. században	59
Az első bukaresti magyar nyelvű hírlap	62
Hirdetések a „Bukaresti Magyar Közlöny”-ben	69
Summary	72
A kötetben előforduló időszaki kiadványok címei	74
Az 1920-ig az Egyesült Államokban megjelenő magyar időszaki kiadványok	76
Névmutató	86
A képek jegyzéke	89

Bevezetés

A hazai sajtótörténeti jellegű kutatásaimmal egyidejűleg foglalkozom a külföldi magyar sajtóval is. Ilyen irányú írásaim egy része már megjelent különböző kiadványokban, most ezeket és néhány eddig még kéziratban lévő tanulmányomat gyűjtöttem össze jelen kötetben. Az itt közölt írások egyik fő jellemzője, hogy a tárgyalt időszaki kiadványok mindegyike a történelmi Magyarország határain kívül látott napvilágot. Ezek közül a legrégebbi a Kossuth emigráció kiadványa 1853-ban: *A Magyar Száműzöttek Lapja*, rövid megjelenési ideje ellenére jelentős és figyelemre méltó kezdeményezés volt, mely forrásértékű adatokat közölt az akkoriban Amerikába került magyarokról. Ezt követően már csak több mint húsz évvel később lett újabb lapja az amerikai magyaroknak. Meg kell említeni, hogy ezen későbbi lapoknak az alapítói már nem politikai emigránsok, hanem az anyaországot jórészt gazdasági okok miatt elhagyó kivándorlók, akiknek egy része nem végleges letelepedési szándékkal hagyta el az országot. Nagy részük – legalábbis az első generáció – nem tanulta meg lényegében a befogadó ország nyelvét, legfeljebb a mindennapi élethez szükséges szavakat, mondatokat. Többek között ezen okból is nagy szükség volt a saját anyanyelvükön megjelenő lapokra, hogy tájékozódhassanak az új és az óhazáról, a világ eseményeiről, vallásuk híreiről, egyesületeik rendezvényeiről, valamint munkaalkalmakról. A közölt szépirodalmi jellegű írások pedig szórakozást nyújtottak és segítettek az anyanyelvet megtartani. Az angol nyelvet tökéletesen általában csak a letelepedők második generációja sajátította el, az ő esetükben a lapok a szülők nyelvének az életben tartását is jelentették.

A második ismert amerikai magyar hírlap a Lőw Vilmos és Mogyoróssy Árkád által 1879-ben alapított *Magyar Amerika*, majd ezt követték a további hosszabb, rövidebb ideig megjelenő lapok, a későbbiek között van még ma is élő. Ezeknek jelentős szerepük volt és van a kivándorlottak összefogásában, tájékoztatásában, erősítésében. Természetesen az itt tárgyaltakon kívül még igen sok lap jelent meg, többek között képes újságok, vallási, szakmai, egyesületi értesítők. Az utóbbiak között olyan színvonalas is akad mint az általam csak viszonylag röviden ismertetett *Amerikai Magyar Mérnök- és Építészegylet Értesítője* – *Journal of the Hungarian Engineers and Architects of America*.

Az Egyesült Államokon kívül más országok, így egy franciaországi, svájci és romániai magyar nyelvű lapok ismertetésére is sor kerül. Meg kell említeni, az itt felsorolt helyeken kívül is voltak és vannak magyar nyelvű hírlapok, így Kanadában, a dél-amerikai államokban, Ausztráliában, a Dél-Afriakai Köztársaságban, Németországban és feltehetően máshol is. Úgy gondolom ezek teljes feltárása és ismertetése is igen hasznos lenne.

Általában az első világháború vége előtt alapított lapokkal foglalkoztam 1920-ig, noha ezután következtek az újabb, elsősorban 1919 utáni, a harmincas évek vége táján bekövetkező, majd az 1945-öt követő és az 1956-os tömeges emigráció, melyeknek szintén megvoltak és vannak a saját időszaki kiadványaik. Azonban sajnos az utóbbi nyolc-tíz évben csökkent a számuk.

Összeállításomban általában következő szempontok alapján igyekeztem bemutatni a tárgyalt lapokat: rendszeresen sor kerül a keletkezés körülményeinek, idejének a feltárására, a kiadó, a szerkesztők személyének a bemutatására és célkitűzéseik ismertetésére. A kiadványok tartalmának jellegét, színvonalát egy-egy jellegzetes cikkből történő szó szerinti idézetekkel igyekeztem bemutatni, a szöveg utáni vagy a tanulmány végén lévő bibliográfiai adatok feltüntetésével. Egyébként a többi felhasznált irodalom is számszorosrendben nem a kötet végén, hanem az egyes tanulmányok után következő *Jegyzetek* részben kerül felsorolásra.

A kötetet névmutató, a szövegben megemlített időszaki kiadványok betűrendben történő felsorolása egészíti ki és végül néhány címlapkép is bemutatásra kerül.

A Magyar Száműzöttek Lapja

Az első amerikai magyar hírlap 1853-ban

Az első, Amerikában kiadott magyar nyelvű hírlap egészen a legutóbbi idő-kig csak utalásokból volt ismert.¹ Tudomásunk szerint teljes sorozata – összesen hat szám – nem található meg egyetlen hazai vagy amerikai közgyűjteményben sem, az Országos Széchényi Könyvtár állományában is csak újabban van meg az első, második és negyedik szám.² A lap részletesebb leírása eddig még nem történt meg, ezért nem látszik érdektelennek *A Magyar Száműzöttek Lapjának* bemutatása.³

A első amerikai magyar lapot New York-i 48-as magyar emigránsok alapították – feltehetően Kossuth Lajos ösztönzésére. Az első szám 1853-október 15-én jelent meg, Kornis Károly jogász és publicista szerkesztésében és kiadásában, valószínűleg Kossuth anyagi támogatásával, egyes feltételezések szerint egyenesen az emigráció által egy későbbi felszabadító háború céljaira vásárolt fegyverekhez tartozó két tábori nyomda egyikének a betűivel nyomták.⁴

Maga Kornis Károly – akit az első amerikai magyar újságírónak is szoktak nevezni – 1822. április 19-én született Aradon, középiskoláit Szegeden, jogi tanulmányait Pesten végezte. Ügyvédi vizsgát 1844-ben tett. 1848-ban a pesti egyetemen a büntető jog tanára, majd még ugyanez év őszén a délvidéken kormánybiztos, 1849-ben a szegedi vésztörvényszék elnöke. A forradalom bukása után bujdosásra kényszerült. Távollétében halálra ítélték, és jelképesen – in effigie – felakasztották. 1850-ben sikerült külföldre jutnia, előbb Franciaországba majd az Egyesült Államokba. New Yorkban kezd élete legjelentősebb vállalkozásába, a lap kiadásába, azzal a céllal, hogy az amerikai magyar emigrációt összefogja Kossuth messze tekintő terveinek a megvalósítása érdekében.⁵ A lap bukása után Brazíliába megy és Rio de Janeiróban telepedik le, előbb fényképészként tevékenykedik, majd keresett ügyvéd, közben különböző hazai lapoknak is küld cikkeket, tudósításokat. A honvágy annyira gyöttri, hogy hazatér amnesztia nélkül az Arad megyei Gyorokra, elhatalmasodó tüdőbaja 1863. január 27-én végez vele, csak néhány nappal halála előtt kapott kegyelmet a császártól.⁶

A Magyar Száműzöttek Lapjának első száma elég hibásra sikerült, mivel az amerikai nyomda betűiről hiányoztak a magyar ékezetek, az egyes példá-

nyokon maga Kornis pótolta a hiányosságokat – ez az OSZK tulajdonában található példányokon ma is látható. A nyomdai munkákat Dancs Lajos (1827–1891), a szabadságharc századosa és a lengyel Gorszky Xavér végezte egy osztrák szakember segítségével. Dancs visszaemlékezéseiben így írt erről: „egy bécsi légionárius, ki ottan betűszedő volt ... Kornis lapját szedte és állította össze; a legnagyobb készséggel tanította meg a betűszedés mesterségére”⁷. Tehát a meg nem nevezett osztrák légionárius volt az egyetlen személy, aki értett a lap körül tevékenykedők közül a nyomdászathoz, és ő feltehetően nem tudott magyarul. A négyoldalas, a százas példányszámot nem sokkal meghaladó lap kiszedése és nyomása tíz napig tartott.

A New York-i Spruce Street 17. szám alatti ház manzárdszobájában kiadott és nyomtatott lap lényegében azzal a céllal jött létre, hogy az amerikai magyar emigránsokat összefogja, ápolja az anyanyelvet és főleg tájékoztasson az aktuális, a magyarokat is érintő eseményekről, különös tekintettel arra a körülményre, hogy alakulóban volt egy légió az egykori honvédekből, akiket a törökök oldalán kívántak bevetni a krími háborúban.

Maga Kornis, lapjának első számában a bevezető cikkben írt kiadványa célkitűzéseiről, tájékoztatott a megjelenés körülményeiről, az anyagi nehézségekről:

„Honfitársak!

Itt nyújtom önöknek testvéri üdvözlétem mellett »a' Magyar Száműzöttek« című heti lap első számát. Fogadják abban testesítve az ígét, a' melynek valószínűsítésére nézve a' mult holnapban ígéret tétetett.

Ekkoráig ugyan az előfizetések oly számban, mint a' hogy azt e' lap fenntartása igényli, még be nem érkeztek. Ám de keblem lelkesültsége, mellyel e' vállalat életbe léptetését felkarolám, nem engedé, hogy e' körülményt oly akadályul fogadjam, mely a' honfiai érzettől túláradt szív vágyainak teljesülését csak pillanatra is megakasztani, avagy továbbra halasztani tudhatná. Ugyanazért e' lapra nézve nem csak a' szerkesztőséget, de a' kiadóságot is átválalva a' közrebocsájtást megindítottam...

A' lap kiállítására igényelt költségek be-érkezte előtt is a' kiadást megindítottam, hogy az által a' mindannyiunk üdv-kívánata, és vágyteljes fohászatától üdvözölt vállalatot haladéktalanul a' valószínűsítés terére állítva mutathassam fel, 's ez által a' kicsinyhitűek elől azon kételynek még ürügyét is eloszlasam, a' melynél fogva azok talán csekély létszámunk s' szigorú körülményeink közepette, itt az új világban egy magyar lap kiállítása lehetőségében elég szilárdan bizni nem merészeltek.”

A bevezető cikk további részeiben közli Kornis a lap tulajdonképpeni célkitűzéseit, az adott körülmények miatt eléggé általánosságokban vázolja azt, hogy a megoszló és különböző nézeteket valló emigránsok érzékenységét lehetőleg semmilyen formában ne sértse, hogy közös cél érdekében sikerüljön őket egy táborba összegyűjteni:

„Először is tudniillik oda szeretném a' működést irányozni miszerint e lap, itt kint idegen földön kevés létszámunk 's szétszort állapotunk daczára is nemzeti literaturánk életjele s orgánuma gyanánt tüntethesse magát: 's másodszor hogy e' lapban, a' Hazánk közügyét illető eseményekről, viszonyokról, eszméinkről, 's létünk körülményeiről is, részrehajlatlan eredeti jegyzeteket 's emlék adatokat hagyassunk hátra az utó-ivadék számára ... én e' lapot legtávolabbról sem szándékozván saját egyéni nézeteim közlönyévé alakítani, azt az összes honfui társadalmunk közvéleményének korlátlan nyilvánulataisra tárom-fel orgánomul, 's a' tekintetből szerkesztő politikai irány gyanánt, csupán ama mindannyi Magyar keblében egyiránt honoló alap elvet említem el: miszerint Hazánk közjogi állapotára nézve 1849-diki April 14-én kimondott önálló 's független állam minőséget, mint jogszerűség, törvényesség, tény gyakorlat, s testvéreink vére által is szentesített helyzetet tekintvén csupán törvényesnek ... mindenek előtt is minden politikai működésünknek arra szükség irányulva lenni, miszerint hazánk a bitorló Osztrák Császári ház uralma alól kiszabadittatván, az önálló 's független Európai államok sorába vissza helyeztessék. Ha ez egyszer megtörtént, azon túl hogy a' Hont tulajdonképp minő államszerkezet, vagy kormány-forma szerint lenne legcélszerűbb rendezni ... erre nézve a felszólalhatási tér mindannyiunk előtt szabadon áll ... 's a' Honfitársak öszeve birják az eldöntő szavazatot.”

Itt a jövődő államforma kérdésében Kornis azért nem kívánt állást foglalni, hogy ezáltal az emigráció minden irányzatának a támogatását megnyerje ezért azt javasolta, hogy

„ha még oly annyira eltérő nézetekben nyilvánulna is 'a szabadság 's annak létesíthetése iránti fogalmunk 's óhajításunk: igyekezzünk mindenkor egy bizonyos összetartási pontban egymással karöltve találkozni...”

Ez irány vázlat az, mit én legüdvösebb politica 's eljárás gyanánt követni óhajtok, 's követésre ajánlok.”

Sajnos, ennek a kompromisszumos és a politikai ellentéteket félretevő programnak sem sikerült annyira egy táborba összehozni az amerikai magyar emigránsokat, hogy ellentéteiket feledve támogassák Kornis lapját. Természetesen a korabeli emlékiratok ismeretében azt is meg kell jegyezni, hogy akkoriban az amerikai magyarok többsége igen nehéz anyagi körülmények között tengődött, tehát sokuknak ezért nem állt módjában előfizetni a lapra, így azután csak 117-en jelentették be, hogy támogatják Kornist, és ezeknek is csupán csak körülbelül a fele lett tényleges előfizető.

A lap következő cikke az akkor nagy nemzetközi visszhangot keltő Koszta Márton-féle esettel foglalkozott – egyébként a témára többször is visszatértek a lapban. A Koszta eset lényege az, hogy a Koszta nevű magyar emigránst 1853-ban az anatóliai Szmírnába egy császári hajóra hurcolták. Az ugyancsak ott horgonyzó amerikai hadihajó, a St. Louis, emberséges kapitánya Duncan Ingraham hajójának ágyúit az osztrák hajóra irányította és így kényszerítette ki, hogy szabadon engedjék az elrabolt magyar foglyot. Ezután a hazatérő Kosztát és főleg az amerikai kapitányt Amerika szerte lelkesen

ünnepezték. Az eseményre felfigyeltek a kor nemzetközileg ismert emigráns politikusai is, többek között maga Garibaldi.

A lap így írt kissé megkéssve a nevezetes esetről:

„A Koszta Márton féle ügy 's Ingraham tette iránt felmerült nyilatkozványok.

Koszta Márton honfitársunknak az osztrák kormány rabló körmei közül lett kiszabadítása, úgy szinte az annak folytán Ingraham Egyesült-Állami hajós kapitány irányában felmerült nyilatkozványok, nagy részben ez előtt több hetek sőt hónapokkal történtén, azok közleményét e' lap már 'a maga első megjelenésekor az idegen napi sajtók útján annyira kizsákmányoltan találá, miszerint az arra vonatkozó minden tudósítások e' lap hasábjain csaknem mint rég történt, 's elregélt dolgok ismétlése fordulhat elő...”

Ezután Kornis az amerikai magyarok Ingraham kapitány hőstettével kapcsolatos megnyilatkozásait ismerteti:

„A Smyrnai esemény híre reánk Magyarokra kétszeres hatással volt, 's magasatos öntudattal elmondhatjuk, miszerint az elsőik közé tartozánk, kik Ingraham kapitány s az egyesültállami e' tárgyban érdekelve volt kormány-képviselők részére, a' nyilvános hála kifejezést indítványba hozók...”

A magyarok hála megnyilatkozásaihoz más nemzetek emigránsszervezetei is csatlakoztak és együtt közös nagygyűlés megrendezését határozták el:

„A' többi nemzetek számüzöttei, és New-York város különféle társulatainak küldötteiből megalakult választmány a' ... tömeges népgyűlés, és nyilatkozványi ünnepély megtartására September hó 22-ét mint az 1789-ki francia forradalom évnapját tűzte ki, és az ünnepély helyéül a' Metropolitan-Hallt választotta.”

A lap további számai is részletesen tájékoztattak a Koszta-Ingraham ügy eseményeiről. A már bejelentett népgyűlésen Mészáros Lázár altábornagy tört angolsággal tartott beszédet, majd Kornis angolul írt köszönő nyilatkozatát olvasták fel, amelyet az emigráns magyarok aláírtak. Az ülésen még Garibaldi üdvözlését is felolvasták. Majd megszavazták a kapitány részére egy arany emlékérem veretését:

„... hős kapitány részére egy arany emlék-pénz létesítését indítványozván, annak megszavazására kívánja a' gyülekezet felhívni” ezután „a' zenekar felhíva a' »Nincs még oda Lengyelország« lengyel forradalmi ária eljátszására, mi is elharsogtatván csak hamar a' »Marseillese« és »Rákóczy« kezdetű hangoztatni...”

Ugyan e' tárgyban ehhez hasonló ünnepélyek s gyűlések az Egyesült-Államok számos egyéb helyein is tartattak...”

A Koszta-Ingraham ügygel egyébként a Kongresszus és az Egyesült Államok akkori elnöke – Franklin Pierce – is részletesen foglalkozott, az

affér miatt majdnem megszakadtak a diplomáciai kapcsolatok az USA és az osztrák Császárság között. Az eset bevonult a nemzetközi diplomácia történetébe is, hiszen Koszta akkor még lényegében nem volt amerikai állampolgár és mégis egy teljes jogú polgárt megillető védelmet kapott új hazájától. Ausztria erőlyesen követelte Koszta azonnali kiadatását és elégtételt is kívánt Ingraham kapitány jogtalannak minősített eljárásáért, mindezt az amerikai kormány kereken megtagadta. W. M. L. Marcy amerikai külügyi államtitkár 1853. szeptember 25-én jegyzékében a következőkben foglalta össze az amerikai állaspontot:

„Ámbár Koszta az első papir kivételével nem nyerte el egy amerikai állampolgár összes jogait, de az első papir elegendő ahhoz, hogy őt amerikai nemzeti jelleggel ruházza fel, mely jelleggel – nemzetközi jog értelmében – mindazok birnak, kik az állam területén állandóan letelepedtek. Az Egyesült Államok kormányának volt tehát joga, pártfogását, védelmét Kosztára kiterjeszteni.”⁸

Az amerikai magyarok további történetével kapcsolatos igen alapvető közlemény is napvilágot látott *A Magyar Száműzöttek Lapjában*, ugyanis felhívást tettek közzé egy magyar egyesület alapítására. E felhívás alapján megalakult egylet lett az első jelentősebb magyar társulás az Egyesült Államokban. Lényegében ezzel a felhívással vette kezdetét az amerikai magyar társulások sora, amelyek közül némelyik még ma is létezik. Ezek az egyesületek lettek a későbbi, elsősorban gazdasági okok miatt kivándorolt magyarok összefogói, anyagi támogatói, az anyanyelv megőrzésének eszközei, klubok és könyvtárak alapítói.

A feltehetően Kornis által megfogalmazott egyesülésre felszólító „Értesítő” című közlemény némileg rávilágít a „New York magyar ápoló egylet” megalakulásának a körülményeire. Egyben az is kiderül belőle, hogy az egylet elsődleges célja akkor még elsősorban a száműzetésben megbetegedett és nehéz anyagi körülmények közé kerülő magyarok támogatása volt.

Íme a szöveg:

„Minthogy a' száműzetés keservei s' a' kedvezőtlen viszonyoknak hatásaitól sujtott helyzetünk, majdnem általán véve oly szigorú körülmények közt hánykodtat mindanyiunkat, miszerint megbetegedés esetében közülünk csak igen kevesen láthatják magukat a' nyomor 's inség ellen biztosítva, hogy e' szerencsétlen állapot beálltával, a' tökéletes elhagyatottság előli maga megovhatásra, egyszersmind pedig a' szükséges ápoltatás- 's orvosi segélybeni részesülhetésre a' kölcsönös testvéri érzet utján alkalom nyujthassék; a' New York Városában 's környékén lévő Honfitársak, még múlt 1852-ik évi November havában »Magyar beteg ápoló egylet« czimen Freund Honfitárs elnöksége alatt, egy jótékony társulatot alakítottak, a' mely feladatául fogadá, betegség esetében ellátni mind azon Honfitársakat, kik magukat az egyletnek tagjaivá avatják...

Az egyletbe tag gyanánt befogadtatik minden magyar, valamint olyan külföldi is, a' ki a' magyar Szabadságharcban, a' magyar ügy mellet tettleges részt vett...

... az itt New York 's környékén lévő Honfitársak egy segélyezési fiók pénztár alakítást indítottak meg, melynek feladata az olyan hontestvérek számára, kikről kibizonyosodik, hogy nem önhibájuk miatt mulasztottak el a' fentebb említett jótékony egyletbe való belépést betegség esetében segélyezésképp a' körülmények szerint, bizonyos meghatározandó összegecskét juttatni.

... a' Honfitársak annak gyámolítására kéretnek fel, 's oda utasítatnak, miszerint arra vonatkozó adakozásaikat Török L. pénztároshoz juttatni sziveskedjenek."

Úgy gondoljuk, hogy az itt közölt nyomtatott magyar nyelvű szöveg az első, amely Amerikában magyar egyesület szervezésére szólít fel.

A lap első számában még két további közlemény jelent meg. Az első „Előfizetési felhívás”, amelyből megtudhatjuk, hogy a lap „hetenként egyszer, egy-egy négyhasábú nagy nyomtatott ívén” jelenik meg. New York-ban, valamint az Egyesült Államokban Kaliforniát leszámítva negyedévenként egy dollár az előfizetési ár, máshol 1,50, egy példány ára 10 cent. Kornis hirdetések közlésére is számított „Magán hirdetéseknel minden egyes nyomtatott sorhely díjja” öt cent. A levelezést és minden egyéb küldeményt Török Lajos volt százados „boarding” házába New York Lisperard Street 41. számba kérte a szerkesztő. A következő közlemény mentegőtődzés volt a nyomdai hibák miatt:

„A' nyelvünk sajátsága által igényelt különös betűk megszerzése előreláthatván akadályokra akadván, e' lap első megjelenése minden számításunkon kívül huzódott illy későre...”

A *Magyar Száműzöttek Lapjának* második száma 1853. október 22-én jelent meg. A vezércikket Kornis Károly írta benne „Európa jelen közügyi helyzeté”-ről, melynek befejező részében kifejti, hogy Európa népei csak közös harcuk eredményeképpen lehetnek valóban szabadok:

„A' nép vezér főnökei gyanánt tekinti minden nemzeti különbség nélkül mind azokat, kik az ő érdekében működnek. Egy Kossuth – Mazzini – 's a' többitől épp úgy várja ügyének megváltását a' Német, Lengyel, vagy Francia: miként az Olasz vagy a' Magyar; mert hisz a' gyászos tapasztalás saját testvéreinek vérével ira keblünkbe azon tudatot, miszerint a' részletes forradalom, a megváltás áldozatait szaporíthatja csak; de a' váltság üdvét elő nem teremtheti.”

Továbbá a „Heti Szemle” rovatban rövid hírekben tájékoztattak a magyarországi, európai és amerikai eseményekről, többek között megtudhatjuk, hogy Orsova közelében megtalálták az elrejtett magyar koronát, a száműzött Hugo Victor és Ledru Rollin „izgató nyomtatványokat” küldött Franciaországba, az Amerikába akkor megérkező Koszta Mártont Bostonban ünnepélyesen fogadták, valamint, hogy „Liszt Ferencz hazánkfia, 's zongora virtuóznak ide New-Yorkba leendő érkezése naponta váratik.”

A lap „Szépirodalmi csarnok” rovata érdekes módon közöl az akkor már régen elhalálozott Petőfi Sándornak tulajdonított oly verset, amelyet már

ő nem írhatott. A vers címe: „Felköszöntés Ferencz József név-napjára”, a nyolc versszakos költemény hangnemének érzékeltetésére csupán négy sort idézünk:

„A Szerencse úgy legyen sajátod, / Miként azt a' magyar nép kívánja, / Álmaidat sátánok zavarják, / Tè-akasztott emberek Királya ! ...

(Petőfi Sándor 1850.)”

Viszont közöl a lap egy valódi Petőfi Sándor verset is *Bem-hez 1849-ben* címmel *Az erdélyi hadsereg* címen ismert verset. Katona Miklós volt ezredes-től: *Töredék egy száműzött naplójából*, valamint *A besorozott Honvéd dala* című költemény egy „ismeretlen szerzötől”.

Az *Ima* Damjanich János 1849. október 5-ről 6-ra virradó éjjel írott utolsó imáját tartalmazza. Feltehetően a vértanú tábornok imája itt jelent meg először nyomtatásban. Továbbá közöl még Kornis egy leírást *Az aradi csatáról*.

A második számban is megjelent egy közlemény a New York-i magyar egyletről, lényegében azonos szöveggel mint az első számban.

Figyelemre méltó körülmény reklámtörténeti szempontból is az első amerikai magyar hírlapi hirdetés, amely Török Lajos New York-i vendéglőjét reklámozza.

Íme a szöveg:

„Tudomásul.

Török Lajos Honfitársunk New-Yorkban Lispenard Street 41, szám alatt boardingházat tartván, abba mind élelmezés, mind pedig szállásali ellátás végett jutányos áron kielégítő fogadtatást ígér.”

Azért is említésre méltó ez a hirdetés, mert a későbbi amerikai magyar hírlapok igen jelentős részét majd a hirdetések töltik ki, a lapok részben ennek a körülménynek köszönhatték rentabilitásukat is, másrészt segítették ezek a hirdetések az egzisztenciájukat alapító kivándorlókat, hiszen a vállalkozók beindulását elsősorban a lapot olvasó korábban kikerkezőktől várhatták és remélhatték.

Sajnos a következő, harmadik szám, amely november 4-én jelent meg, nem áll a hazai kutatók rendelkezésére (tudomásunk szerint külföldön sincs meg), így tartalmáról csak közvetett forrásokból értesülhetünk.⁹ Többek között arról, hogy Kornis *Honfitársak* címmel részvétellel szólítja fel az amerikai magyarokat a kitörőfélben lévő orosz–török háborúban, amelyben „alkalom nyiland a bosszura”. A „Szépirodalmi csarnok” című rovatban megjelenik Petőfi Sándor *Honvédje*, és egy ismeretlen szerző *Örtálló* című költeményén kívül Teleki Blankáról, Leövey Kláráról és Bernvaller Erzsébetről írnak *Hazánk szabadságharcos vértanúi* címmel. Az utolsó oldalon Kornis felhívást

tesz közzé annak érdekében, hogy hírlapja előfizetőinek a számát növelje, ugyanis gyakorlatilag mindössze csak hatvan volt a tényleges megrendelők száma, és ez megközelítőleg sem volt elég a lap fenntartására.

A negyedik szám november 15-én már csökkentett terjedelemben két oldalon jelent meg, feltehetőleg anyagi nehézségek miatt. Nagy jelentőségű felhívás jelent meg a lap élén, Kornis és Török Lajos aláírásával, amelyben felkéri Kossuth Lajost, hogy vezérelje a krími háborúra készülődő magyarokat:

„Honfitársak!

Száműzött Testvérek

... Oroszország Európa népei és a szabadság kifejlődése ellen évtizedek óta a legszemtelenebb erőszakoskodást követve működik...

Kormányzó Urat a lelkesült hazafiság legbuzgóbb szózatán felhívjuk, miszerint Hazánk zászlója alatt csatára vezéreljen; csatára, melyre egy részt a Török iránti hála elismerés kegyelete, s az Orosz elleni méltó bosszú, másrészt pedig Hazánk váltságának legszentebb vágya és reménye lelkesít...”

A továbbiakban írásban történő jelentkezésre szólítják fel a volt honvédeket. Majd a lap végén a csökkentett terjedelmet a háborúra történő készülődéssel próbálja megmagyarázni a szerkesztő:

„Közügyünk tekintetéből a Török melletti harczkészületre való felhívás közé tételét mentől előbb eszközölni czélszerűnek találván ... ez úttal csak egy félivre szorítva adám- ki.”

Itt kell megjegyezni, hogy Kossuth és a magyar emigráció azon reménykedése, mely a krími háborútól kedvező fordulatot várt Magyarország függetlenségének megszerzése érdekében, nem volt alaptalan mai hazai történészek megítélése szerint sem.¹⁰ Azonban számításukat az a nem várt körülmény húzta keresztül, hogy a Habsburg birodalom megszegve szövetségesi hűségét, hálátlanul nem viszonzva az 1849-ben a magyarok ellen kapott támogatást, nem sietett a cári Oroszország segítségére, hanem semleges maradt, és végül is ez a körülmény akadályozta meg, hogy a krími háború alkalomul szolgáljon Magyarország felszabadulására. Azonban magyar emigráció számos tagja így is részt vett a krími háborúban a törökök oldalán a cári hatalom ellen.

A negyedik szám „Szépirodalmi csarnok” rovatában Csernátony Lajos (1823–1901) hírlapíró *Levelek M...néhez* című írását közölte Kornis, melyben a szerző munkatársnak ajánlkozik és egyben jelzi, hogy nemsokára New Yorkba érkezik:

„Nemsokára személyesen New-Yorkba menve, tollam – ameddig bír – s igénybe vétetik – a lapnak lesz szentelve. Addig is küldöm meleg hozzájárultom e nyilatkozatát s egy pár Mákvirágot...”

A *Mákvirágok* Csernátony kisebb szatirikus jellegű írásai, az egyikben például a hazai termésről és a szüretéről így tudósított:

„Tétkintélyes mezei gazdák véleménye, hogy e szokatlan koraiságú termés a négy év előtti földkövéritő lőpor-trágya és fegyver elásások eredménye. Konkoly-nak alig van nyoma.”

Itt a forradalmi készenlétet próbálja a szerző érzékeltetni, majd egy igen éles hangú gunyoros versikével folytatja írását:

„A szüret jó s a szedők hitteljesen dalolják, hogy: »A legelső nagy gazember A király Őtet ölni minden honfi Készen áll...«”

A *Magyar Száműzöttek Lapjának* ötödik száma, amely szintén csak közvetett forrásokból ismert, november 23-án látott napvilágot. E szám azzal a „Felhívás”-sal kapcsolatban vált ismertté, melyet Mészáros Lázár volt hadügyminiszter tett közzé, ebben ő is a krími háborúban való részvételre szólít fel, a toborzást és az aláírási ív körözését egy újonnan alakult hattagú bizottmányra bízzák, a felhívásnak volt bizonyos Kossuth-ellenes éle is, amely első sorban abban nyilvánult meg, hogy a jelzett bizottmányba nem választották be Kossuth személyes megbízottját, Asbóth Sándort és Kossuth haláláig hű emberét Kornis Károlyt is kihagyták. Egyébként az ellentétek már Kossuth amerikai útjának idejében is jelentkeztek. A bizottság tagjai a következő személyek voltak: Mészáros Lázár elnök, Vetter Antal, Házmán Ferenc, Szerényi Antal, Miklósi Ármin és Grisza Ágost.

Az utolsó előtti szám szépirodalmi rovatában Ács Gedeon két versét közölték *Kiutahiai emlékfűzér* és *Szabadságharcunk múltjára* címmel, Tompa Mihálytól a következő két költemény jelent meg: *A gólyához*, valamint *Tört hangú nőm sírjára*.

Kornis hírlapjának hatodik, egyben utolsó száma 1853. november 30-át jelzi megjelenése időpontjának. Ebben jelentette be a szerkesztő, hogy „pártolás hiányában a lap megszűnik.” A lap megszűnésében szerep jutott annak a körülménynek is, hogy az amerikai magyar emigráció akkorra már teljes erővel a krími háborúban történő részvételre készült.

Kornis lapjának utolsó számában – a „Szépirodalmi csarnok” rovatban – is közölt verseket, így E. J.-tól *1848-iki szeptemberi dalok* és „Névtelen”-től *Zordon éjjelen* című közleményt.

A lap megszűnése után igen hosszú ideig nem jelenik meg újabb magyar nyelvű újság Amerikában, csupán majd 1879-ben lát napvilágot a következő magyar kiadvány, a Lőw Vilmos és Mogyoróssy Árkád szerkesztésében kiadott *Magyar Amerika*¹¹.

Végezetül megjegyezzük, hogy az első amerikai magyar hírlap, *A Magyar Száműzöttek Lapja* rövid megjelenési ideje alatt forrás értékű adatokat közölt a szabadságharc bukása után Amerikába menekült magyarokról, számaiból több igen fontos korabeli magyar vonatkozású eseményről testközelből értesülhetünk, ezek közül egy nemzetközi méretűnek is minősíthető, a tanul-

mányban bővebben tárgyalt, a magyar emigráns Koszta Mártonnak az amerikai haditengerészet által történt kiszabadítása. Közelről megismerhetjük az emigránsok azon törekvéseit, hogy bekapcsolódjanak a krími háborúba, értesülhetünk az amerikai magyarok első jelentősebb egyesületének a megalakulásáról.

(*Magyar Könyvszemle*, 1985. 3–4. sz., 309–316. p.)

Jegyzetek

1. Liptay Pál: New Yorki magyar tárcza. = Fővárosi Lapok. 1871. 112. sz. 502–503.
2. Ács Tivadar: Magyarok az észak-amerikai polgárháborúban 1861–1865. Bp., 1964. 32–33. – Ács T. szerint *A Magyar Száműzöttek Lapjának* csak az első száma található meg Amerikában, a New York-i városi könyvtár Feleky-féle gyűjteményében.
3. Nagy Csaba: Magyar Száműzöttek Lapja. = Élet és Tudomány. 1978. 41. sz. 1305.
4. Kovács József: A szocialista magyar irodalom dokumentumai az amerikai magyar sajtóban... Bp., 1977. 14.
5. Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. VI. Bp., 1046–1050.
6. Rácz Rónay Károly: Az első amerikai magyar újságíró... = Külföldi Magyarország. 1921. 16. sz. 7.
7. Dancs Lajos: Töredékek tíz éves emigrationalis élményeimből. Nagyszöllős. 1890. 52.
8. Kende Géza: Magyarok Amerikában. Az amerikai magyarság története. I. köt. Cleveland, O. 1927. 255.
9. Kende i. m. 129...130.
10. Magyarország története 1848–1890. I. köt. 1979. Akad. K. 608.
11. Puskás Julianna: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban. Bp., 1982. 285.

Az amerikai magyar kivándorlók sajtójának kialakulása

Az első amerikai magyar hírlapot, *A Magyar Száműzöttek Lapját* az 1848/49-es szabadságharc bukása után az Egyesült Államokba került emigránsok alapították 1853-ban. Ennek a rövid életű lapnak csupán hat száma jelent meg Kornis Károly szerkesztésében, ugyanis a viszonylag kis létszámú, anyagi javakban nem bővelkedő magyar emigráció ekkor még nem tudott eltartani egy saját kiadványt.¹

Hosszabb életű, nagyobb példányszámú lapok kiadására csupán majd a gazdasági okokból kivándorló magyarok tízezrei a XIX. század utolsó negyedében lettek képesek. Bizonyára többször felmerült közben az amerikai magyarok körében egy újabb lap kiadásának terve, erre azonban csak 1879 júniusában került sor. Érdekes módon a nagy szegedi árvíz károsultjai részére rendezett megsegítési akciók alkalmából hangzott el nyilvánosan többek részéről, hogy egy magyar lap létezése esetében sokkal könnyebben tudták volna megszervezni a gyűjtést.²

Ilyen előzmények után született meg az amerikai magyar kivándorlók második hírlapja, a *Magyar Amerika* 1879-ben. Alcíme szerint: „Magyarhon és Amerika művelődési érdekeinek szentelt hetilap”. Szerkesztői a neves ügyvéd és műfordító Löw Vilmos³ és Mogyoróssy Árkád voltak.⁴ A New Yorkban kiadott lap célkitűzései lényegében művelődési és irodalmi jellegűek voltak, elsősorban az amerikaiakat kívánták megismertetni a magyar kultúrával, ezért döntöttek úgy a szerkesztők, hogy az újság kétnyelvű – magyar–angol – legyen. Célkitűzéseikről a következőket írták az „Előfizetési felhívás”-ban:

„Olyan lapot szándékoztunk alapítani, mely a legelőrehaladottabb műveltség színvonalán állván, irodalmi beccsel bír, a művelődés magasztos érdekeit segíti elő, két ország anyagi és szellemi jólétét igyekszik előmozdítani.

Magyarok, megindítván lapunkat; ... ismételve felszólítván benneteket jóakarólag segíyezni munkánkat, mi egyelőre megtettük kötelességünket. Jó reménnyel telten nézünk a jövő felé. Nem kételkedünk, hogy honfitársaink gyors, kész és liberális támogatása lapunk fennállását biztosítani fogja.”

Továbbá közölték azt is, hogy nem csupán az amerikai magyarokhoz kívánnak szólni, hanem a világ bármely részén élő honfitársakhoz. Talán itt

jelentkezik először az anyanyelv megtartásának kérdése is az idegen környezetben:

„Magyarok!... minden nemzet tömörül, s azt is látjátok, hogy mint igyekszik saját nemzetiségét megőrizni; nyelvét, hazaszeretetét ápolni, így a beolvadástól, vagyis megsemmisüléstől magát biztosítani. Ha jogos a nagy nemzetek e törekvése, jogos leend a miénk is...”

Legyen a magyar bárhol, magyar marad; kell, hogy az maradjon, s mihelyt a speciális természetet levetkőzi beolvad, megsemmisül...”

Felmerül mind a két haza egyidejű megbecsülésének a problémája is a „Mit akar a Magyar Amerika” című cikkben:

„Az Egyesült Államok területén laknak azonban magyarok is szép számmal: honnét van hát az, hogy egyetlen lapjuk sincs saját nyelvükön! Talán a magyar nem becsüli, nem méltatja a nyelvét?... Nem!... Tette hát... rajtatok áll, hogy magyaroknak is legyen lapjuk, mint van lengyeleknek, cseheknek. Nekünk két hazánk van: egy magyar, egy amerikai, mi mind a kettőt szeretjük, ergo nekünk két nyelvű lap dukál! Úgy is lesz.”

Majd „A kik olvashatják s ki nem olvashatja a Magyar Amerikát” című cikk is igen sokat elárul a lap célkitűzéseiből:

„...minden magyar s minden angol amerikai... aki érdeklődik Magyarország vagy Amerika iránt... tudós... tudományos mozgalmak... vívmányok, ezek minden pházisa hűen tükröződik vissza lapunkban.”

A kissé fellegekben járó szövegezés – amely nem mérte fel az akkori olvasók tényleges igényeit – a továbbiakban már nem nélkülözi a reális elemeket, amennyiben a lap létezéséhez szükséges jövedelemforrásként hirdetések közlését is bejelenti:

„Kalmár... ha cikkeiket, áruikat hirdetni akarják jobb alkalmat nem találhatnak kereskedő honfitársaink. Már csak az első szám is sok ezer példányban járja be a világot, az illető nevét messze földön teszi ezrek és ezrek előtt ismertessé. E körülményre különösen figyelmeztetjük a kereskedőket.”

Rámutatnak, hogy a lapot

„olvashatják az irodalom barátai; mert egyik hírlap sem fog oly gazdag könyv hirdetésekkel s ismertetéssel dicsekedni mint a miénk.

Olvashatja a földműves; mert mindenkor értesíteni fogjuk ez osztályt is az őt érdeklő dolgok felől.”

A Magyar Amerikában több vers jelent meg magyarul és angolul. Például Petőfi és Arany versei Lőw Vilmos fordításában – a Bárczy Benő ballada: „Call to the Ordeal from the Hungarian of John Arany. Translated by Wm N. Loew., vagy John Greenlaf Whittier-től „A mezítlábú fiú” című versének fordítása szerepel.

A lap angol nyelvű változatában, a *Magyar Ameriká*-ban az egyik cikk a magyar és angol költészetet próbálja összehasonlítani: a „Hungarian Poets, Poetry” című, viszonylag rövid áttekintés Arany Jánost Tenysonhoz, Petőfit Burnshöz, Vörösmartyt viszont Longfellow-hoz hasonítja. A cikk folytatását ígérték a feltehetően már meg sem jelent következő számban. Bár egyes források szerint a július 1-jei második szám is napvilágot látott.⁵

A lap „Hírek” rovata is elősorban kulturális jellegű anyagot közölt magyar, angol és német nyelven. Például arról, hogy

„Reményi Ede nagyhírű honfitársunk június másodikától kezdve 250 estére van újonnan Amerika számára szerződve... Jelenleg Californiában van, ahol Augustus hóig fog hangversenyezni.”

Igen érdekes része volt még a lapnak a hirdetés és reklám rovat, melyből például megtudjuk:

„A. HELLER & bra.,
35 87 Broad. St. and 39 & 41 First Avenue, Hungarian Vines, liquers and Crown Champagne in the United States and Canada...
Branch: Hotel Hungaria, No. 4 Vinivu Square, with Elegant Wine Rooms and Restaurant.”

Sajnos Lőw és Mogyoróssy lapját az amerikai magyarok nem fogadták kedvezően, mondhatnánk azt is, hogy egy egészen szűk réteget leszámítva túl magas színvonalú, túl „irodalmias” volt. Az igényelt gyakorlati célokat nem szolgálta. Ugyanis a korabeli kivándorlók elsősorban saját magukról és az óhazáról szerettek volna olvasni. Mindezek hiánya okozhatta végső soron a *Magyar Amerika* rövid megjelenési idejét és bukását.⁶

Tehát az Amerikába kivándorló amerikai magyarság első anyanyelvi lap-alapítási kísérlete sajátos okok miatt nem járt sikerrel, csupán negatív tanulságokkal szolgált, ezekből azonban már sokat hasznosítottak a későbbi magyar lapok alapítói, szerkesztői.

Amerikai Nemzetőr

A gazdasági okok miatt kivándorló magyarok első jelentős, hosszabb életű lapja az *Amerikai Nemzetőr*.⁷ Alcíme szerint „Magyarhon és Amerika művelődési érdekeinek szentelt közlöny. Az Egyesült Államokban élő Magyarok Újsága. Megjelenik minden hó elsején és tizenötödikén.”

A szerkesztők „Előfizetési felhívása” kifejtette:

„Nem a pillanatnyi készsétség vezérel vala bennünket midőn az »Amerikai Nemzetőr« cím alatt egy új amerikai magyar lapnak vetők meg alapját, hanem faji, nemzeti, kereskedelmi, egy szóval közös és magán létérdekeink nyugodt és higgadt megfontolása.

Nekünk magyaroknak Amerikában nincsen semmi érintkezési pontunk. Szét vagyunk szórva egész száraz földön oly helyeken melyekhez üzletünk vagy érdekünk csatol.

Ha az itt élő magyar ember tud valamit, úgy tudja azt, hogy egy amerikai újság hiánya alatt ő itt sokat szenvedett... Szükséges, hogy az itt élő magyar ember bírjon magyar újsággal melyben a haza érdekei a külföldön, és az országban élő magyar telep létérdekei férfias bátorsággal védelmeztessenek...

A kiadók."

A lap szerkesztői már nagyjából tisztában voltak a kivándorlók érdeklődésével és igényeivel egy részükre készített újsággal kapcsolatban. Ezért kívántak elsősorban az amerikai magyar egyletek hírharsonái lenni. Elképzeléseiket részletesen az első számban a „Honfitársainkhoz” című felhívásukban fejtették ki, megemlékezve a korábbi – már tárgyalt – sikertelen lap-alapítási kísérletekről is.

„Az *Amerikai Nemzetőr* megindításával hatodszor kísérjük meg, itt, az egyesült államokban magyar újságot meghonosítani. Az 1853-iki év, október hó 15-én jelent meg itt New Yorkban »A MAGYAR SZÁMÜZÖTTEK LAPJA« első száma. Ugyanezen év november hó 30-án, a hatodik számban... a szerkesztő-kiadó Kornis Károly... lapja további megjelenése felfüggesztését tudatja olvasóival.”

A közvetlen előzményről még szomorúbb adatokat közöl a cikk írója:

„Az 1879-ik év június 15-én jelent meg LŐW VILMOS és MOGYOROSI ÁRKÁD szerkesztése alatt a »MAGYAR AMERIKA« első száma, ez még hat számra sem volt képes vergődni, hanem elszunnyadt, kimúlt... nem jelentkezett még annyi praenumerans sem, hogy valaki megsirathassa” noha „Vagyunk itt, az egyesült államokban, elegendő számban, nem egy, hanem öt magyar újságnak biztosítani eléggé tágas helyet... hanem hogy – hogynem, az eddig megindított lapok elvesztek, az országban létező magyar egyletek nem fejlődtek... legjobbjai... németül beszélnek...”

Mindezek dacára újjontan alapítunk magyar lapot Amerikában.

Kell-e még hogy ilyen körülmények közt egy magyar lap szükségességét bizonyítsuk? Hangsúlyozzuk itt azon tényt hogy van itt, a száz nemzetek nagy barátja, a szabad Amerikában, német (talán 500), francia (több mint 80) ...lengyel (kettő), ... chinai (egy), újság, de egy magyar sincsen.

Talán a magyar nem becsüli, nem méltatja nyelvét??...

Nem és határozottan nem!”

Tehát más nemzetek példája alapján a magyar anyanyelvet kívánták védeni, és mintegy nemzeti üggyé tették, hogy legyen a magyarnak is saját lapja. Kifejtik azt is, hogy milyen olvasórétegre számítanak:

„Olvashatják azt a tudósok, mert a két haza tudományos mozgalmi és vívmányai benne fognak visszatükröztetni.

Olvashatja azt a kalmár, a földművelő és iparos, mert nagy figyelmet fogunk szentelni az őket érdeklő ügyeknek.

Olvashatja férfi és nő, mert mindig szem előtt fogjuk tartani az elvet, hogy az erkölcsiség a családi élet kapcsa.

Olvashatja a tapasztalt ember... ifjú, a mulatni akaró leány, a tanulni kívánckozó fiú, mert mindegyiknek megadjuk a magáét... kérünk minden magyart... terjesszék, gyámolítsák lapunkat minden módon, adják kézről-kézre, ajánlják lapokban vagy levelekben.”

Tehát a lapot az tette népszerűvé, hogy igyekezett az olvasókat érdeklő problémákkal foglalkozni, elősorban a magyarok egyesületeivel, az egyházi kérdésekkel, személyi ügyekkel és személyeskedéssel is. Nem utolsósorban nagyon fontos szerepet játszottak a hirdetések, amelyek sokszor hozzájárultak például a frissen kivándoroltak egzisztenciájának megteremtéséhez, hiszen egy iparos vagy kereskedő – legalábbis az első időkben – elsősorban csak saját honfitársai támogatására számíthatott, és ebben segített a sajtó.

A lap első számában arról az érdekes, kevésbé ismert körülményről olvashatunk, hogy egy német nyelvű újság már korábban állt az osztrák, magyar és cseh olvasók rendelkezésére. Erről is egy hirdetésből értesülhetünk:

„Oesterreichisch-Amerikanische Zeitung. Negyedik évfolyam, Az Amerikában élő osztrákok, magyarok és csehek nagy német heti lapja...

SCHNITZER TESTVÉREK, kiadók

LŐW VILMOS –szerkesztő

Tartalmuk: Vezércikkek, kereskedelmi és ipar ösmertetés. Újdonságok az osztrák magyar birodalomból. Újdonságok az Egyesült Államokból. Érdekes tárcza cikkek. Egyleti hírek. Tőzsde tudósítások. Halálesetek. Konzulátusi hirdetmények. Sorsjegyhúzás jelentések. Szerkesztőségi üzenetek...”

Itt említjük meg, hogy kezdetben az újság tulajdonképpeni tulajdonosai az osztrák lapot is kiadó Schnitzer testvérek és a szerkesztő Lőw Vilmos volt, azonban nem sokkal az indulás után eladták a lapot Nyitray Emilnek, a szerkesztő pedig Perczel Lajos lett.⁸ Ezt követően a New Yorki Magyar Műkedvelő Társaság vette át az újság tulajdonjogát, a szerkesztéssel Viltay A. Harryt bízták meg, társszerkesztőként pedig a később sokat szereplő Miszkolczy Henriket. A lap fellendülése csak a korábbi alkalmazott Erdélyi Sz. Gusztáv vezetése mellett következett be, aki 1887 januárjától lett egyedüli tulajdonosa és szerkesztője.

Az első szám nem jelezte, hogy ki a szerkesztője és kiadója, ma már nem állapítható meg ennek a körülménynek az oka, talán féltek az esetleges ellenszenv-megnyilvánulástól, ha az olvasó megtudja, hogy német lap tulajdonosai a kiadók. Mindenesetre a kezdet legelső nehézségeinek az áthidalására alkalmasabbnak látszott egy rentábilis vállalkozás háttere. Nem tudjuk, hogy az első idők mintegy ezer előfizetője kifizetődővé tette-e a lapot, annyit azonban meg kell jegyezni, hogy ennél a számnál sokkal több olvasója lehetett az újságnak, hiszen sok egyet, egyházközség, olvasóköör szerepelt az előfizetők között, és ezeken a helyeken nyilván igen sokan olvasták, amely így összehozta a nagy területen szétszórta élő amerikai magyarságot, akik végre

fórumhoz jutottak. Ezt a körülményt azért is kell hangsúlyozni, mert az akkoriban kivándorló magyarok első generációjának többsége nem tanult meg angolul olvasni, és ilyen körülmények között igen nagy szükség volt magyar nyelvű lapra, amely egyaránt tájékoztat az amerikai, a hazai és az egyleti hírekről.

Az első szerkesztők egyike a már említett „jótollú” Perczel Lajos a szabadságharcban jelentős szerepet játszó család tagja volt. A lapot meghatározó személyiség Erdélyi Sz. Gusztáv lett, aki 1852-ben született Marosvásárhelyen, Amerikába érkezése után fizikai munkás, majd a laphoz került betűszedőnek, ezután megszerezte az újságot, előbb társtulajdonos, később egy-személyben birtokos és szerkesztő haláláig,⁹ 1895 januárjáig. Az ő szerkesztésének ideje alatt virágzott fel a lap sok nehézség közepette is, de ismertté vált az amerikai magyarok viszonylag széles rétegei között. Számos később induló magyar újság szerkesztője mellette tanulta meg a szakmai ismeretek alapjait. Elhunytá után neje, özv. Erdélyi Sz. Gusztávné vezette tovább a lapot, ekkor elérjedt a hír a kiadvány megszűnéséről, erre így nyilatkozott a tulajdonosnő:

„Kérjük a közönséget, hogy különböző kósza köröknek hitelt ne adjon, melyek a »Nemzetőr« további fennállására, vezetésére és ezután követendő irányára vonatkoznak... ezután is, ép úgy mint eddig fog megjelenni, s lehetőleg még gazdagabb és változatosabb tartalommal fog bírni...

A lap tulajdonosa nem fog változtatni, hanem megboldogult férjem kívánatához híven, azt továbbra is tartom kezeimben.” (Amerikai Nemzetőr, 1895. 5. sz. 2. p. a továbbiakban A. N.)

Visszatérve a kezdetekre, fel kell hívni a figyelmet egy igen jelentős cikkekre, amely az akkori amerikai magyarság legfőbb célkitűzéseit összegezi, ezért nem látszik érdektelennek egy részét idézni:

„Elmulaszthatatlanul szükséges... tanuljunk illetet, jó modort, helyes viselkedet s ez csakis folytonos újság, jó könyvek és ismeretterjesztő folyóiratok olvasása, de kiváltképpen jó társaskörökben való forgolódás által nyerhető.

...a közművelődés előmozdítására magyar társas élet olyaténképpen való behozatalát szeretnők látni, mely fáradság nélkül oktat... magyar színielőadások, társasestélyek, közhasznú felolvasások által... Ez az út melyen át a magyar szellemi élet tért nyerhet az új hazában.” (A. N. 1888. 2. sz.)

Ugyanitt értesülhetünk arról a körülményről, a „New Yorki Magyar Egylet” évi jelentéséből, hogy szerény könyvtárral is rendelkeznek. Megtudjuk, hogy a „könyvtárnok” Jurás István. A jelentés szerint a gyűjtemény 400 kötet könyvvel áll a magyar olvasók rendelkezésére.

A lap érdekéért szokták emlegetni, hogy lényegében lebeszélő hangnemben írtak hasábjain a kivándorlásról, ennek azért volt jelentősége, mert az *Amerikai Nemzetőr*nek az „óhazában” – ezt a kifejezést a lap hasábjain hasz-

nálták először – is voltak előfizetői. Ennek ellenére voltak olyan idők, amikor a hazai hatóságok betiltották a lap magyarországi terjesztését, postai szállítását.

„Kitiltott magyar lap... szigorú intézkedés sújtotta most a New York-ban megjelent magyar lapot... okot rá a decemberi számokban »Nemzeti ünnep« című cikk szolgáltatott, melynek illoyalis hangjára már előbb a külügyminiszter is figyelmeztette a hatóságokat, s a lapot a hatóságok támogatására érdemtelennek mondta.”¹⁰

A lap igen zokon vette ezt az „óhazai” intézkedést:

„Mint olvasóink tudják a m. kir. kereskedelemügyi miniszter úr... lapunktól megvonta a postai szállítás jogát a magyar belügyminiszter úr kitiltó rendelete alapján.

A kitiltást az Amerikai Nemzetőr »államelleses irányzatát«-val indokolták annak idején.

Mi még ma sem tudjuk, hogy miben nyilvánult azon állam ellenes tendencia... a m. kir. belügyminiszter úr elé terjesztett folyamodványunkra a kitiltási rendelet immár visszavonatott. (A. N. 1985. 42. sz. 1. p.)”

Az *Amerikai Nemzetőr* egy ideig a Betegsegélyező Egyletek Szövetkezésének hivatalos lapja is volt, büszkén hirdette magáról angolul is, hogy az egész amerikai kontinens egyetlen magyar nyelvű hírlapja: „The AMERIKAI NEMZETŐR is the only paper in the United States and whole continent of America published in the Magyar language.”

Rovatbeosztása általában a következő volt: az első oldalon vezércikk jellegű írások jelentek meg, amelyek sokszor amerikai politikai vonatkozásúak voltak, de zömükben amerikai ügyekkel foglalkoztak, így például az 1896. 12. szám első oldalán *A március 15-iki és milleniumi ünnepélyről* írtak, amely nagyszabású összejövetelt a „New Yorki Magyar Egylet és Műkedvelő Társaság” rendezte a „Central Opera Haus”-ban. A tudósítás szerint 2000 személy részvételével a New Yorki Magyar Dalárda adta elő a Himnuszt, és egyebek mellett Muray Károly „kedvelt vígjáték”-át, a kétfelvonásos „Huszár szerelmet” amatőr színjátszók mutatták be. A *Rabszolgaság* című cikkben, az 1891. márc. 11-i 10. számban arról olvashatunk, hogy West Virginiában „a lélek kufárkodást folyton űzik a bevándorlókka” és „mint a foglyokat úgy őrizték őket”, az általuk végzett „vasúti munka nehéz, reggel 5-től késő estig” dolgoztatták őket. „levelükben keserűen kérdik, hogy hát ez az a szabad ország? A bevándorlási hatóság azonnal vizsgálatot rendelt el.” Ilyen és hasonló anyag került általában az első oldalra.

Igen fontos rovat volt az „Egyleti kalauz”, amely az Egyesült Államok egész területén fellelhető magyar egyletek, betegsegélyező társulások híreit, jegyzőkönyveit, beszámolóit közölte némi anyagi szolgáltatás ellenében, ilyen például:

„Magyar Egylet és Műkedvelő Társaság. Helyiség 107 2nd Avenue. Minden postaküldemény e szám alá címezendő.

Elnök Weltner Ignác... Könyvtárnok: Zeisler Miksa... A színügyi bizottság elnöke: Vyzab Lajos. Az egylet gyűléseit minden szerdán tartja. Könyvtár nyitva minden szerdán.”

Ez a hirdetés is bizonyítja, hogy milyen fontos szerepet töltek be a könyvtárak az egylet életében. Például a New Yorki Magyar Dalárda egyes érdekesebb könyvek beszerzéséről tájékoztatta tagjait:

„Működő és pártoló tagjaink szíves figyelmébe ajánlom, hogy könyvtárunk – e hét folyamán – Jókai Mór következő műveivel szaporodott, ú. m. A kék vér, két kötet, Arany Ember 4 kötet... Lemondás (Karcag Vilmostól). Van szerencsém szíves figyelmét felhívni a New Yorki M. Dalárda tagjainak... remélem, hogy nagyobbott könyvtárunk iránt érdeklődni fognak. Üdvözlettel Szombathy Lajos – könyvtár nyitva minden kedden este 8–11-ig.”

A „Munkás Világ” című rovatnak azért volt különös jelentősége, mert az újság olvasóinak többsége fizikai munkás volt. Foglalkoztak az amerikai munkások és külön a Magyarországról bevándoroltak helyzetével, sztrájkokkal és a dolgozók összecsapásaival a hatóságokkal. Egy igen érdekes tudósításból arról értesülünk, hogy a magyarországi eredetű munkásokat nem fogadta be a helyi lakosság Scranton környékén, sőt egyenesen ellenszenvvel viseltettek irányukban:

„Ellenszenv, mely az ottani magyarországi munkások ellen uralkodott, s tettelegességekben többször nyilatkozott – ma már teljesen megszűnt... Arra kell iparkodni, hogy tisztelettel és a más nemzetbeli munkások szeretetét is kivívják magoknak, ezt pedig csak úgy érhetik el, ha csoportosulnak, ha egy tömegben tiszteletet követelőleg lépnek fel.” (A. N. 1884. 19. sz.)

A „Tárca” rovat általában szépirodalmi jellegű írásokat tartalmazott. Többnyire egy-egy verset magyar vagy idegen költőtől, például az 1896. harmadik számban Farkas Géza „Hazámhoz” című versét, továbbá rendszeresen közöltek folytatásokban regényeket Jókai Mórtól, Beniczkyne Bajza Lenkétől, Csiky Gergelytől és sok ma már szinte ismeretlen hazai és amerikai magyar írótól, újságírótól. Időnként külön mellékletet csatoltak a laphoz szépirodalmi jellegű tartalommal. A rovat igen népszerű és sokak által kedvelt része volt az újságnak, hiszen a kivándoroltak ugyancsak szűkében voltak magyar nyelvű szépirodalmi könyveknek. 1896-ban például Vadnay Károlytól közölték „Az orvos bosszúja” című regényt, Jókaitól „Az iskolamesterek a háborúban” című művet.

Külön volt „Törvényszéki csarnok”, „Közgazdaság” és „Különfélék” elnevezésű rovat, amelyekben elsősorban óhazai eredetű cikkeket közöltek. Majdnem minden számban vettek át vicceket, anekdotákat a magyarországi szatirikus lapokból, így a *Borsszem Jankóból*, az *Üstökös*ből, a *Bolond Istók*ból, az *Urambátyámból* és a *Mátyás diákból*.

A „Hazai hírek” is fontos része volt a lapnak, ahol az óhaza híreit közölték, a legtöbbször megyenként, városenként, községenként. Sokszor reagáltak a hazai belpolitikai eseményekre. A lap politikai felfogása lényegében a hazai 48-as pártéhoz volt hasonló.

Az olvasókkal való kapcsolattartás egyik formája a „Szerkesztői üzenetek” rovat volt, de gyakran közöltek olvasói leveleket, tudósításokat és igen személyeskedő hangú megnyilvánulásokat is, valamint családi események bejelentéseit. Gyakoriak voltak a különböző egyházközségek tájékoztatásai tevékenységükről. Majdnem minden számban előfordult tudósítás bálokról, ünnepélyekről, zászlóavatásról stb.

Jelentős része volt a lapnak a „Hirdetés” rovat, feltehetően ez képezte a kiadvány rentabilitásának az alapját. A rövidebb egyleti hírek, tájékoztatások is itt jelentek meg. E helyen olvashatunk a legkülönbözőbb amerikai magyar kezdeményezésekről, üzletekről, iparosokról, ügyvédekről, orvosokról, bankokról. A hirdetések és reklámok nagyszerű tájékoztatást nyújtanak a kíváncsiak tulajdonképpen mindennapi életéről, tevékenységéről és felfogásáról. Az egyik hirdetésből arról is értesültünk, hogy maga a kiadóhivatal foglalkozott banktevékenységgel:

„A legolcsóbban az »Amerikai Nemzetőr« Bank osztálya küldi a pénzt Vidéki előfizetőinknek megküldtük körözhvényeinket, melyben kiemeltük, hogy számos oldalról vett felszólításnak engedve – mert nem vonhattuk ki magunkat, mintegy erkölcsi kötelességünk alól, megalapítottuk az Amerikai Nemzetőr Bankot, mely e címen fog vezetni.

Az Amerikai Nemzetőr BANKOSZTÁLYA...

Kérjük Honfitársainkat, előfizetőinket, jóakaróinkat, hogy forduljanak hozzánk azon bizalommal, a mily bizalommal vannak és voltak a Nemzetőrhöz, az amerikai magyar munkásosztály e hű barátjához 14 éven át.

Pénz küldés. Hajó jegyek. Konzulátusi hitelesítések...

Honfitársak tiszteljenek meg bizalmatokkal és akkor pénzetek felől nyugodtak lehettek. Magyar pénz nálunk kapható” (A. N. 1897. 9. sz. 3. p.)

Mindez azért történt, hogy a vállalkozás ne csupán az előfizetők számától és a hirdetőktől függjön. Különböző területein külön erre a célra szerződöttetett ügynökök hajtották be a pénzt – néha az is előfordult, hogy saját zsebükre. A szerkesztő 1888. márc. 31-én erről így kesergett:

„Ha az 1500 előfizető közül 800-at megkérdeznének, fizetett-e, kiderülne, hogy csak szidják a lapot, de nem fizet érte.”

A helyzetet csak tovább bonyolította, hogy 1891-ben Kohányi Tihamér szerkesztésében Clevelandben megindult a *Szabadság* című lap és Hazletonban az *Önállás* Mogyoróssy Árkád gondozásában. Mindezek mellett a már említett *Österreichisch-Amerikanische Zeitung* egy 1888-ban kelt tudósítás

szerint címét *Österreichisch Ungarische Zeitung*ra változtatta: „a szóban lévő lap, mely azelőtt kizárólag német nyelven volt szerkesztett, jónak látta lapjához egy magyar mellékletet csatolni.” (A. N. 1888. 2. sz. 4. p.) természetesen ez az új kiadvány is versenytársat jelentett. A nehézségek ellenére a kilencvenes évek közepére sikerült lényegesen emelni az előfizetők számát, és jó hirdetőket szereznie. Erdélyi Sz. Gusztáv tehát „több ezer jó előfizetővel, sok jó hirdetéssel bírt”.¹¹

Minden szám igyekezett sokak érdeklődésére számot tartó témákkal foglalkozni, minden amerikai magyart érdekelt egy a főleg frissen bevándoroltak részére létesítendő magyar menház építése és Kossuth Lajos szobra felállításának ügye. A problémakör többször visszatért:

„Magyarok! Építsünk magyar menházat. E célból jelenjünk meg mindnyájan 1896. évi január hó 25-én... este Houston utcai »Liberty Hall«-ban tartandó magyar népgyűlésre...

E lapok hasábjain részletesen ismertetve volt már azon tervezet, melyet honfitársunk Huttera A. építész úr lángoló ügyszeretetből készített.” (A. N. 1896. 4. sz. 1. p.)

Így írtak a Kossuth-szoborról – amelyből csak 1902-ben a debreceni Tóth András, Tóth Árpád édesapja alkotásának Clevelandben történő felállításával lesz valóság –:

„A gyermek nem halt meg, csak aluszik, az amerikai magyarság mostoha gyermeke, Kossuth szobor eszméje.

...egy új reorganisatio mentheti meg az eszmét és vele együtt az amerikai de főleg a new yorki magyarságot a nevetségességtől... Itt az ideje, hogy valami történjék.” (A. N. 1895. 2. sz. 1. p.)

A millennium évében minden szám foglalkozott az óhazában megrendezett ünnepségekkel, rendszeresen tudósítottak. Az év végén így írtak:

„Egy ezred évet temetünk e napon... mert távol vagyunk... ápolnunk kell a hazaszeretetet és az összetartozás érzését. Az Amerikai Nemzetőr nem mulasztott el egy alkalmat sem. Sokat küzdöttünk mi is e 14 év alatt. Nehéz gondteljes napokat éltünk át... (A. N. 1896. 53. sz. dec. 30. 1. p.)

Már akkor igen sokat írtak a magyar anyanyelv megőrzéséről és tisztaságáról. A céljuk „A magyar nyelv tisztaságának megőrzése”, bár azt is tudták, hogy az adott körülmények között „a nyelv fogyatkozás tünetei... természetesek.” (A. N. 1895. 1. sz. 1. p.) Kijelentették:

„aki nem ért hozzá, ne foglalkozék nyomda alá jövő dolgozatokkal... magyar egyleteink vegyék fel programjukba a magyar nyelv intenzívebb [védelmét]... Akkor aztán nem kell aggódnunk annak lehetőségétől... hogy nagy részben micsoda bár bár magyarságot beszélnek a mi jó amerikai magyarjaink.” (A. N. 1895. 3. sz. 4. p.)

Beszélni kell az *Amerikai Nemzetőr* történelmi forrás jellegéről, elsősorban az amerikai magyarok és egyleteinek históriájával kapcsolatban, de akadnak adatok az 1848/49-es emigrációról is, például az 1885. 3. számban. Asbóth Sándor emigrált honvéd ezredesről, aki mérnök lévén a New York-i Central Park egyik tervezője. Írtak az amerikai polgárháború nagy veteránjairól, így Figyelmessy Fülöpről, Semsey Károlyról és másokról.

A *Nemzetőr*ben megjelent legtöbb cikk a szerző nevének feltüntetése nélkül jelent meg, ezeket feltehetően a mindenkori szerkesztők és munkatársak írták, tehát Perczel Lajos, Nyitrai Emil, Erdélyi Sz. Gusztáv, Erdélyi Sz. Gusztávné, Viltay Harry, de rendszeresen jelentek meg cikkek Kovács János és Harsányi Sándor református lelkészekről, Miskolczi Henriktől, Ringhoffer Sándortól, Kohányi Tihamértől, a *Szabadság* alapítójától – aki egyes források szerint rövid ideig belő munkatársa is volt a lapnak, valamint néha dr. Gerster Árpádtól, az amerikai magyarság egyik tekintélyes vezetőjétől. Persze sokan mások is írtak a lapnak, de nem rendszeresen.

Meg kell emlékezni az időközben magyar lapokkal megindult igen éles és személyeskedő hangú sajtóvitákról is. Nem riadtak vissza – mai olvasó számára szokatlan, de akkoriban általában szokásos – becsületsértő, rágalmazó kitételek felhasználásától sem. Ezt a jelenséget csak egy a *Magyar Híradó*val kitört sajtópolémia idézésével próbáljuk meg érzékeltetni. Itt is előfordulnak kölcsönös becsületsértő vádaskodások. A cikket a Híradó szerkesztőjének, Mező Benjaminszónak címezték: „Mező perel” címmel.

„A »Híradó« feltűnési viselkedésben és még sok másban szenved. A szerkesztőjének, aki egyszersmind »ügyetlen ügyvéd«, perre van szüksége.

A »Nemzetőr« csakugyan sem a bíróság ítéletét nem kívánja előleges sensationális hírekkel megelőzni... késztetve érzi magát mindazt a mit eddig Mező ellen felhozott szóról-szóra még egyszer közölni, annak minden egyes szaváért a felelősséget elvállalni...

Mező Benjamin nem elégszik meg azzal, hogy engem galád módon 500 dollár erejéig megkárosított, a mennyiben a becollectált pénzeket saját célra fordította és csak mások közbenjárására engedtem futni, hanem mint értesülők, jelenleg más lap érdekében zsarolni próbál...

A Magyar Híradó kiadótulajdonosai, Kohári és Berkovits jónak látták Mező Benjamin ártatlanul üldözött Honfitársuk részére fényes erkölcsi bizonyítványt állítani ki, engemet pedig rágalmazónak nevezni. Erre csak annyit, hogy alábbi elismervényt Mező 5 tanú jelenlétében írta alá... Én alulírott, úgy mond özv. Erdélyi Sz. Gusztávné úrnő, az »Amerika Nemzetőr« szerkesztő-tulajdonosának... \$ 395.13... nem adtam által...” (A. N. 1897. 2. sz. 7. p.)

Ilyen és hasonló jellegű írások időnként előfordultak a lapban.

A lap megszűnését özv. Erdélyi Sz. Gusztávné idézte elő, aki egyes források szerint nem értett a szerkesztéshez, a jól menő lapot lezüllesztette, és azzal, hogy különböző bankügyletekbe bonyolódott, csak nehezítette a helyzetet.

Igen érdekes adatokat közöl a *Nemzetőr* végnapjairól a *Szabadság* 1899. 52. száma, amelyből megtudjuk, hogy az Erdélyi Sz. Gusztáv halála előtt virágzó lapot özvegye tette tönkre, és az utolsó időben az újság kettévált, és *Magyar Nemzetőr* címen is megjelent. Így aztán a „támogató cégek, egyesületek lassan elfordultak a laptól”. Ezután, hogy anyagi helyzetét rendezze, az özvegy megnyitotta a lap bankosztályát. Azonban ez a vállalkozás is csődbe jutott, ekkor „Erdélyiné nővérére íratta a lapot. Ebből nagy per keletkezett... A két nővér ekkor halálos harcba lépett egymással. Erdélyiné nővére Szedmáky Szidonia eladta részét Jakab Jánosnak s így egy jó hosszú ideig két »Amerikai Nemzetőr« lett kiadva.” A két hírnap természetesen harcban állt egymással. Erdélyinének hamarosan át kellett változtatnia kiadványa címét *Magyar Nemzetőrre*. Ebből sajnos Magyarországon nincs nyilvános gyűjteményben példány. Az áldatlan polémia mindkét lap legyengült, és szinte egyidőben, 1899-ben megszűnt.

Végezetül a lap legjelentősebb szerkesztőjének jellemzésére a neves amerikai magyar történetírótól, Kende Gézától idézünk néhány sort, az idézet nemcsak Erdélyről, de a lapról is sokat mond:

„Ő mutatott példát, hogy miképpen kell amerikai magyar újságot szerkeszteni. Ő honosította meg lapjában a sajátosságosan jellegzetes és otthon sokáig megmosolygott amerikai magyar rovatokat; az egyleti kalauzt, amely az egyesületek neveit, címeit és a tisztségviselők neveit közölte hétről-hétre. Az »óhaza« elnevezés is az ő lapja hasábjain született meg és ő érezte meg, hogy az amerikai magyarságot a legerősebben azzal lehet a szülőhazához kötni, ha minél gyorsabban közöl az újság híreket megyéjéből, falujából.

Az Olvasó közönséget nevelt Erdélyi Sz. Gusztáv ... olyan magyarokból, akik Amerikában való vándorlásuk előtt nem járatnak, nem olvastak újságot és így igazi felvilágosító, oktató kulturmunkát végzett...

Iskolát csinált... az amerikai magyar sajtó későbbi munkásainak nagy részénél dolgozott, tőle tanulta meg a lelkesedést.”¹²

Mindent összegezve, az *Amerikai Nemzetőr*ről ismételtelen azt kell megemlítenünk, hogy sajátos körülmények között meg tudta teremteni azt a formát és tartalmat, amely lehetővé tette az amerikai magyar sajtó számára a megmaradás modelljét, hogyan álljon meg saját lábán egy lap, azaz eljusson a szétszórtnak, nagy területen élő kivándoroltak szélesebb rétegeihez. El tudott szakadni a hazai és a helyi példáktól is, elősorban a tényleges igények kielégítésére törekedett. Tudott a magyar egyesületek szócsövénévá válni, és felismerte a hirdetések jelentőségét. A szerkesztő nem járt a fellegekben, mint gyorsan elbukott elődje, a *Magyar Amerika*. Ez nem csekély mértékben a tényleges helyzetet felismerő szerkesztőnek, Erdélyi Sz. Gusztávnak köszönhető, aki fokozatosan emelni tudta a példányszámot, noha megjelenését követve, nemsokára versenytársak jelentek meg, mint a már említett *Önállás* (Hazleton, Pa. 1890–97), a *Szabadság* (Cleveland 1891–), a *Magyar Híradó* (New York 1894–98), az *Ame-*

rikai Népszava (New York 1895–98), a *Clevelandi Magyar Rekorder* (Cleveland 1896–19...), végül az *Amerikai Magyar Népszava* (New York 1899–). A felsorolt újságok közül kettő napjainkban is megjelenik: úgy gondoljuk, ugyanez bekövetkezhetett volna a *Magyar Nemzet*törrel is, ha az érdemes szerkesztőt nem ragadta volna el váratlanul korán a halál, vagy ha legalább egy magához hasonló utódra hagyta volna lapját.

(*Magyar Könyvszemle*, 1987. 3–4. sz. 206–216. p.)

Jegyzetek

1. Batári Gyula: A Magyar Száműzöttek Lapja. Az első amerikai hírlap 1853-ban. = *Magyar Könyvszemle*, 1985. 3/4. sz. 309–316.
2. Kende Géza: Magyarok Amerikában. II. Cleveland. O. 1927. 30–33.
3. Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. VIII. Bp., 1902. 42–44.
4. Szinnyei IX. i. m. Bp., 1903. 91.
5. Vasárnapi Újság, 1879. júl. 13. 451.
6. Kende II. i. m. 34.
7. Puskás Julianna: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban. Bp., 1982. 287.
8. Kende II. i. m. 49–52.
9. Szinnyei XIII. i. m. Bp., 1909. 192.
10. Vasárnapi Újság, 1886. 13. sz. 208.
11. Szabadság, 1899. 52. sz. dec. 28. 1.
12. Kende II. i. m. 131–132.

Az Amerikai Magyar Mérnök- és Építészegylet és kiadványai

A kapcsolattörténet kutatói számára érdekes dokumentumokra bukkant Nemzeti Könyvtárunk sajtótörténész szakembere, aki a még csak töredékesen rendelkezésünkre álló nyomtatott periodikákból és kéziratokból igyekezett rekonstruálni folyóiratunk számára egy érdekes eseménysorozatot. New Yorkban 1909. január 16-án az amerikai magyar mérnökök a magyarországi, hasonló elnevezésű egyesület mintájára együletet alapítottak. Érdekes módon erre a kezdeményezésre egy neves hazai mérnök, Bánki Donát javaslatára került sor.

Az egylet elősorban azzal a céllal létesült, hogy az amerikai magyar mérnökök, építészek, műszaki szakemberek érdekeit védje, segítse önképzésüket – az angol nyelv megtanulását –, tudományos tevékenységüket, valamint hogy kapcsolatot tartson a magyarországi illetékes szervekkel.

Az Amerikai Magyar Mérnök- és Építészegylet az alakuló közgyűlésen a következő vezetőséget választotta: Pikler A. Henrik gépészmérnök (elnök); Horvay Károly építész (alelnök); Németh Zoltán gépészmérnök (titkár); Oesterreicher Sándor elektromérnök (pénztáros). A vezetőség azt is elhatározta, hogy lapot indít, amelynek első száma már 1909-ben megjelent az Amerikai Magyar Mérnök- és Építészegylet Értesítője (angolul: Journal of the Hungarian Engineers and Architects of America) címmel. Sajnos színvonalas folyóiratukból csak az 1911-es évfolyamtól találhatók szórványszámok Magyarországon.

Az egylet tevékenységének gerincét a havi ülések jelentették, szerencsére ezek egy részének jegyzőkönyvmásolata fennmaradt, így fogalmat alkothatunk a programjukról. Az 1911. január 21-én tartott választó közgyűlés jegyzőkönyvének első pontjából például megtudjuk, hogy kapcsolatot tartottak fenn a kivándorolt magyar munkások szervezeteivel:

„Pikler elnök a gyűlés megnyitása után jelenti

1. A »Szabadság Munkásdalárda« kéri az együletet, hogy júniusi hangversenyükre 3 tagú díjkiosztó bizottságot jelöljön ki.

A meghívást elfogadjuk, és a titkár elcsatztatik, hogy a dalárdát erről értesítse.”

Az egyesület alapvető céljaihoz közelebb áll a második pont, amelyből arról értesülünk, hogy a hazai kartársakon is igyekeztek segíteni.

„2. Egy hazai feltaláló találmányainak eladására kéri az egyesület. Válaszadás céljából kiadatik a titkárnak.”

A jegyzőkönyv harmadik pontja egy másik jelentős amerikai magyar testülettel kialakult kapcsolatot tár fel; egyben megtudjuk, hogy milyen jellegű előadásokat tartottak az amerikai magyar mérnökök:

„3. Dr. Kovács, a Szabad Lyceum kiküldötte kéri az egyesület előadások tartására. Jelentkeztek: Zipernovszky: Nagyvárosi gyorsvonatok. Halmos: Európai és amerikai építéset. Oesterreicher: Villamosság a nagyváros életében. Geduldiger: Vízalati alagutak építése.”

Az üléseken rendszeresen sor került a pénztáros jelentésére. Végül kitértek az új tagok toborzásának kérdésére:

„4. Elnök a titkári jelentéshez hozzászólva ajánlja, hogy kérjük a vidéki tagokat, hogy az ő geográfiai hatáskörükben új tagokat szerezzenek.”

A hazai műszaki sajtó is felfigyelt az egyesület megalakulására, például a Magánmérnökök Országos Szövetségének hivatalos lapja, a *Közmunka* így köszöntötte őket:

„Tőlük várjuk tehát azoknak az intézményeknek az ismertetését, amelyek a munka e nagy szabadságából fejlődtek ki.”

Az egyesület egyik legmaradandóbb produktuma az *Értesítő* kiadása volt, amelynek hasábjain mind az amerikai, mind a hazai magyarság szempontjából igen jelentős kezdeményezéseket próbáltak megvalósítani: elhatározták, egyes cikkeket angolul fognak megjelentetni, hogy a magyarországi műszaki eredményeket ismertessék amerikai körökben, másrészt amerikai műszaki folyóiratokból magyar nyelven kívántak szemlézni. Előbbi szándékukat 1912-ben jelentették be:

„Az »Értesítő« szerkesztősége alapos megfontolás tárgyává tette, hogy a lap a jövőben részben angol nyelven jelenjék meg. E módon alkalmunk lesz a hazai műszaki lapok általános érdekű cikkeit az amerikai közönséggel precíz fordításon megismertetni és reméljük, hogy a magyarországi testvéregyletek méltányolni fogják ily irányú működésünket.

Ugyancsak tervbe vettük angol nyelvű szerkesztői közleményekben a nevezetesebb európai – különösen pedig magyarországi – műszaki eseményeket közhírré tenni, alkalom adtán pedig a nagyobb magyar iparvállalatok működési körét ismertetni.”

Ilyen jellegű közlemények valóban jelentek meg a lap hasábjain. Például Oesterreicher Sándor angol nyelvű cikkben referált a tordai erőmű építéséről a *Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye* című budapesti műszaki folyóirat tanulmánya alapján. Hosszú referátum tájékoztatót a kissármási, nagy jelentőségű földgázleletekről Strobl Sándor vegyész tollából.

Az amerikai „*Munka megtakarító gépek és azok alkalmazása*” címmel írt magyarul Somló Bertalan. A gépesítettség magas fokának okát abban látta, hogy „A munkabér emelkedésével... a gyárosok törekvése az, hogy lehetőleg függetlenítsék is magukat a munkásoktól.” Ma is igen időszerű kérdésekkel foglalkozott Geduldiger Ernő mérnök „Tudományos művezetés” című referátumában F. W. Taylor „*Principles of Scientific Management*” című alapvető művének ismertetésével. Megállapítja, hogy a „tudományos művezetés főelve, hogy úgy a munkaidő, mint minden egyes alkalmazottja maximális prosperálását hozza létre”, és a cél „a gyártás minden egyes ágának a termelő képesség legmagasabb fokára való emelkedése”. E referátum lényegében a híres-hírhedt „*Taylor System*” egyik legkorábbi magyar ismertetése. Magyar vonatkozású közleményt referáltak az amerikai *Electrical Railway Journal*-ból:

„Arad-Hegyalja-i helyi érdekű vasút a jelenlegi gazolin motorral hajtott villamos kocsik egységeit 1650 voltos egyenáramú rendszerre alakítja át. A budapesti Ganz-gyár reméli, hogy a vonalat 1912 tavaszán átadhatja az üzemnek.”

Az első referátumok megjelenése után a szerkesztők felhívást intéztek a magyarországi műszaki körökhöz, jelezve, hogy nem elegendő az ügy iránti saját lelkesedésük.

„Az egyesület kitűzött programjának keresztülvitele a nevezetesebb magyar műszaki eseményeknek, találmányoknak az amerikai műszaki közönséggel való megismertetése csak a magyarországi pályatársak, gyárosok stb. közreműködésével lesz lehetséges.

Körünk vezetősége lelkesedéssel vállalta el az ezzel járó munkát és elismerést óhajt szerezni a magyar mérnöki karnak egy olyan országban, ahol – a »magyar« fogalom éppúgy mint bármely más idegenben – még küzd saját nevéért.

Az Amerikába szakadt mérnökök érzik a feladat nehéz voltát, de megvan bennük az együttérzés és kitartás. A magyarországi kartársak támogatása nélkül csak félsiker lehet a mi munkánk eredménye... Ormay Arthur titkár”.

A világhírű *American Machinist* felfigyelt az *Értesítő* hasznos tevékenységére és elismeréssel írt a lapról. Az elnök így szólt 1913-as referátumában:

„A legelső amerikai szaklapok közzéték le cikkeinket és jogosan állíthatjuk, hogy a magyarországi mérnöki munkának az amerikai mérnöki körökben méltánylást és elismerést szereztek.”

Ezen széles körű tevékenység igen költségesnek bizonyult, nem lehetett hosszan folytatni a szerény tagdíjakból és önkéntes felajánlásokból, ezért a hazai hatóságokhoz fordultak némi anyagi segítségért az 1913. március 1-jei ülés jegyzőkönyve szerint:

„...Titkár jelenti, hogy a Magyar Mérnök- és Építészegylet levelet írt, melyben ígéri, hogy a minisztériumhoz intézett, államsegély iránti beadványunkat pártfogólag fogja felterjeszteni...”

Később az Európába utazó Erdős Gyula vegyész-mérnököt kérték fel, hogy a kereskedelemügyi minisztériumhoz benyújtott kérvényük elintézését sürgetse. Működése nem hozott eredményt, ezért az *Értesítő* kiadását be kellett szüntetni és így fórum nélkül maradván nem tudták folytatni tervezett referálási tevékenységüket. Ezután az egyesület főleg érdekvédelemmel, a kivándorló mérnökök támogatásával, nyelvtanítással, állásszerzéssel és szakelőadások megrendezésével foglalkozott. Az első világháború kitörésekor tovább szűkítették tevékenységüket. Az utolsó jelzések az Egyesület létezéséről – a kutatás jelenlegi megállapítása szerint – a húszas évek végéről származnak.

(*Tudomány*, 1985. 2. sz. 61–62.)

A clevelandi „Szabadság” és alapítója, Kohányi Tihamér

Az amerikai magyar kivándorlók sajtójának alakulása című cikkünkben részletesen foglalkoztunk a *Magyar Amerika* (1879) című és az *Amerikai Nemzetőr* (1881–1899) című amerikai magyar hírlapokkal.¹ Ezen kiadványok lényegében az amerikai magyar sajtó alapjait, prototípusait teremtték meg. Elsősorban az *Amerikai Nemzetőr* alakította ki azt a formát és tartalmat, amely az ottani magyar sajtó számára a megmaradás modelljévé vált azzal, hogy elsősorban a magyar egyletek szócsöve lett, egyben felismerte a reklámok, hirdetések közlésének anyagi jelentőségét, és főleg a szétszórta kivándorlók szélesebb rétegeihez igyekezett szólni. Lényegében ezen szempontok figyelembevételével volt képes a most tárgyalt 1891-ben alapított clevelandi *Szabadság* egészen napjainkig fennmaradni.

A szerkesztő Kohányi Tihamér 1868-ban született Magyarországon, jogi tanulmányai elvégzése után újságíróskodott, majd megvette az *Újpest és Vidéke* című lapot, később eladta, utóbb a *Nyirvidék*-et szerkesztette. Ez után családi és anyagi bonyodalmak miatt kivándorolt Amerikába.² Az Újvilágban kezdetben fizikai munkát végzett, ezt követően könyvkereskedéssel foglalkozott. Részt vett magyar egyletek, társaságok, mozgalmak szervezésében. Ekkoriban a clevelandi magyarok egy lap létrehozása céljából részvénytársaságot alapítottak; újságírói gyakorlatára való tekintettel Kohányi lett a szerkesztő. Azonban a részvényesek csak nehézkesen fizették be az összegeket, később a lap a szerkesztő tulajdonába került. Sok nehézség és küzdelem után erősödött meg a lap más kiadványok magába olvasztásával (*Magyar Híradó*, *Magyar Napilap*). A *Szabadság* olyan tekintélyt szerzett magának, hogy alapításának huszadik évfordulója alkalmából a szerkesztő tiszteletére rendezett ünnepélyen maga H. W. Taft, az Egyesült Államok akkori elnöke is megjelent. Kohányi viszonylag fiatalon, 1913-ban halt meg.³

A szerkesztő a lapot az óhazai Függetlenségi és 48-as párt szellemében kívánta szerkeszteni. Egyébként az alig egyéves *Szabadság*ot a párt nyilatkozatban is támogatta:

„Az országgyűlési Függetlenségi és 48-as párt az Amerikában megjelenő Szabadság című lapot mindaddig, amíg a függetlenségi és 48-as párt elveivel megegyezően szerkesztik, a párt erkölcsi támogatásban teljes készséggel részesíti.”

Mivel a lap 1891. november 12-én megjelent első számából nem áll rendelkezésre Magyarországon példány, ezért nem ismerjük részletesebben a közvetlen célkitűzéseket és programot, de tudjuk, hogy a szerkesztő legfőbb célja az volt, hogy a *Szabadság* az egész amerikai magyarság kiadványa legyen. Másrészt a magyar egyletek szervezésére is vállalkozott, sőt a továbbiakban ezeket egységes szervezetté akarta kialakítani.

Noha nem áll rendelkezésünkre a lap első, programadó száma, 1892. március 10-én rövidített formában megismételte a szerkesztő a célkitűzéseket, és ennek idézése nem látszik érdektelennek:

„Lapunk jövő számával betöltjük négy havi pályafutásunkat. Működésünk, tetteink, céljaink és elveink nyitott könyvet képeznek, a melyet mindenki megtekinthet. S a mint a múltban is őrizkedtünk piaci lármát csapva a közönséget magunkhoz csábítani, a jövőben is tartózkodni fogunk a reklám mezejére lépni...”

Természetesen ez a kijelentés nem jelentette azt, hogy ne közöltek volna lapjukban a hirdetést vagy reklámot, hanem ez elsősorban az „önreklámra” vonatkoztatható. Ezután következett a kiadvány irányzatának tulajdonképeni kifejtése:

„Irányunk az lesz, mi volt, független, még pedig a szó legnemesebb értelmében. Az érdemnek elismerést – a gyalázatnak szégyenpadot. A hatalmat csak akkor ösmerjük el jogosnak, ha jogot gyakorol. De a hatalom előtt azért mert erős, mert uralkodik – nem hajtunk fejet soha.

Ígéretekkal, világot felforgató tervekkel nem fogjuk lapunk hasábjait megtölteni, már csak azért sem, mert egy jóízű újdonságot többre becsülünk a be nem váltható ígéreteknél.

Érdekessé, változatossá fogjuk tenni lapunkat, különös gondot fordítva Magyarországra.”

Ezután következik az elhagyott haza akkori politikai körülményekhez való viszonyulásuknak a kifejtése:

„Magyarország nagy események küszöbén áll. A forrongó társadalom tudatára ébredt annak, hogy a mai állapotok tarthatatlanok. Ezeknek az eseményeknek hű képét akarjuk adni.

A magyar politika terén való hitvallásunk: az önálló független Magyarország.

Ebben el van mondva az is, hogy az olyan kormánynak, mint a mostani, diadalkocsiját nem fogjuk tolni.

Függetlenségünket nem adjuk fel, tollunkat nem adjuk bérbe. Írunk nyíltan meggyőződésünk szerint.

Ez a meggyőződés pedig azt parancsolja, hogy az amerikai magyarság érdekeiért tántoríthatatlanul küzdjünk. Nem sunyi módon, amolyan »se hús se hal« formán, de leplezetlenül, nyíltan.

Sokak által megirigyelt, de bizony tövises a pályánk, azonban ránk nemcsak erkölcsi, hanem anyagi terheket is ró. Lapunk hetenként kétszer jelenik meg, e szerint kiadásaink kétszer akkorák mint más lapoké.

Tisztelettel felkérjük előfizetőinket, hogy lejárt előfizetéseinket megújítani szíveskedjenek.”

E kiemelés ha vázlatosan is, de érzékelteti, hogy milyen céljai voltak Kohányi Tihamérnak. Nem tér ki itt a szerkesztő talán a legfontosabb, a magyar egyesületekkel kapcsolatos elképzeléseire. Ugyanis, amint már említettük, szerette volna egységes szervezetbe tömöríteni az amerikai magyar szervezeteket. Már az 1892. év első számában egy közlemény jelent meg: *Felhívás az összes amerikai magyar egyletekhez és egyletekhez nem tartozó egyesekhez* címmel, amelyben lelkesedve jelentették be az Amerikai Központi Magyar Egylet megalakulását:

„A philadelphiai magyar egylet mélyen áthatva az eszme magasztossága által, ez év december 6-án tartott gyűlésben illetékesnek mondotta ki magát, egy »amerikai magyar egyletet« életbehívni...”

Az »Amerikai Nemzetőr« az »Önállás« és a »Szabadság« ez irányban egy új korszakot nyitottak meg az amerikai magyarság életében.”

Ez az egyesítésre való törekvés hamarosan megvalósult – ha nem is a philadelphiai központtal. Az 1892. évi 22. számban már bejelenti a szerkesztőség: „A Magyar Nemzeti Szövetség 1892. március 13-án 1214 taggal megalakult. Ez a nap az amerikai magyarság történetében határkő fog képezni.” Ugyanezen a számon a *Szabadság* lapfeje alatt feltűntették, hogy kiadványuk „A Magyar Nemzeti Szövetség hivatalos lapja”. Majd közölték: „Kötelességünk tudatában igyekezni fogunk ezt a megtiszteltetést kiérdemelni.” Nem kívánunk itt foglalkozni a „Magyar Nemzeti Szövetség” további sorsával, amely intézmény 1894-ben már meg is szűnt; – egyesek szerint azért, mert egyszerre kívántak foglalkozni gazdasági, segélyezési, kulturális, társadalmi és nemzeti kérdésekkel.⁴

Közben a lap szerkesztésének szempontjából az történt, hogy a társ-szerkesztő Szepessy József betegsége miatt kivált a munkából. Erről maga Kohányi így írt:

„Így maradtam a lap fennállásának tizenkettedik hetében egyedül, üres pénztárral, sok adóssággal, kevés előfizetővel. Magamnak kellett végezni mindent, korrigálást, a kiadóhivatali teendőket. Utaznom kellett ide-oda, hogy a költségeket összehozzam, emellett harcolnom kellett azon adózó támadások ellen, a melyekben más lapok részéről volt részem.”

Közben a *Szabadság* ellen megindultak a már jelzett sajtócsatározások, az *Amerikai Nemzetőr* és az *Önállás* részéről. Ezen támadásokra a szerkesztő többször éles hangnemben reagált. Például így:

„Azt mondja »Ö« [Önállás] önhitten, hogy a »Szabadság«-ot visszaküldöztetik.

Néhány humoros megjegyzést is hozzáfűz.

Az »Ö« már huszonháromszor jósolta meg kivonulásunkat. Miért nem írja meg[:] az »Ö-ás« kosárszámra hever a »Magyar Ház«-ban, mert se Péter se Pál nem akarja...” (Sz. 1892. 41. 1.)

Többek között valamely gyűjtés jelentéktelen segélyösszege vissza nem igazolása miatt támadta Kohányit az *Amerikai Nemzetőr*:

„Janson ur az »Amerikai Nemzetőr« június 22-ik számában azzal a váddal lép elő... hogy a megküldött 25 cent nyugtázását hasztalan várta[...] legpiszkosabb alapokon nyugvó rágalom[...]

Ezek a gyanúsítgatások mind arra valók, hogy a »Szabadság« érdekeinek ártsanak, hogy az amerikai magyarságot elidegenítsék az egyetlen magyar laptól, a mely az amerikai magyar munkás osztály érdekeiért síkra mert szállni.”

Ezután gúnyosan vág vissza Kohányi:

„A »Szabadság«-nak ma már több előfizetője van mint a kilenc éves »Nemzetőr«-nek (a magyar kormány által kegyelemképen megrendelt példányokat nem számítva be).”

A *Szabadságnak* négy lappal kellett megküzdenie, amint a szerkesztő az 1892. évi 43. szám 1. oldalán meg is írta: ezzel a „rossz” újsággal négy lap foglalkozik minden héten...

„Az »Ö« június 25-ik számában kijelenti, hogy a »N-rel« szövetkeztek a »Szabadság« ellen...

Szóval, most már tudjuk, az Ö-s és a N-r miben sántikálnak. Hát szövetkezzenek, hogy hol egyik hol másik rágalmazzon...”

Sajnos a személyeskedő, sokszor durva hangnem még hosszú ideig egyik jellemzője volt az amerikai sajtónak. Viszont sajtótörténeti érdekességként tarthatjuk számon az idézett cikk azon részét, amely az *Amerikai Nemzetőr* nagyobb számú magyarországi, a kormány részéről „kegyelemképpen” történt megrendeléséről tesz említést.

Egyébként maga a *Szabadság* jellegében és külső megjelenési formájában nem sokban különbözött az *Amerikai Nemzetőrtől*. Még rovatai is hasonló jellegűek voltak. Lényegében a fő célkitűzés itt is az egyetek híreinek, eseményeinek közlése volt, hiszen az amerikai magyarok elsősorban ezen közlemények miatt fizettek elő a lapra.

Általában a *Szabadság* első oldalán a vezércikkek foglaltak helyet, valamint a lappal kapcsolatos közlemények, vagy valamely aktuális amerikai eseménnyel, egyletekkel foglalkozó hír. Nagy gondot fordítottak arra, hogy az óhazában történő eseményekről az akkori lehetőségekhez viszonyítva gyorsan tájékoztassák az olvasókat. Mivel az előfizetők nagy többsége kétkezi munkásokból tevődött össze, volt *Munkás hírek* rovat is. A friss hírek megküldésére felkérték az olvasókat is:

„Felkérjük lapunk b. olvasóit, hogy az egyes munkás híreket velünk közölni szíveskedjenek. Ezzel honfitársaknak tesznek szolgálatot.” (Sz. 1894. 48. sz. 2. p.)

Sokszor a munkalehetőségekről is tájékoztattak, de közöltek például ilyen jellegű hírt is:

„– A Wayne Iron Work igazgatósága a munkások bérét önként emelte fel tíz százalékkal s kilátásba helyezte, hogy ismét fel fogja emelni a béreket...” (Sz. 1894. 48. sz. 2.)

A *Világ folyása* című rovatban az Egyesült Államokon és Magyarországon kívüli híreket közölték.

Az *Egyleti útmutatóban* voltak olvashatók a magyar egyesületekkel kapcsolatos kisebb hírek. A következő közleményt azért érdemes idézni, mert bizonyíték arra, hogy némely magyar egylet saját könyvtárral is rendelkezett:

„New Yorki I. magyar önképző egylet
Helyisége 318 Houston utca...
Díszgyűléseit minden hó első vasárnapján, heti gyűléseit hétfő este tartja.
Elnök Angyalffy Endre... könyvtárnok Markovics E.
Könyvtár nyitva este 8–10-ig.” (Sz. 1892. 3. sz. 4.)

Ilyen és hasonló jellegű híradások sok esetben szinte egyetlen forrásai, bizonyítékai némely amerikai magyar egylet létezésének.

A Cleveland várossal kapcsolatos híreket, tudósításokat is külön rovatban közölték. Minden szám tartalmazott szépirodalmi jellegű anyagot, ezek igen jelentős része folytatásokban jelent meg. Például 1894-ben Justh Zsigmond *Delelő* című írását, Mikszáth Kálmántól *A táborszernagy halálát* jelentették meg. Jókaitól, Gárdonyitól is gyakran közöltek. Sajátos módon – az akkori szokástól eltérően – többek között Gárdonyi Gézának honoráriumot is fizettek, dollárban. Ezt a juttatást a nagy író levélben köszönte meg Kohányinak, és később is összeköttetésben maradtak. Részleteket közlünk az egyik levélből:

„Tisztelt Szerkesztő Uram!

Én ugyan régen tapasztalom, hogy az amerikai lapok, még az angolok is szedegetnek munkáimból, de egyedül az Ön becsületes lelkében mozdult meg a méltányosság érzése. Fogadja hálás köszönetemet az Océánon átröpített bankókért.

Szíves ajánlatára pedig ez a válaszom:

Új Göre-könyvet írni ez idő szerint nincs munkasoromon. Hála Istennek most már azt írhatom, a mit magam akarok: bármit írok, nem penészedik meg a fiókomban. Göre-dolgokat tehát most már ritkábban faragok.

Érdekes lenne és bizonyára nagy feltűnést keltene, ha megegyezésünk sikerülne. De ha nem is lesz belőle semmi, és magát a gondolatot is köszönöm. Mi ugyanis az óhazában mindig örülünk, valahányszor azt látjuk, hogy az Amerikába sodort magyarok érzelmei egységben maradtak velünk.

Tisztelő híve:

Gárdonyi Géza, s. k.”⁵

Feltehetően Gárdonyi népszerű Göre Gábor figurájának amerikai utazásáról írott regényt kért Kohányi. Gárdonyi Géza 1912-ben a lap alapításának huszadik évfordulója alkalmából is köszöntötte a szerkesztőt és egyben a *Szabadságot*:

„...A te lapházad világító torony lett a Kolumbus világrészében szerteszórt testvéreinknek. Az óhaza ott szorít kezét mindennap az új hazával. Az új haza ott kérdi meg mindennap: mik történnek otthon?

A te lapod suhogása, a magyar föld szellőjének susogása az idegenbe vándorolt milliónyi magyar szívnek!...”

A lapban többször is jelezték, hogy a kiadóhivatalban magyar nyelvű könyvek is vásárolhatók. Kohányi Tihamér maga is állított össze angol–magyar nyelvkönyvet.

„Könyvek és naptárak.

Lapunk kiadóhivatalában mindennemű imakönyvek, regények, olvasmányok és az 1892 évre szóló naptárak is kaphatók.” (Sz. 1892. 1. sz. 3.)

Sokszor az éppen kapható könyvek felsorolására is sor került.

Talán legérdekesebb és legolvasottabb része volt a lapnak a hirdetés rovat, amely rész rendkívül fontos szerepet játszott az amerikai magyarok életében, hiszen egymás kölcsönös segítségét is lehetővé tette.

Itt kívánjuk megjegyezni, hogy a kortársak szerint Kohányi Tihamér vállalva az esetleges anyagi hátrányokat is, az amerikai magyarság számára károsnak ítélt hirdetéseket, reklámokat nem volt hajlandó közzétenni lapjában:

„...felállította azt az elvet, hogy az amerikai magyar lapszerkesztőnek gondosan ellenőriznie kell lapja hirdetési rovatát és nem szabad a lapban kiadni a szédélgesi szándékokat takaró hirdetéseket...”

Kohányi tisztában volt azzal, hogy ha ő elfogadja olyan telepítések hirdetéseit, a melyek nem lelkiismeretes emberek kezeiben vannak, akkor évente sok ezer dollár hirdetést kaphat...

Aranybánya-részvényeket nem hirdetett Kohányi lapjában soha... a hiénák hirdetéseit se lehetett becsempészni sehogyan.”⁶

Természetesen egyéb kisebb-nagyobb rovatok is feltűntek a *Szabadságban*, majd megszűntek. Például az *Egyről másról* rovat, amely elsősorban rövid kuriózum jellegű híreket közölt.

Kohányi szerkesztésében a lap hamarosan fellendült, emelkedett az előfizetők száma, számos kezdeményezésére, polémiáira felfigyeltek Amerikaszerzte. 1897-ben már azt közölhette, hogy

„a legnagyobb magyar lap az Egyesült Államokban. (Liberty) Hungarian weekly. The largest Hungarian Paper in the United States.” (Sz. 1897. 2. sz. 4.).

Ugyanebben az évben Kohányi beolvasztotta lapjába a New York-i *Magyar Híradót*. Ezt a körülményt is feltüntette a címfejen. 1899-ben kiadta az első színes karácsonyi számot. Majd büszkén jelenthette a huszadik század első évében, hogy az akkor létező 186 amerikai magyar egyletből „143 a »Szabadság«-ban hirdette egyleti ügyeit...” (Sz. 1901. 1. sz. 2.)

Mivel itt nem lehet célunk a máig megjelenő lap teljes történetének a feldolgozása, csupán csak az alapító szerkesztő Kohányi haláláig terjedő korszakkal foglalkozunk.

Jelentős sikernek minősíthető az amerikai magyar sajtó kezdeti korszakának viszonylatában, hogy megérte alapításának tizedik évfordulóját és képes volt a korábbi évtizedekben is fenntartani magát. Kohányi elérte, hogy a *Szabadság* az amerikai magyarság legjelentősebb orgánumává vált és hogy az ekkor még hetenként megjelenő kiadvány (utóbb hetenként kétszer látott napvilágot, napilappá pedig 1908-tól alakult) jelentős hatást tudott gyakorolni a magyar kivándorlókra. Az alapítás tizedik évfordulójára 72 oldalas emlékszám is megjelent. A kiadványra felfigyeltek a hazai politikusok és újságírók is – általában is ekkoriban indultak meg a hivatalosnak minősíthető kapcsolatok a hazai szervek és az amerikai magyarok között. Köszöntötte a lapot Széll Kálmán miniszterelnök, üdvözölték Wlassics Gyula és Darányi miniszterek, de számos amerikai vezető (senátorok) is.

A kapcsolatfelvételnek jelentős állomása volt, hogy nemzeti zászlót küldtek az amerikai magyarságnak. Erről a következőképpen számolt be a lap:

„Isten hozott Édes Anyánk!

Ezerkilencszázkettő augusztus harmincegyedik napja arany betűkkel lesz Amerika magyarsága történetének a lapjaira feljegyezve.

Ezen a napon ért partot a zászló, a melyet a magyar nemzet az »Országos Nemzeti Szövetség« útján az amerikai magyaroknak ajándékozott...

Az eddigi előkészületekből ítélve a New Yorkban lefolyandó ünnepek felül fogják múlni minden eddig rendezett magyar ünnepet...

Kohányi Tihamér.”

(Sz. 1902. 35. sz. 14.)

Egyébként a zászló érkezésével kapcsolatban is adódott támadás, ugyanis az volt ráhímezve, hogy „Hazádnak rendületlenül légy híve oh magyar”. Ezt az idézetet a korabeli amerikai pánszláv sajtó Amerika-ellenes megnyilvánulásnak tüntette fel; feljelentést is küldtek az Amerikai Egyesült Államok elnökének. Az ügy tisztázódásáig számos cikk foglalkozott a témával a *Szabadság* hasábjain.

Az 1902. év másik nagy eseménye a debreceni Tóth András – Tóth Árpád költő édesapja – által készített clevelandi Kossuth Lajos-szobor felállítása volt, a nagy magyar államférfi születésének századik évfordulója alkalmából. Ekkor finom papíron külön „Kossuth szám”-ot adtak ki (Sz. 1902. 39. sz.), amelynek címdalán a valóban szép szobor nagy méretű képe látható. A szoboravatási ünnepségekről így számolt be később a lap:

„Szombaton este a Clark utcai Hungarian Hall-ban ismerkedési estély volt...

Sok lelkes beszéd hangzott el itt is. Az estélyről Kossuth Ferencnek és Tóth András szobrászművésznek üdvözlő táviratot küldtek... Kossuth dicső ércalakja előtt meghajolván Amerika népe, mű alkotóját szívből üdvözlöjük.

Nagy lelkesedést keltett Zseni József beszéde, aki szóba hozta, hogy az amerikai nemzet szívességét viszonzandó Washingtonnak kellene szobrot állítani Budapesten.”

(Sz. 1902. 40. sz. 1.)

A terv Kohányi és a *Szabadság* nem csekély mértékű közreműködésével végül 1906-ban valósulhatott meg, a liberális szellemű Bárczy István akkori budapesti polgármester tevékeny segítségével.

Jelentős esemény volt a lap életében, hogy 1909-ben Fecsó Imre hírlapját, a *Magyar Napilapot* – amely kiadvány „Az első amerikai magyar napilap”-nak hirdette magát – sikerült magába olvasztania. Története folyamán a legnagyobb elismerésben alapításának huszadik évfordulója alkalmából volt része a *Szabadságnak*. Ekkor is kiadtak egy díszes, vastag jubileumi számot. Az ez alkalomból rendezett banketten – amint már említettük – megjelent Clevelandben Taft, az Egyesült Államok akkori elnöke is.

A *Szabadság* első korszakának az alapító szerkesztő Kohányi Tihamér 1913-ban, nem sokkal az évforduló után bekövetkezett hirtelen halála vetett véget, a lap további történetét itt már nem kívánunk foglalkozni. Kohányi

politikai arculatának mai megítélése a szakirodalomban nem túl kedvező, elsősorban az akkori hazai nemzetiségek kivándoroltjaival kapcsolatos néhány megnyilatkozása miatt. Kohányi Tihamér mellett felhozható, hogy jelentős része volt egyesületek szervezésében, megerősítésében és sajtónyilvánossághoz való juttatásában. Tévékenyen részt vett a clevelandi Kossuth- és budapesti Washington-szobrok felállításával kapcsolatos mozgalmakban. Erőfeszítéseket tett, hogy a kivándorolt magyarság ne szakadjon el az óhazától. Azt is el kell ismerni, hogy az ő személyes erőfeszítéseinek köszönhető, hogy a lap színvonala – különösen a századforduló után – emelkedett. Teret biztosított lapjában az amerikai magyar íróknak, művészeknek. Végül megállapíthatjuk, hogy a *Szabadság* évfolyamai ma is egyik legfontosabb forrásai az amerikai magyarság történetének.

(*Magyar Könyvszemle*, 1991. 3. sz. 291–296.)

Jegyzetek

1. Batári Gyula: Az amerikai magyar kivándorlók sajtójának kialakulása. = MKSZ, 1987. 3. sz. 206–216.
2. Warm Miklós: Kohányi Tihamér élete. Cleveland O., 1913. 45–48.
3. Kende Géza: Magyarok Amerikában. II. Cleveland O., 189–194.
4. Kende: i. m. II. 160.
5. Warm: i. m. 94.
6. Warm: i. m. 88–89.

Az Amerikai Magyar Népszava

A leghosszabb életűnek és második legnagyobb példányszámúnak nyilvánítható az amerikai magyar hírlap a Berkó D. Géza nyomdász szerkesztésében 1899-ben New Yorkban alapított *Amerikai Magyar Népszava* (*American Hungarian People's Voice*). A szerkesztő tanuló éveit az *Amerikai Magyar Nemzetőr* című lapnál töltötte nyomdászként, de betekinthezett a szerkesztés, az újságírás munkájába is. Így hamarosan önállósította magát és saját lapot indított.¹ Különös jelentőséget az ad a kiadványnak, hogy indulása után nem sokkal, 1905-ben napilap lett. Kezdetben Berkó egyedül végezte a szerkesztést, a szedő és expeditőr is volt egyben.

Népszerűsítette az is a lapot, hogy vasárnaponként irodalmi mellékletet is tartalmazott, elsősorban az amerikai magyar írók műveit publikálták. Figyelemreméltók a lapnak egyéb kiadványai is, például 1910-ben az alapítás tizedik évfordulója alkalmából napvilágot látott az *Amerikai Magyar Népszava Jubileumi Díszalbuma 1899–1900*. A négyszáznégy oldalas szép kiállítású Díszalbum többek között tartalmazta Kemény György amerikai magyar író negyven rövid elbeszélését a kivándorolt magyarok újhazai életéről, egyébként a szerző a *Dongó* című lap és a *Képes Családi Lapok* szerkesztője is volt. Figyelemreméltó írás volt még: „Az amerikai magyarság és a sajtó” című cikk.² Igen érdekesek a *Népszava* első éveinek nehézségeiről olvasható visszaemlékezések.

Kiadták még az *Amerikai Magyar Népszava Nagy Képes Naptárát* 1906-tól többször is.

A lapnak a napi hírek mellett több állandó rovata volt, többek között a „Bevándorlási Hírek”, a „Magyarok Amerikában”, főleg az Egyesült Államok keleti vidéke magyar kivándorlóinak életkörülményeivel, problémáival, munkalehetőségeivel foglalkoztak. Az „Egyleti Hírek”-ben tudósítottak az ottani magyarok legkülönbözőbb egyesületeinek rendezvényei időpontjáról, a vezetők nevét és ténykedését az „Egyleti Kalauz” közölte. Ezek az egyletek igen fontos szerepet játszottak az amerikai magyarság életében, biztosították az egymással történő érintkezését, önszerveződését. Alakultak betegsegélyező egyletek, vallási, politikai jellegű csoportosulások, melyek lehetőséget adtak a bevándorlóknak a társadalmi életre, önművelésre, szórakozásra, például

rendszeresen bálákat szerveztek, műkedvelő színjátszó csoportjaik is voltak. A *Kossuth-szobor* felállításának a támogatása céljából alakult meg az „Egyesült Magyar Egyletek” központi szervezete, a szobrot 1902 szeptemberében leplezték le Clevelandben, de támogatták *Washington* szobrának felállítását Budapesten, 1906-ban a Városligetben.

Természetesen a *Népszava* folyamatosan tudósított a magyarországi eseményekről, a nagyvilág fontosabb híreiről, de amint már említettük, elsősorban az amerikai magyarok életéről, a beilleszkedés lehetőségeiről, írtak az angol nyelv elsajátításának módjáról. Rendszeresen megemlékeztek a magyar nemzeti ünnepekről, március tizenötödikéről, október hatodikáról.

A szerkesztőség időnként „hivatalos” óhazai vendégeket is fogadott, például 1904-ben negyvenegy magyar országgyűlési képviselőt, akik az interparlamentáris konferenciára mentek St. Louisba. Berkó lapja első oldalán nemzetiszínű keretben köszöntötte az érkezőket, ezzel mintegy igazolni kívánta, hogy az új környezetben is megőrizték magyarságukat. A szövegből idézünk néhány sort, mert ez az írás, úgy gondoljuk, érzékeltetheti némileg az ottani magyarok felfogását az óhazáról és Amerikáról.

„Testvéreink!

Isten hozott titeket, Magyarországnak jeles fiai, a kik eljövtek...

Isten hozott titeket körünkben, a hol százezrével élvezzük nem a száműzetésnek keserves kenyerét, hanem a hol a szabad földnek, az Istentől megáldott paradicsomnak, az Egyesült Államoknak büszke lakóivá lettünk... Mert habár a nagy tenger választ is el bennünket szeretett szülőhazánktól és habár fogadott hazánkban feltaláltuk mindazt, a mit, sajnálattal, nekünk az édes anya – megélhetést – adni képtelen, azért szívben-lélekben magyarok maradunk.

Magyarok maradunk, hiszen magyarnak születünk, s habár emberi kötelességünk ezt az új áldott hazánkat, a hol az egyenlőség, a szabadság lakozik, a hol megtaláljuk százezrével idevándorolt sorsüldözöttek a boldogság útját, ezt a hazát szeretjük és szeretettel ragaszkodunk hozzá.

Itt, az idegenben, a hol a földgömbön lakó népfajok egymással versenyre kelnek, hogy a bennszülött amerikai előtt nemzetüknek tekintélyt szerezzenek, itt ebben a tömkelegben magunkra hagyatva kivívtunk nemcsak tekintélyt, hanem már az amerikai magyarság politikai téren is latba vételük...

Tik, a kik most először léptetek e szabad földre, tudjátok meg, hogy milyen rajongó szeretettel ragaszkodunk szülőhazánkhoz, milyen kedves nekünk az a föld, a hol először láttunk napvilágot! Szolgáljon örömökre az a tapasztalat, hogy a magyar nem felejtí szülőhazáját, de épen oly rajongással szereti új hazáját...”³

(Az idézett szövegben előforduló esetleges helyesírási hibákon, vagy korabeli írásmódon nem változtattunk.)

Az *Amerikai Magyar Népszavának* természetesen volt bőséges hirdetési és reklám rovata is, például érdekes módon még könyveket is reklámoztak; íme az egyik: „Éppen most jelent meg: Nyílt levél Apponyi Albert grófhhoz, írta Singer Mihály. Megrendelhető 10 centnek bélyegben való beküldése mellett.” De hirdettek bankok is: „KISS EMIL 104 SECOND AVE. a 6^{ik}

UTCZA SARKÁN NEW YORK, A LEGELSŐ MAGYAR BANK, HAJÓ-JEGY ÉS PÉNZKÜLDŐ IRODA. IRJON BORITÉKÉRT ÉS ÁRJEGY-ZÉKÉRT.” Ilyen és hasonló hirdetés, reklám nagy mennyiségben fordult elő a lapban, nyilván az ezekért kapott díjak jelentették az előfizetési pénzek mellett a legnagyobb bevételt, lehetővé téve a kiadvány fenntartását, de egyben a kivándorolt magyarok egymás támogatására is lehetőséget adtak a maguk módján.

Egyébként a *Népszava* igazi fellendülése Kohányi Tihamérnak, a *Szabadság* szerkesztőjének 1913-ban történt elhalálózása után következett be, egyúttal a kivándorlott magyarokra gyakorolt befolyásuk is nagymértékben növekedett. A világháború első éveiben a többi magyar lapokhoz hasonlóan a Központi Hatalmakkal szimpatizáló írásokat közöltek, amikor azonban az Egyesült Államok is a hadviselők sorába lépett az Antant oldalán, akkor megváltozott a helyzet és többnyire Amerika szövetségesei mellett foglaltak állást.

A többi amerikai magyar újsághoz hasonlóan rendszeresen foglalkoztak az óhazába történő visszatérés problémájával is. Itt kell megjegyezni; az a történelmi tény alig ismeretes, hogy a magyar kivándorlók kb. 37%-a az első világháború előtti korszakban visszatért az óhazába.⁴ Sokan voltak például olyan Amerikába utazók, akik családjukat hátrahagyva csupán pénzkereseti célból rövidebb időre mentek ki dolgozni, majd itthon a megszerzett anyagi javakból földet vásároltak vagy esetleg valamilyen vállalkozásba kezdtek.

Végül ismételten hangsúlyozni kel, hogy az *Amerikai Magyar Népszava* a magyar kivándorlottak körében egyik legnépszerűbb időszaki kiadvány volt és jelentős szerepet játszott abból a szempontból, hogy olvasóik megőrizték nemzeti identitásukat és segítette egyben integrálódásukat is. (Itt jegyezzük meg, hogy itt a lapnak csupán az 1920-ig terjedő korszakával foglalkoztunk.)

Jegyzetek

1. A Magyar Emigráns Irodalom Lexikona. I. kötet. A–G. 79. p.
2. Tezla, Albert: „Valahol tul, meseországban...” Az amerikai magyarok 1895–1920. II. köt. 413. p.
3. Amerikai Magyar Népszava, 6. évf. 1904. 70. sz. 1. p.
4. Tezla, Albert, i. m. II. köt. 349. p.

Egy amerikai magyar képes lap: Berkó Képes Újságja

Korábban több tanulmányban foglalkoztunk az amerikai magyar sajtóval, hírlapokkal, folyóiratokkal, azonban általában nem tértünk ki részletesebben a képes lapokra, melyek közül igen figyelemreméltónak minősíthető *Berkó Képes Újságja*.¹ Különleges érdeklődésre tarthat számot a lap azon körülmény miatt is, mert megjelenése idejének jelentős része az első világháború ideje alatt történt és így a tartalom részlegesen egy olyan ország belső életét is tükrözi, mellyel a korabeli Magyarország (Osztrák–Magyar Monarchia) lényegében szemben állt, ezért történelmi forrásértéke is jelentősnek minősíthető.

Berkó Képes Újságjának első száma 1916. április 12-én jelent meg.² Alapító szerkesztője Berkó D. Géza nyomdász, aki 1871-ben született Sátoraljaújhelyen, 18 éves korában vándorolt ki, előbb az *Amerikai Magyar Nemzetőr* című lapnál nyomdász, közben megismerkedik a szerkesztés és az újságírói jellegű tevékenységgel is. Mivel időközben a *Nemzetőr* megszűnt, megvásárolta az *Amerikai Népszava* című lapot és 1899-ben *Amerikai Magyar Népszava* címmel indította meg.³ Kezdetben *Berkó* egy személyben maga a szerkesztő, a szedő és az expedítor is. A lap hamarosan fejlődésnek indult és 1905-től már napilapként látott napvilágot. 1909-ben már igen szép kivitelű képes naptárt tudott kiadni a szerkesztő *Amerikai Magyar Népszava Jubileumi Albuma* (New York, 1910) címmel.⁴ Feltehetően a kiadvány viszonylag szerény hasznából képes lett Berkó D. Géza egy újabb lapot is kiadni a társszerkesztő Kende Géza segítségével. Egyébként képes lapjának „Beköszöntő”-jében 1916-ban a következő formában jelezte kiadványának indulását:

„Újságot csináltam eddig is az amerikai magyarságnak. Napilapot. Volt és van alkalmam tehát közvetlen érintkezés útján megismerni az amerikai magyarságnak még a vágyát, gondolatát is. Meg is ismertem és azt hiszem, bátran állíthatom, hogy annak az óriási amerikai magyar olvasó közönségnek, amely ma már meg se tudna lenni napilap nélkül, ma már egymagában a napilap sem elég és még valamit kíván. Képes újságot. Igazi, valódi, első rendű képes újságot...

Első és fő oka ennek is világháború.”

A továbbiakban *Berkó* azzal indokolja lapjának szükségességét, hogy az amerikai magyar olvasóközönség nemcsak olvasni akar a háborúról, de ké-

peket is látni kíván róla, és nemcsak az angol, a francia, az olasz, a szerb, a belga és az orosz fegyvertényekről, hanem azokról a frontvonalakról is, ahol a magyarok is harcolnak. Továbbá a német, az osztrák, a bolgár, a törökökkel kapcsolatos harci eseményekről. Tehát az indulás idején a fő cél a világháború eseményeit megörökítő képek közlése volt. Ezek mellett a szerkesztő felhívást intézett kiadványa olvasóihoz, hogy elsősorban az amerikai magyarsággal kapcsolatos eseményekről küldjenek fényképeket közlés céljából. Ezeken kívül megjelentetni kívánt „...képeket... az óhazából, képeket a nagyvilágból a háborús vonatkozású fotókon kívül.” Kért még: „Regényt, amely a család minden tagját érdekelje, amelynek minden folytatását lesse, várja minden olvasó. Olvasmányokat, elbeszéléseket... A hét történetét úgy megírva, hogy mindenki megértse és élvezettel olvassa...” A szerkesztő arra is kérte újabban a bevándorló olvasót, „írja meg őszintén... legválságosabb, legemlékezetesebb dolgot, ami vele ebben az új hazában valaha is történt. Ami olyan volt, hogy soha sem fogja elfeledni.”

Megjelenésének ideje folyamán *Berkó Képes Ujságja*-ban a következő rovatok fordultak elő: „Hétről-hétre”, „Események nyomában”, „Asszonyoknak-Lányoknak”, „Érdekes dolgok”, „Amiről beszélnek”, „Aforizmák”, „Nemzetközi tolvajfurfang”, „A magyar gazdaasszony kincsestára”, „Derüs percek”, „Háborús életképek”, „Jó hír a munkásoknak”, „Magyarok Amerikában”, „Üzennek a hősök”, „A házi Patika”, „Hasznos tudnivalók”, „Rejtvény”, „Társasjátékok”. Meg kell említeni, hogy természetesen nem minden számban fordultak elő egyszerre az itt felsorolt rovatok, amelyeknek viszonylag nagy mennyisége némileg érzékelteti a lap tartalmának sokszínűségét.

A kiadvány technikai kivitelezése jónak minősíthető és általában felette állt sok korabeli hasonló jellegű folyóiratnak. Ezzel tisztában volt maga a szerkesztő is, ugyanis „Amilyen szép, olyan érdekes” című egyik közleményében a következőket olvashatjuk:

„»Azt, hogy micsoda pompás dolgot tud már megteremteni mai napság az amerikai író, ujságíró, szerkesztő és kiadó egy amerikai magyar nyomda szedőinek, gépészeinek és egyéb műszaki személyzetének segítségével, azt akkor mutatta meg a nagyközönségnek e hetilap kiadója, amikor ezelőtt tíz héttel egyszerre meglepte az amerikai magyarságot Berkó Képes Ujságja első számával. Ellenség jóbarát egyaránt kénytelen...« elismerni »hogy ilyen szép kiállítású és érdekes tartalmú amerikai magyar hetilapról még igen kevéssel ezelőtt sem mertünk volna álmodni... örömet fog okozni mindenki házában minden egyes családtagnak... Az öreg szülőknek és a kis gyerekeknek egyaránt öröme lesz ebben az ujságban.«”

Tehát családi lap kívánt lenni *Berkó Képes Ujságja*. Ugyanitt az is közlésre került, hogy „olyan háborús képeket közöl, amilyeneket a legnagyobb angol-nyelvű hetilapok közöltek, amely képeket odaát a híres *Underwood and Underwood*, a *Press Illustrating Service* s az *International Press Exchange* hadi fényképészei vettek fel.”

Figyelemreméltó az a körülmény, hogy az első világháború eseményeit általában – különösen annak első évében – igyekeztek Magyarország, az Osztrák–Magyar Monarchia szempontjai alapján is bemutatni. Ez a helyzet csak akkor változott némileg, amikor az Egyesült Államok a hadviselők sorába lépett 1917-ben a másik oldalon.

Megjelenése folyamán a lapban rendszeresen közöltek óhazai és amerikai magyar íróktól szépirodalmi jellegű műveket is. Olvashatók írások Móricz Zsigmondtól, Eötvös Károlytól, Peterdy Andortól, Emőd Tamástól, Bársony Istvántól, Gyóni Gézától, Krüzselyi Erzsébettől, Szabolcska Mihálytól és másoktól. Megjelentették például *Egy öreg amerikás*-tól több folytatásban *A kivert szittya* című regényt. Ugyancsak lényegében név nélkül látott napvilágot „A kémek, regény a világháborúról” című dokumentumösszeállítás riporterek, haditudósítók, utazók megfigyelései alapján.

Mindezek mellett rendszeresen olvashatunk Berkó újságjában hirdetéseket, reklámokat, feltételezhetően az ezekből befolyt jövedelem tette rentábilissá a vállalkozást. Ezeket a hirdetéseket azért sem érdektelen tanulmányozni, mert betekintést nyújtanak a korabeli amerikai magyarság mindennapi életébe is. Például megtudjuk, hogy New Yorkban volt „Magyar sörcsarnok és étterem” Hénap Mihály tulajdonában. Az újonnan bevándoroltaknak „Angol órákat ad tanítónő levélileg jótállás mellett egy újonnan felfedezett, könnyű, gyors és biztos módszer szerint. 40 lecke után, ír, olvas, beszél. Egy lecke 25 cent – Schweitzer”, de a szibériai magyar hadifoglyoknak olvasnivaló könyveket is lehetett küldeni a New York-i Kiss Nagy Könyvesháza közreműködésével – még 1916-ban. Alexander Dénes mérnök a „Feltalálóknak” meghirdette „mielőtt találmányukat szabadalmaztatnák, forduljanak” hozzá, a „bejegyzett szabadalmi ügyvivőhöz” ... „ingyen szolgálati tanáccsal, szabadalmakat kieszközöl, kidolgoz és értesít”, Továbbá „»Feltalálók Könyvét« ingyen küldi.” De előfordulnak orvosi jellegű reklámok is hangzatos szövegekkel:

„Nincsenek többé nyomorékok. Akik csipő izületi gyulladásban, hátelgörbülésben, bénulásokban, ludtálpban és más testi fogyatkozásokban szenvednek, nyomorékuul születtek vagy a munka közben váltak nyomorékká, műtét és gipszkötések nélkül gyógyulnak meg Amerika leghíresebb Testegyenészeti Intézetében a mely Magyar Orvos vezetése alatt áll.”

Hirdettek egyes árucikkeket így:

„Kar Jancsi. Legnagyobb Californiai Bornagykereskedő 2160 W. Jefferson Ve. Detroit, Mich., aki jó és olcsó bort akar, keressen fel engem. Aki kellemesen akarja eltölteni idejét, jöjjön el hozzám. Gyors és pontos kiszolgálás.”

Az első világháború azon időszakában, mikor még az Egyesült Államok nem állt hadiállapotban a Központi Hatalmakkal, ekkor még ha nehezen is, de volt lehetőség kapcsolatteremtésre, sőt még pénzt is lehetett küldeni az otthonmaradtaknak:

„Szabad-e a néma koldustól megtagadni a segítséget csak azért, mert nem tudja megköszönni?... Nem szabad! S ha felelősségem teljes tudatában mégis kijelentem, hogy bármely összeget Magyarország bármely részébe el tudom küldeni és hogy a címzett azt okvetlenül legrövidebb időn belül meg is kapja, így kétségbevonhatatlanul bizonyítékaim alapján álítom azt s ezen állításomért helyt állok! Ne várjon tehát senki a pénz elküldésével, míg hazulról levelet kap, hanem küldje el azonnal, mert sohasem volt a segélyre oly nagy szükség, mint most. 100 korona \$ 14.00. Németh János volt császári és konzuli ügynök 395 Broadway, New York. Fiók irodák...”

Talán azért volt érdemes hosszabban kitérni a hirdetésekre, mert minden egyébnél jobban tükrözik az Amerikában új életkörülmények közé került magyarok sajátos, a hazaitól lényegesen különböző viszonyait, lehetőségeit, magyar nyelvezetüknek alakulását is. A szerkesztő könyvekkel is igyekezett ellátni olvasóit, ezért megindította a *Képes Újság Kis Könyvtára* című sorozatot. Erről a következő formában értesítették az érdeklődőket:

„Az eddigi állandó rovatokon, érdekfeszítő cikkeken, novellákon, elbeszéléseken, aktuális képes oldalakon kívül *Berkó Képes Újságjának* minden száma érdekfeszítő regényt fog közölni, még pedig könyvalakban... az első... Verne Gyula, a világhíró francia író Amerikában lejátsszódó fantasztikus regénye: A világ ura, amely első sorától az utolsóig lebilincseli az olvasó érdeklődését.”

Később más könyvek is megjelentek a sorozatban.

A lapban általában az amerikai magyarokkal kapcsolatban igyekeztek rendszeresen izgalmas, szenzációs jellegű cikkeket közölni. Ilyen volt például az „Uncle Sam lobogója alatt” című rovatban „Magyar ember sütötte el az első amerikai ágyút” című cikk, melyből megtudható, hogy az amerikai hadsereg 1917. október 23-án állott először szemben a német hadsereggel és akkor dördült el az első ágyúlövés, amelyet Ács Károly South Bend-i magyar származású önkéntes tüzérőrmester, a 6. tüzérezred C ütegének 23 éves katonája sütött el. De tudósítottak arról is még 1916-ban „Templomszentelés New York-ban” című cikkben, hogy „...örömnapja volt most vasárnap ebben a szomorú világban az amerikai magyarságnak...”, mert „A magyar eszme fogalma az a templom, new yorki templom,” mely épület „...a 69. utcában, az 1-ső és 2-ik Avenuek között épült fel Róth Imre magyar építőművész tervei alapján a debreceni új (Árpád utcai) templom gondolata alapján. Nemes egyszerűség, magyar jelleg jellemzi az egész új református templomot. Díszére válik az egész környéknek... new yorki magyar református egyháznak, papjának... az egész amerikai magyarságnak.”

Természetesen a lapban, ha időnként némileg megkésve is, de beszámoltak az első világháború végének európai eseményeiről, de például még a somogyi „A »rosebb« bakák nótái”-ról, igen optimistán írtak 1918 karácsonyán:

„Bucsuzunk hát a multtól és készülődünk a jövőndőre. Bucsuzunk a háborutól s várjuk a békességet. Témétjük a gyűlöletet és reménységgel nyitjuk meg szívünket az igazi szeretet előtt... Ez az újság is bucsuzik multtól és fogadalmat tesz a jövőndőre. Nekünk könnyű a bucsu. Örülünk, hogy nem kell már többé háborus képeket hozni, háborus históriákat írni és ujra azt nyujthatjuk majd az olvasóknak, amit e lap megalakulásakor ígértünk...”.

Tudósítottak a forradalmakról, azoknak szereplőiről, az Osztrák–Magyar Monarchia széteséséről, Magyarország megcsonkításáról, a következő évek történéseiről, például arról, hogy „Az amerikai magyarság áldozatkészsége lehetővé teszi, hogy Magyarországon napról-napra százezer éhező gyermek jusson amerikai élelemhez”. Képet láthatunk arról is, hogy az amerikaiak hogyan „sorozzák a gyermekeket, hogy megállapítsák, ki szorul rá legjobban a segílyre...”.

Berkó képeslapja az 1920-as év végén megszűnt, erről a következő szöveget olvashatjuk a Fülöp Ilona (1891–1953) újságíró által szerkesztett *Képes Világlap*-ban (New York), a kiadvány 1921. 1. (jan. 6.) számában:

„Tisztelt Olvasóinkhoz!

a közkedvelt Berkó Képes Újságja beleolvadt egy ujonnan alakult vállalatba, mely Képes Világlap című hetenként megjelenő lapot fogja kiadni. Az új heti folyóirat a modern magyar és külföldi legismertebb íróinak műveit fogja megismertetni olvasóival, a hét legfontosabb eseményeit képekben fogja bemutatni, azonkívül állandó rovatot fog tartalmazni a szépségápolásról, fontos tanácsokat fog adni egészségügyi kérdésekben, a modern technika vívmányait, a természet csodás megnyilvánulásait fogja könnyen érthető módon megmagyarázni.

Nem feledkezik meg a KÉPES VILÁGLAP a gyermekekről sem... a világ-irodalom legjobb meséivel fogja megörvendeztetni a kicsinyeket.

Humor és anekdóták, amelyeket a Képes Világlap közölni fog, derűtséget fognak kelteni minden otthonban.”

Tehát a *Képes Világlap* Berkó kiadvány célkitűzései egy részének folytatásával jelent meg a következő időkbén. Egyébként a kiadvány első oldalán jelezte egy ideig közvetlenül a cím alatt, hogy „Beleolvadt lap a Berkó Képes Újságja”.

Berkó Képes Újságja négy éves megjelenés után szűnt meg hirtelen, váratlanul. Végül felhívjuk a figyelmet arra a körülményre, hogy akik az amerikai magyarság történelmével foglalkoznak, azoknak érdemes tanulmányozni ezt a figyelemreméltó képes újságot.

Jegyzetek

1. A Magyar Emigráns Irodalmi Lexikon. I. köt. Bp., 1990. 79. p.
2. I. m. 79. p.
3. I. m. 79. p.
4. „Valahol tul, meseországban...” Az amerikai magyarok 1895–1920. Vál. és szerk. Albert Tézla. Bp., 1987. 413. p.

Az OSZK az amerikai magyar időszaki kiadványok legnagyobb tára

A Magyarságkutató Csoportnak az Országos Széchényi Könyvtár kertein belül történt létrejötte óta – úgy gondolom – még fokozottabb jelentősége lett annak a körülménynek, hogy intézményünk a külföldi magyarok időszaki kiadványainak és könyveinek a legjelentősebb, legnagyobb, de sajnos, távolról sem teljes lelőhelye.

Többek között a szórvány magyarság legnagyobb csoportjának, az Amerikai Egyesült Államokba kivándoroltak időszaki kiadványainak is feltehetően a legnagyobb gyűjtőhelye vagyunk. Mégsem lehetünk elégedettek. Ugyanis sok periodika, amely megtalálható más hazai, vagy külföldi könyvtárban, vagy egyáltalán nincs meg nálunk, vagy csak igen hiányosan. Ilyen az első amerikai magyar lap, az 1853-ban New Yorkban alapított *A Magyar Száműzöttek Lapja* is, amelynek a megjelent hat számából csupán három van meg az OSZK állományában, a hiányok után érdemes volna nyomozni, hiszen a Kossuth-emigráció fontos megmozdulásairól forrás értékű adatokat közölt a lap, amint erről részletesen írtam „A Magyar Száműzöttek Lapja. Az első amerikai magyar hírlap 1853-ban”^{*} című tanulmányomban. Továbbá, e kiadvány hasábjain olvashatunk többek között az első jelentősebb, amerikai magyar egyesület, a „New York-i Magyar Ápoló Egylet” megalakulásáról is.

A később kiadott – jobbára szintén hiányosan fellelhető – hírlapok, a *Magyar Amerika* (1879), az *Amerikai Nemzetőr* (1883–1899) és a mai napig is megjelenő *Szabadság* (1891–) hasábjairól már a magyarországi kivándorlók életének a hétköznapijait, míg az ugyancsak máig élő *Amerikai Magyar Népszava* (1899–) számaiból többek között az akkori munkásság problémáit ismerhetjük meg. Nem céloim a századforduló idejére már tucatjával felbukkanó, hosszabb-rövidebb életű kiadványok ismertetése, csupán arra a körülményre szeretném ismételten felhívni a figyelmet, hogy e lapok többségének állománya rendkívül hiányos az OSZK-ban. Ezért szükségesnek látszik ezen hiányok pótlása a kutatások elősegítése érdekében. Erre legegyszerűbb módnak kínálkozik a budapesti nagykönyvtárak anyagából, valamint a sárospataki Amerika magyar Gyűjteményből, a Szegedi Somogyi Könyvtár Vasváry-gyűj-

^{*} *Magyar Könyvszemle*, 1985. 3–4. sz. 309–316. – I. e kötet 9–18.

teményéből megszerezni a saját állományunkból hiányzó példányokat másolás, mikrofilmzés útján.

Második lépésként akár egyidőben is a külföldi hungarológiai kutatóhelyek, gyűjtemények állományából kellene pótolni másolatok készítésével a hiányokat, vagy az olyan címeket megszerezni, amelyekből egyáltalán nincs állományunk – mert ilyenek is vannak. Ezt Puskás Julianna: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940* című, alapvető munkájában található címjegyzékéből és más forrásokból is jól tudjuk.

Egyébként az OSZK állományában található, bőséges anyag indokoltá tenné, hogy az amerikai magyar hírlapok anyagából kiállítás rendezésére kerüljön sor – például valamely adódó évforduló alkalmából. Egy ilyen esemény – úgy gondoljuk -- a kutatás fellendülése mellett némelyeket arra ösztönözhetne, hogy a tulajdonukban lévő lappéldányokat elajándékozzák, vagy eladják könyvtárunknak,

A továbbiakban szükség volna az amerikai magyar hírlapok és folyóiratok teljességre törekvő bibliográfiájának az elkészítésére, természetesen a lelőhelyek feltüntetésével.

Végül igen fontos volna fokozottabb figyelmet szentelni legalább a meglévő anyag megóvására: tehát köttetésére, laminálására és jelentős részének mikrofilmre történő felvételezésére.

(OSZK Híradó, 1988. 3–4. sz. 29–30.)

A Párisi Magyar Értesítőről

Garay Antal 1847–48-ban kiadott kéziratoss hírlapja, a *Tárogató* után hosszú ideig nem jelent meg magyar nyelvű időszak kiadvány Párizsban, míg 1888-ban napvilágot nem látott Amadé Saissy kiadásában és Székely Sámuel szerkesztésében a *Párisi Magyar Értesítő*.¹ Magyar nyelvű lap alapítására alkalmassá tette Saissyt az a körülmény, hogy mintegy húsz évig a francia nyelv és irodalom tanára volt a pesti egyetemen, szerkesztésében jelent meg a *Gazette de Hongrie* című lap, beszélte a magyar nyelvet és jó kapcsolatai voltak a magyarországi sajtó és politikai körökkel. Hazatérte után a francia kormány gyakran kikérte a véleményét osztrák–magyar vonatkozású kérdésekben.² Így történt ez 1888-ban is, amikor Tisza Kálmán magyar miniszterelnök tapintatlanul nyilatkozott a nagy forradalom 100. évfordulóját világkiállítással megünnepelni kívánó Franciaországról. Ez széles körű felháborodást váltott ki a párizsi politikai és sajtókörökben. Tisza Helfy Ignác képviselő interpellációjára adott válaszában kifejtette többek között, hogy a párizsi világkiállításon esetleg részt venni kívánó magyar kiállítók:

„a kormánytól támogatásban semmiképpen nem fognak részesülni és éppen ezért, mert a kiállítás 1889-ben fog tartani, ezen kiállítás nem úgy tekintendő, mint rendes világkiállítás vagy más kiállítás, hanem annak határozottan politikai háttere is van, tehát fontolja meg mindenki, mielőtt magát részvételre elhatározná...”³

A hazai körök sem fogadták egyértelműen kedvezően Tisza és a kormány más tagjainak megnyilatkozását, például a 48-as függetlenségi párt is elhatárolta magát:

„a 48-as párt szükségesnek tartja ezennel... kijelenteni, hogy a földművelés-, ipar és kereskedelmi miniszter s a miniszterelnök említett eljárását illetőleg választát a leghatározottabban elítéli: a párisi 1889-ben tartandó világkiállításnak, amely egy, az emberiség történetében korszakot alkotó áldásos, a későbbi rémuralommal össze nem téveszthető esemény emlékére rendeztetik, a legjobb sikert kívánja s óhajtja, hogy a francia köztársaság a bel- és külbéke s a haladás útján minél inkább megszilárduljon, legkevésbé sem kételkedve, hogy ez érzelmekben az egész magyar nemzet őszintén osztozik.”⁴

Az ekkoriban magyarellenessé váló francia közvéleményt Amadé Saissy azzal szeretne volna befolyásolni, hogy elsősorban a politikusok és a sajtó tájékoztatására: „a francia kormány az ő javaslatára elhatározta olyan magyar nyelvű, nyomtatott könyvműves napi kiadását, melynek az intelligensebb magyar közönség, de leginkább sajtó országgyűlés két házának a francia viszonyokról állandó informálása lenne a feladata.”⁵ Saissy az új lap szerkesztésére az akkor Párizsban élő Székely Sámuel újságíró szemelte ki, aki elvállalta a munkát, segédszerkesztő előbb egy Csapó nevű párizsi magyar újságíró majd Gérecz Károly tanárjelölt lett.

A *Párisi Magyar Értesítő* első száma 1888 júniusában jelent meg. A lap francia alcíme: „Correspondance danubienne de l'AGENCE LIBRE.” A szerkesztőség címe: 50, Rue Notre-Dame des Victories, 50. – Paris volt. Előfizetési ára egy évre kétszáz francia frank lett, azonban ingyen megküldték a budapesti és vidéki lapoknak, a kormány tagjai, a képviselők, a főrendiház tagjai valamint a főispánok részére. A hazai sajtó lényegében kedvező fogadtatásban részesítette a tájékoztató lapot és sokszor vett át anyagot belőle. Különösen a világi kiállításra és a francia belpolitikára vonatkozó híreket. A szerkesztők viszonzásul azt kérték, hogy „becses lapjaikból egy-egy cserepéldányt hozzánk beküldeni szíveskedjenek a végből, hogy a bennök foglalt érdekes közleményeket az Agence Libre közvetítésével a francia sajtóban megismertethessük.” A lap 17. számában már jelzik a magyarországi hírlapok reakcióját:

„Kedves kötelességünknek tartjuk köszönetünket kifejezni mindazon hazai szerkesztőségeknek, kik szívesek voltak becses lapjaikat hozzánk rendesen beküldeni s kik kézírati használatra kiállított lapunkat felhasználván egyúttal megemlékeztek vállalatunkról.

Kérjük ez alkalommal a többi szerkesztőségeket is, hogy velünk minél előbb csereviszonyba lépni méltóztassanak emlékeztetvén őket a programmunkban kitűzött célra, mely törekvés bizonyára a hazai közönség osztatlan tetszésében fog részesülni.”

Itt jegyezzük meg, hogy az első programadó cikket tartalmazó számból eddig még nem került elő példány, így sajnos azt nem ismerjük.⁶

A *Párisi Magyar Értesítő*nek rendszeresen két rovata és több alrovata volt, így a „Politikai hírek” belföldi és külföldi alrovattal. A másik rovat a „Napi hírek” és időnként a „Párisi kiállítás”. A lap gyakran a külföldi és a francia sajtóból vette át híreit a forrás megjelölésével.

A lap erőteljesen németellenes beállítottságú volt. Rendszeresen közöltek híreket „Német kötekedés” és „Bachkorszak Elzász–Lotharingiában” összefoglaló cím alatt. Többször jelentek meg cikkek a párizsi magyarokról és egyesületükről. Az egyiknek „A párisi magyar egyesület vagyona” a címe. A vagyon részletes felsorolása után kitérnek arra, „hogy az egyesületnek van 6 tiszteletbeli, 20 pártoló és 110 rendes tagja. – Szép könyvtárában pedig van 728 magyar, 225 francia, 113 német és 58 egyéb nyelvű mű. Az összes munkák száma e szerint

1.124.” (*Párisi Magyar Értesítő* továbbiakban PMÉ, 1888. 21. sz.) Olvashatunk a kiadványban például az akkor Franciaországban élő Munkácsy Mihályról is.

„Kristus a Calvárián. – Munkácsy e remek festménye ép úgy mint többi nagy képei Amerikába vándoroltak. – érdekes mindenestre, hogy e képet is Vanamaker philadelphiai lakos vette meg, ki tudvalevőleg a Kristus Pilatus előtt című festménynek is birtokosa. Vanamaker e második Kristus-képet is 500000 frk-ért vette meg.” (PMÉ, 1888. 37. sz.)

Később Zichy Mihályról is írtak, aki ekkor már újból Oroszországban élt. Foglalkoztak Trefort Ágoston közoktatásügyi miniszter halálával és tárcája utódlásának kérdésével.

Az 1889-es párizsi világkiállítással kapcsolatban megtudhatjuk, hogy ott annak:

„egyik legérdekesebb részét valószínűleg az fogja képezni, melyet a »munka történetének« szenteltek.” A kiállítást a fejlődéelmélet elvei alapján rendezték.
(PMÉ, 1888. 71. sz.)

A *Párisi Magyar Értesítő* megjelenése után egyes magyar lapokban olyan közlemények láttak napvilágot, hogy az Agence Libre – a lap kiadója – orosz cár hatóságainak a zsoldjában áll. A lap szerkesztői visszautasították ezt a rágalmat:

„Ezzel kapcsolatban azonban nem mulaszthatjuk el rámutatni a magyar sajtó azon téves felfogására, hogy az Agence Libre orosz zsoldban álló intézet.

Az Agence Libre olyan bel és külpolitikát követ, a milyent az Franciaország érdekeiből jónak lát, de az Agence Libre soha sem állott sem az orosz sem a más kormány szolgálatában és Magyarországgal szemben mindenkor nem csak correct, hanem valóban rokonszenves magatartást követett.

Jól tudják itten, hogy e hazug hír a Pester Lloyd útján terjedt el a francia sajtóviszonyokba kellőleg be nem avatott körökben...”

(PMÉ, 1888. 115. sz.)

A *Párisi Magyar Értesítő* több cikkben szellőztette azt a körülményt, hogy a magyar hatóságok lagymatagsága miatt a magyar állampolgárokat a francia szervek továbbra os osztrákokként regisztrálják, a több oldalról jövő nyomás hatására a magyar hivatalos szervek végül is intézkedni kényszerültek:

„Ungarn existirt... ja. – A párisi magyar egyesület tegnapi ülésén fölolvásra került gr. Zichy Tivadar követségi tanácsos f. h. 3-ikáról kelt levele, melyben értesíti az egyesület elnökségét, hogy miután tudomására jutott, hogy a magyarok az osztrákok rovatába lőnek beiktatva, kötelességének tartotta ezen sérelem orvoslására a szükséges lépéseket megtenni és ennek kapcsán figyelmezteti az elnökség útján mindazon honfiakat kik osztrákoknak lettek beírva, hogy november hó végétől kezdve bejelentési lapjaikat a préfet de police bejelentési hivatalában kiigazíttathatják.

Az általunk fölkarolt ügy ezzel oly megoldást nyert, mellyel mi magyarok mindnyájan meg lehetünk elégedve és a *Párisi Magyar Értesítő* szerkesztőse... a magyarság ügyét elvégre is diadalra vezette.”

(PMÉ, 1888. 118. sz.)

A Párisi Magyar Értesítő közölte magának az agg Kossuth Lajosnak azon nyilatkozatát – a Lanterna című lap nyomán –, amelyben igen élesen elítélte Tisza Kálmán miniszterelnöknek – a már említett – franciaellenes kirohanását:

„Kossuth ezután a magyar francia viszonyra tért át és erősen kikelt Tisza Kálmán azon beszédje ellen, melyet ez Magyarországnak a párisi kiállításon való részvétele ellen mondott.

„Elvégre a magyar nemzet» – jegyzé meg Kossuth önelégületen – elég ildomosan visszautasította ezen kvalifikálatlan sértéseket, amelyeket semmi sem volt képes igazolni. – Hivatkozott arra, hogy a párisi magyar colonia sietett ezen insubatio ellen egész erejéből tiltakozni és végre azon óhajának adott kifejezést, hogy a párisi világkiállítást, mely összeesik az oly dicső korszak századik évfordulójával, a népek felszabadításával a legnagyobb siker koronázza.”

(PMÉ, 1888. 129. sz.)

Szinnyei József szerint a Párisi Magyar Értesítő 1889-ben szűnt meg, sajnos, a pontos időpont nem állapítható meg, mert az utolsó számból nem került elő ez ideig még példány sem⁶. Maga a lap szerkesztője – Székely Sámuel – így emlékezik a megszűnés okára és körülményeire:

„A világkiállítás bezárása után a *Párisi Magyar Értesítő* amelynek néhány számát a Nemzeti Múzeum hírlapkönyvtára megőrizte, s amely lap kizárólag a kiállításnak Magyarországon való propagálására és Tisza Kálmán francia ellenes első-lásának ellensúlyozására alakult nemsokára megszűnt... Nem akartam tehát folytatni a Párisi Magyar Értesítő szerkesztését, nehogy valamiképen, akár akaratlanul is, ellentétbe jöhessek hazafias meggyőződéssel. Inkább elvállaltam az Agence Libre távirati ügynökségének naponta beérkező magyar, osztrák és németországi lapok olvasását és az azokban talált fontosabb... híreknek a kivonatos fordítását... fel dolgozását.”⁷

A viszonylag rövid életű *Párisi Magyar Értesítő* nem csupán sajtótörténeti érdekessége miatt figyelemreméltó, hanem azért is, mert tájékoztatást nyújt a francia magyar kapcsolatoknak egy kevésbé ismert szakaszáról.

(*Magyar Könyvszemle*, 1981. 1–2. sz. 157–159.)

Jegyzetek

1. Garay Antal: *Párizsi és hazai forradalmi emlékeim 1848–1849*. Gyoma, 1914. 7. p.
2. Székely Sámuel: *Egy újságíró emlékei*. Bp., 1926. 35–37. p.
3. Nemzet 7. 1888. 145. sz.
4. Nemzet 7. 1888. 149. sz.
5. Székely i. m. 42. p.
6. Sinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. XIII. köt. 604–605. p.
7. Székely i. m. 105. p.

A zürichi magyar egylet kiadványai és könyvtára a XIX. században

A múlt században külföldön alapított magyar könyvtárak közül eddig a bu-karestivel, a konstantinápolyival, valamint a párizsival foglalkoztunk (*Könyvtá-ros*, 1975/7., 1977/5., 1980/12. sz.). E sorozat keretében most olyan, a határain-
kon kívül létesült könyvtárat ismertetünk, amelyet elsősorban nem kívándorol-
tak, hanem a tanulás céljából külföldön élő diákok alapítottak és tartottak fenn.

A híres zürichi műszaki egyetemet és más ottani felsőfokú intézeteket már a múlt század hatvanas éveinek elején látogatni kezdték a magyar hall-
gatók, akik úgy vélték, hogy hazánkban nagy a hiány a technikailag képzett
emberekben. Az általuk kiadott *Zürichi Évkönyvek*ben kifejtik, hogy koráb-
ban „ifjúságunk legnagyobb része a jogi pályára lépett, a tudomány többi ágai
nagy részt el lettek hanyagolva...”, viszont „a tudomány minden terén talá-
lunk most buzgólkodó ifjakat, a technikai pálya pedig különösen, mely jelen-
leg ifjúságunk túlnyomó része által kerestetik fel.”

Tizenkilenc magyar műegyetemi hallgató 1863 őszén, a tanév kezdetén
megalapította a *Zürichi magyar tanuló egyletet*. Az alapszabály szerint: „az
egyletnek minden a magyar királyságban született, itt Zürichben tudo-
mányokkal foglalkozó, magát szívvel, lélekkel magyarnak valló ifjú” tagja
lehetett. A diákok hamarosan elhatározták, hogy egy könyvtárat is létrehoz-
nak, „mégpedig egyedül a magyar irodalom termékeiből”. Hírlapokat és fo-
lyóiratokat is járattak, hogy „a hazai ügyekről és viszonyokról teljes képet
nyújthassanak, úgy irodalmi, mint politikai tekintetben.”

Érdeemes megjegyezni, hogy az egylet keretében külön *Technikai ön-
képző társulat* is alakult, amelynek színvonalas matematikai és mértani tanul-
mányokat tartalmazó kéziratos kiadványa, a *Zürichi Évkönyvek* is fennmaradt
(sajnos, csupán az első két kötet). A szerzők közül ma is ismert Szily Kálmán
és Wartha Vince neve. Az évkönyvben igen érdekes tanulmány olvasható
Kugler Ivántól Dugonics és az első mennyiségtan címmel. A Szily Kálmán
által írt bevezetőnek könyvtári vonatkozása is van:

„E kötetet, mely társulatunk első évi működésének gyümölcseit zárja ma-
gába, s melynek talán csak azért van becse, mert maga nemében első, a k. [királyi]
József műegyetem könyvtárába kérjük letétni. Midőn ez alázatos kérelmünket,
a kegyes jóváhagyás reményében a Nagyságos Igazgatóság elé terjesztjük, nem

nyegléskedni akarunk igénytelen dolgozatainkkal, csak kívánjuk jelét adni, hogy távol a hazától, számra kevesen, kötelezett tanulmányokkal majd túlterhelve is találtunk időt arra, hogy csekély erőnkkel ama tér művelésén munkálkodjunk, melynek kopárságát irodalmunkban sajgó kebellet ismertük fel.”

(A kötetek ma is megtalálhatók a Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában.)

Az egyesület alapszabályaiban részletesen leírták a könyvtárnok köteleseégeit, valamint külön könyvtári szabályokat is kidolgoztak.

Megkívánták a könyvtárostól, hogy leltárt készítsen, azt folyamatosan vezesse, és felelőséget is vállaljon a benne foglaltakért. A könyveket és a lapokat is ő rendelte meg, valamint „hatásköréhez tartozik az olvasda [olvasóterem] rendbentartása és az egyesület által meghatározott olvasdai szabályok megtartása feletti felügyelet is”. A könyvtáros köteles volt hetenként legalább három órát kölcsönözni, egyszerre csak egy művet – vagy két kötetet – adhatott ki, feltehetően a könyvtár viszonylag kis állománya miatt. Elvárták, hogy „a kivitt könyvekről jegyzőkönyv vezettessék, melybe a kivitel napja, a könyv címe és a szerző neve, s a kivívó neve pontosan beirattassék”. A szépirodalmi jellegű műveket két hétre, a tudományosokat egy hónapra adták kölcsön. A késedelemért büntetéspénzt számítottak fel, amit a pénztárnoknak kellett átadni. Természetesen azt is leszögezték, hogy „a könyv elvesztése vagy megcsonkítása esetén az illető tartozik a kárt megtéríteni”. A könyvtáros köteleessége volt még „kívárat esetén... a könyvtár állapotáról jelentést tenni”. (Az itt közölt és valamennyi további idézet az egyesület 1873-ban és 1889-ben kiadott *Emlékkönyvéből* való.)

A könyvtárba először Petőfi és Vörösmarty műveit hozták meg. Sajnos, eddig még nem került elő részletes jegyzék a gyűjtemény állományáról, de bizonyos következtetéseket levonhatunk az adományozók személyéből. Ajándékozók voltak többek között: Ráth Mór pesti könyvkereskedő, „A magy[ar] tud[ós] társaság”, dr. Mösch Kázmér zürichi műegyetemi tanár, Várady Gábor országgyűlési képviselő és még sokan mások. Talán a legértékesebb adomány a „m[agyar] kir[ályi] vasútépítészeti igazgatóság”-é volt, amely intézmény „a magy[ar] államvasutak szabványrajzait, összesen 366 db-ot és a vasutak építésére kiadott feltéti füzeteket könyvtárunk számára megküldeni szíveskedett”. A tagok és a hajdani tagok is gyarapították a gyűjteményt. A könyvtár állománya 1872-ben 750 kötet volt, ebből tudományos 152 mű, 202 kötetben; szépirodalmi jellegű 245 mű, 497 kötetben; a bekötött folyóiratok száma 52 kötet volt. A következő lapok jártak az egyesületbe: *Hon, Ellenőr, Pesti napló, Magyar Polgár, Kolozsvári Közlöny, Fővárosi Lapok, Vasárnapi Újság, Politikai Újdonságok, Keszthelyi Hangok, Budapesti Szemle, Üstökös, Borsszem Jankó, Ungarische Lloyd, Neue Freie Presse, Századok, Schweizerische Militärzeitung, Bund, Gartenlaube*.

Figyelemreméltó körülmény, hogy szaklapokat is járattak, így a *Magyar Mérnök Egyesület Közlönyét*, a *Természetet* és az *Anyagi Érdekeinket*. Egyébként

a lapok egy részét a szerkesztőségek ingyen küldték meg az egyletnek. Egy 1880-as jelentés szerint „a könyvtár... közel ezer kötetből áll”.

Megemlíjtük, hogy a tagok az egylet netáni megszűnésének esetére is rendelkeztek szabályzatukban: „az egylet vagyona 1. Mindenkor »Magyarok« tulajdona legyen. 2. Mihelyt Zürichben magyar egylet alakult, melybek legalább kilencz rendes tagja van, annak átadassék. 3. Ha öt év alatt ily egylet Zürichben nem alakult, a »Zürichi magyar egylet« összes vagyona (könyvtár, s.a.t.) a magyar kormány közoktatási osztályának adandó át, ... hogy azt népoktatási célokra fordítsa.”

Az egylet első korszakában a könyvtáros tisztét az elnök töltötte be, majd külön személyt választottak erre a funkcióra. A hetvenes és nyolcvanas években a következő személyek voltak a könyvtárosok: *Szepessy Lajos, Jiraszek Nándor, Röck István, Kovácsy János, Incze Kálmán, Lóczy Lajos, Györkös Ferenc, Szók Lajos, Chorin Emil, Hercz Kálmán, Kollárits Mihály, Berzák Jenő, Légányi Sándor és Petrovics Miksa*. A legtöbb egyleti tag csak két-három évet töltött Zürichben, ezért változott oly sokszor a könyvtárosok személye.

Egyébként az egylet tagjainak évenként megismétlődő legnagyobb megmozdulása szilveszter napjának és március tizenötödikének a megünneplése volt, „de egymástól teljesen elütő jelleggel: mert míg amaz kedélyes eszmecsere mellett tagtársaink közt, leginkább többi nemzetiségi egyletekkel való barátságos érintkezésünk előmozdítására szolgál..., nemzetközi színezettel bír”, addig „márczius 15-ének megülése, tárgyának történeti s főleg hazafiúi oldalánál fogva komoly s kizárólag nemzeti jellegű”.

Fontos kezdeményezése volt az egyletnek, hogy azt a zürichi épületet, melyben a neves magyar történész Szalay László a szabadságharc utáni emigráns éveit töltötte, saját költségéből emléktáblával jelölte meg a következő felirattal: „E lakban írta 1850–51-ben nemzete történetét Szalay László. Kegyelete jeléül a »zürichi magyar egylet« 1871. július 29-én.”

Az egyletnek volt egy „élczip”-ja is, az illusztrált *Sárkány fogak*, melyet Viski Bálint szerkesztett. E feltehetően szintén kéziratos lap „visszatükrözi azon bizalmas baráti viszonyt, mely a tagok között ekkor igen ki volt fejlődve.”.

Az alapító tagok közé tartozik Feketeházy János mérnök, a mai Szabadság-híd tervezője, a már említett Szily Kálmán műegyetemi tanár, az MTA könyvtárának vezetője; Kherndl Antal műegyetemi tanár, Wartha Vince műegyetemi tanár, Gerster Miklós mérnök, a korinthusi csatorna tervezője és kivitelezője, Lóczy Lajos neves geográfus és utazó, aki egy ideig az egylet könyvtárosa is volt; gróf Hugonnai Vilma, az első magyar orvosnő stb.

Az egylet alapításának ötvenedik évfordulóját 1914-ben ünnepelték a volt tagok, akik ebből az alkalomból itthon létrehozták a zürichi magyar egylet volt tagjainak „szövetkezetét”. A volt tagok még hosszú évekig tartottak összejöveteleket Budapesten.

(*Könyvtáros*, 1983. 3. sz. 175–176.)

Az első bukaresti magyar nyelvű hírlap

Bukarestben a XV. század óta folyamatosan éltek magyarok és számuk az 1848/49-es leverte szabadságharc után nagymértékben gyarapodott emigránsokkal. Az itt élő magyarok először 1860-ban adtak ki anyanyelvükön újságot. A lap létrehozásában a legnagyobb szerepe a bukaresti „Magyar Egylet”-nek és elnökének, Koós Ferencnek volt. Maga az ötlet Váradi Ádám bukaresti magyartól származik, aki a lap első számának fejlécén felelős szerkesztőként szerepel. Ő azonban váratlanul Svájcba utazott és a lap kiadásával járó minden munka Koós János református lelkészre maradt, aki erre a körülményre így emlékezik:

„Váradi Ádámnak villant meg az agyában a gondolat, hogy alapítsunk magyar lapot; ő lesz a felelős szerkesztő, kiadó, a Hunnia, én a főmunkatárs. Az előfizetési felhívások és a mutatóvényszám szétküldetvén, elég szép számú előfizető jelentkezett. Ekkor azonban betoppant egyszer hozzám Váradi Ádám azzal a meglepő hírrrel, hogy ő holnap indul nejével és leányával Svájcba, csináljak a lappal, amit éppen akarok, eddigi fáradozásaiért néhány forintot kért. Ezt csak azért említettem itt meg, hogy a Bukaresti Magyar Közlöny szerkesztője és munkatársai ezután tiszteletből, hazafiságból szerkesztették a lapot. Az előfizetési pénz a nyomda és a posta mind egy krajcárig fölemésztették.”¹

Az első szám kiadására 1860. május 15-én került sor, ezt küldték szét mutatóvényszámként. „Tisztelet példányokat küldöttünk a Magyar Akadémiának, Magyar Múzeumnak, és minden Magyar Lapnak”² írják. Már az első számon a fejlécben jelezték legfontosabb célkitűzésüket:

„E’ lap közvetítő kapocsul szolgál az Anya Ország és a’ Román tartományokban szétszórta magyarság közt.

Ismerteti a’ Román tartományokat, alkotmányos életét, szokásokat s. a. t.; ’s a Magyar és a Román nemzet’ közös viszonyaira vonatkozó történeti adatokat.”

Az első szám egy felhívást is intézett „a Kárpátokon inneni magyarokhoz” egységre szólítva fel őket:

„Nemzetiségünk régtől néma tárogatója ismét megszólalt, ’s harsogása egysülésre hívja a magyart, hazájában és hazáján kívül.

Fel hát ti is ez idegen hon térein szétszórt vándor rokontársak! haljátok 'e viszhangját az ősi tároga-tonak. Seregeltetek egybe a hazaszeretet nagy gondolatától – áldozatra lelkesülten: hogy kitűzhessük a zászlót, melyet követve – a' Magyar újjászületés diadalát szabad hazánk térein mielőbb mindnyájan egyesülten ünnepelhessük meg.”

E szózat szövege elsősorban a frissen letelepült emigráns magyarokhoz szólt, jelezve azt is, hogy az anyaországban az önkényuralom korszaka már a végét járja.

A *Bukaresti Magyar Közlöny*nek már az első száma foglalkozik a moldvai csángó magyarok problémáival, közölve „Jernei János 1844, 1845-ik évi Keleti utazásából” részleteket. A „Szerkesztői Mondanivalók” rovatból azt is megtudjuk, hogy a szerkesztő harminc ingyen példányt küldött a lapból a moldvai Klézsére, Petrás Ince plébánosnak „Magyarul olvasni tudó csángók, s azok közt letelepedett más magyarok közötti kiosztás végett.”. Ugyanitt több kérdést is feltesznek a csángók állapotával kapcsolatban: „Mint áll jelenleg a' csángók birtok viszonya”, „Van e' s minő változás 1851 óta a' Moldva, Beszszarabia és Bukovinában lakó magyarság statistikájában.”

Továbbá arról is tudomást szerzünk, hogy a román hatóságok nem engedélyezték a lapban a politikai jellegű cikkek közlését:

„Miniszter Elnök Ghika János ő Excellenciájához beadott első kérvényünkben, politikai szemle adhatására is kértünk engedélyt, a' Miniszter úr azonban azt nyilváníta: hogy ezentúl idegeneknek politikai lapra engedélyt nem adhat, ... hanem adjunk be új kérvényt a' politikát kihagyva – ' s meg fogjuk kapni az engedélyt... reményeljük azonban, hogy e' reánk nézve kivételes állapot, nem sokáig tartand.”

A bukaresti magyarok hírlapját Ulrich Adolf német nyomdájában nyomták, igen sok sajtóhibával. E körülményről Koós is megemlékezik:

„Szerkesztő, javító, expeditor, minden én voltam. A német nyomdában csak német szedők lévén, irtóztató módon szedték a magyart. Sohasem vesződtem életemben annyit valamivel, mint akkor a korrektúrával, s mégis iszonyú sok sajtóhiba volt a lapban.”³

Később ezen csak az segített, hogy Szathmári Pap Károly, a román fejedelem szolgálatában álló festőművész saját „művészi kő- és könyvnyomó Intézeté”-ben vállalta a lap kinyomását.

A *Bukaresti Magyar Közlöny* második – de szintén első számmal jelzett – füzetének a megjelenése nem váratott sokáig magára, június 16-án megjelent, miután a bukaresti Magyar Egylet választmánya így határozott:

„Elnök jelenti miszerint most már hozzá lehet fogni lapunk kiadásához, s nem szükséges bevélnia a július elsejét, s mint hogy a kiadás két harmada fedezve,

és a lap ára alább szállítva van, reméli hogy mihelyt a lap rendes kiadása elkezdetik, az előfizetők azonnal szaporodni fognak; ő pedig a szerkesztést ideiglenesen díj nélkül elvállalja.”⁴

Ugyanitt jelzik, hogy Magyarországról gróf Károlyi Gyula üdvözlí a lapot és 336 forintot küld támogatására és egyben 43 előfizetőt gyűjtött. Különben az általában 500 példányban megjelenő lapnak indulásakor 118 magyarországi előfizetője volt.

Jelentős eseménye volt Bukarestnek ebben az időszakban a kolozsvári „Magyar opera- és népszínmű társaság” vendégszereplése, igen nagy sikerrel adták elő Erkel Hunyadi Lászlóját és több más operát; a Széchenyi István emlékére tartott gyászistentiszteleten az operatársaság férfikara énekelt. A társulatnak Bukarest román lakói körében is sikere volt. Minderről részletesen és rendszeresen tájékoztatott a lap: „Magyar társaság tudunkkal külföldön eddig ily nagy személyzettel még nem működött...” A vendégszereplés emlékére a lap mellékletéül „egy díszes kiállítású kép”-et adott olvasóinak a bukaresti román nemzeti színházról, amelyben a magyar társaság fellépett. A képet Pernet József metszette.

Az első számokban kialakultak a hetilap rendszeres rovatai is: a „Bukaresti tárogató” a román főváros magyarságának életéről számolt be, valamint a román fejedelemség híreit közölte; a „Testvérhoni levelek” a magyarországi eseményeket, továbbá a levelezők írásait adta közre. A román hatóságok 1860 augusztusában engedélyezték politikai jellegű cikkek közreadását is.

„Sietünk t. c. olvasóinkkal tudatni, miszerint felsőbb engedelem folytán azon kedvező helyzetbe jutottunk, hogy már mai számunkon kezdve, lapunk eddigi programja mellett egyszersmind politikai tartalommal is fog... megjelenni.”⁵

A „Politikai szemle” rovat vezetője dr. Oroszhegyi Józsa – a 48-as pesti radikális ifjúság egyik vezetője – volt, akinek a neve ezután felelős szerkesztőként is szerepelt. Koós Ferenc ezután mint „Főmunkatárs és kiadó... mint a bukaresti Magyar egyeslet elnöke” került a fejlécre. Természetesen Oroszhegyi radikális nézetei nem tükröződhetek a lapban, mert a bécsi kormányzat ekkor még közvetlen nyomást gyakorolhatott a román fejedelemségre. Az olasz egységért folytatott háborúról tudósításokat például csak más lapokból való átvétel alapján közöltek. Az „Újabb tudósítások” című rovat a román napilapok hírei alapján publikálta a legfrissebb politikai közleményeket.

A „Romániai levelek” elsősorban a moldvai csángó magyarok nyelvi, egyházi problémáival és a romániai városok magyar lakosságának problémáival foglalkozott. A „Szerkesztői Posta” az előfizetők leveleire válaszolt rendszeresen. A gazdasági jellegű hírek, közlemények a „kereskedelmi levelek”-ben került közlésre. A „Vállalkozási alkalmak” rovat kereskedők, iparosok részére rendelési, eladási alkalmakat ismertetett, melyek a „román Monitor hivatalos lapból vonatnak ki, napok tehát az ó Naptár szerint értendők”.⁶

A *Bukuresti Magyar Közlöny* a legelső számától kezdve közölt hirdetéseket, többnyire a „Hirdetések” rovatban. A fejlécen jelzik, hogy „Hirdetések” ára: háromsort, vagy ennek helyét véve 20 para”. Mivel a hetilap megjelenési ideje alatt részben adományokból tartotta fenn magát, ezért a hirdetési rovat bővítése útján szerettek volna komolyabb jövedelemhez jutni:

„Lapunk Moldva-Románia, Erdély s Magyarországon elterjedve lévén, a »Bukuresti magyar közlöny« mellékletéül hirdetési rovatot szándékozunk nyitni, melybe minden e szomszédos népek forgalmába tartozó ipar s kereskedelmi cikkek s más magánügyek hirdetményei, magyar, román, német, francia nyelven a többi lapok árszabása arányában, fölvetetnek és az illető megbízók kívánsága szerint pontosan eszközölhetnek. Kérjük tehát az érdekletteket, hogy ebbeli megbízásaikkal ne késlekedjenek.”⁷

A melléklet formájában megjelenő hirdetések közül nem maradt meg példány.

Koós lapja elsősorban a „bukuresti magyar olvasó egylet Hunnia” vagy más nevén „Magyar Egylet” fóruma volt, közölte az egyesület híreit, jegyzőkönyveit, tudósított rendezvényeiről. E közlemények által értesülhetünk a bukaresti magyarok mindennapos kulturális életéről. Az „olvasó egylet” 1857-ben alakult a török fővárosban működő magyar kaszinó mintájára. A megalkulás után nem sokkal helyiséget béreltek, és itt helyezték el a könyvtárat, valamint sor került egy olvasószoba berendezésére is.⁸ Az egylet szerette volna, ha Románia más vidékeinek magyarjai is rendelkeznek könyvtárral, ezért e lap tiszta jövedelmét erre a célra szánták volna: „e lap... tiszta jövedelme a régi magyar telepekből fenn maradt községek körébeni magyar könyvtárak ’s iskolák felállítására lessz, a bukaresti magyar egylet által, fordítandó.”⁹ Tehát a moldvai csángók falvaiban is szerettek volna könyvtárakat és iskolákat alapítani. Feltehetően azonban erre nem került sor. A bukaresti olvasó egylet megalakulásának körülményeiről is a lap egyik cikkéből értesülhetünk:

„1855-ben Koós, Mester, Szathmári, Kis, Krisánics s több itt lakó magyar, ezek közt az itt táborozott cs. k. hadseregbeli magyar tisztek néhányan, összebe-szélték, hogy nemes időtöltésre magyar olvasmányokat hozassanak, mely gyűjtemény gondja főnnevezett lelkészre bízott; később a megszorodott részesek belátták, hogy egy embernek magánlakán kényelmetlenség és alkalmatlanságban; annál fogva valódi egyletté alakulva 1857-ben saját szállást béreltek; azontúl is folyvást szaporodván, ott a szellemi élet társalgás útján oda fejlődött, miszerint egy lap, mint időszaki közlöny megindítása korszerű eszmeként merült fel; mely hogy csak csakugyan életre való volt, itt az eleven bizonyság.”¹⁰

A bukaresti magyarok szellemi vezetői tisztában voltak azzal, hogy távol az anyaországtól, az anyanyelvi közegtől, a magyar nyelv megtartásának legfontosabb eszközei, a könyv, olvasókör, magyar iskola és lapalapítás, amint ezt ki is fejtik egyik előfizetési felhívásukban:

„A román Fejedelemségek, Bukovina és Besszarábiában századok előtt letelepedett magyarság, még mindig jelentékeny 's jellegünket nagyrészen megtartott töredékei, közelebbi években az anya országból újjabb jövevényekkel gyarapodtak, sőt naponta folyvást szaporodnak.

E művészek, orvosok, tanárok, gyógyszerészek, kereskedők, mesteremberek és földművelőkből s. a. t. álló magyarság, bár mily vendégszeretben részesíttetés is, a magyar és román nemzetiség közös érdekeit felfogó románság által: nem honosult...

E vándor csoport tagjai most jobban mint valaha hiányát érzik a kapocsnak, melynélkül oly sok ideig, mint szétszort tűz szikrái, egymást ápolhatván: a hosszas bár, de bizonyos enyészetnek valának kitéve.

A lenni vagy nem lenni ítéletszavára hosszas álmodozásból végre öntudatra ébredt magyar szellem őket is át villanyozván: eszökről gondoskodnak; mely létüket az anya nemzethez szorosabban csatolván, fennmaradásukat biztosítsa.

Ily eszökről a bukaresti magyar egyet, mint román tartományokbani első 's még mindég egyetlen magyar könyvtár főntartója, elhatározta: előfizetést nyitni egy, saját ellenőrködése alatt kiadandó, magyar közlönyre.

Mily fontosságú e lap fölösleges bővebben fejtegetnünk..."¹¹

Az idézetből többek közt még a bukaresti magyarság társadalmi összetételéről is értesülünk, tehát elsősorban kisiparosok, kereskedők – azok segédjei, inasai – és egy vékony értelmiségi réteg – orvosok, gyógyszerészek stb. – alkotják a város magyarságának többségét.

A *Bukaresti Magyar Közlöny* általában kedvező fogadtatásban részesült Magyarországon és Erdélyben is. Számos hazai lap cserekapcsolatba lépett a bukaresti magyarok hírlapjával. Még a nagyszebeni román *Telegráf* is üdvözölte bukaresti laptársát. Csupán egy augsburgi német újság (a címét nem jelzik) fűjt vészriadót, mikor értesült a határon kívüli új magyar lap megjelenéséről:

„mint minden ami magyar, mumust látva, jajt kiált, és egy külföldön élő hazánkiára hivatkozik: »Látszik – úgy mond – mennyire terjedt kelet felé is az agitatio, holott már Bukarestben is magyar lap indult meg, bizonyosan az ő befolyása alatt és veszedelmes elvei terjesztése végett.« Mernők állítani, hogy az érdekllett fél túlfelől, ha hallaná e badar beszédet, épen úgy meg lenne lepetve, mint mi, midőn idegen kútfőből értesülünk: minő bölcsőből búttunk ki, és mily veszedelmes légkörben forgunk.»¹²

Az utalás nyilvánvalóan Kossuth Lajosra vonatkozik, az ő agitációjának a hatásától fél az augsburgi lap.

A lap már az első számában jelezte, hogy a román és a magyar nép közti barátságot kívánja szolgálni, később így ír erről még nyomatékosabban Oroszhegyi Józsa cikke:

„Soha nem tévesztjük szem elől, hogy itt külföldön egy vendégszerető nemzet közt élünk, melyet százados szomszédság, érdeksúrlódás- és közösség sorsa játszódtatott együtt velünk. Ennek közléte fölvirradásán őszintén örülünk; életét honukba áttükröztetni, érdekeinket az övével társítani minden erőnkől ügyek-

szünk. Adja Isten! hogy ők is oly tiszta világba fogják föl a magyar nemzet érzelmeit és nyilatkozatit, mint azok álnokságot nem ismerő lelkületéből kisugárzanak; hogy aztán elfogulatlanul és hasonló ihlettel szorítsák a barátilag nyújtott kezet...

Akarjuk, hogy minden nép csupán saját s nem a mások rovására legyen boldog! Ez az irányunk, ez az én törekvésem.”¹³

A lap minden száma rendelkezett olyan közleménnyel, amely hatékonyan ezt a célt szolgálta; bizonyítékul néhány ilyen jellegű cikk címének felsorolása: *Visszapillantás a román és magyar nemzet közös küzdelmeire, vallás, haza és szabadságért* (több folytatásban jelent meg), *Magyar és román viszonyok, Úti képek Román honból, Orvosi viszonyok Romániában. Az első Román Biblia.*

Az 1860. évi utolsó ismert 27. számban a két szerkesztő, Oroszhegyi és Koós „Előfizetési felhívást” tett közzé, melyben az olvasókra, előfizetőkre bízták, hogy a továbbiakban megjelenjenek-e vagy sem:

„A magyar nemzet akaratától függ, hogy lapunk jövő évre a maradék sorába tartozzék, megmaradjék kitűzött elvei mellett s küzdjön az emberiség érdekében, a nemzeti szabadság zászlaja alatt...

A közönség pártfogásától függ tett ígéretünk beváltása is, lapunk gyakoribb megjelenhetése iránt. Alakot mindenesetre már most is nagyobb adunk lapunknak, és még tömöttebb tartalommal állítjuk ki mint eddig. Munkatársaink száma jó levelezőkkel szaporodott: kiknek hazafias gyámolításáért ezennel köszönetet mondunk. Örömmel fogadjuk ezentúl is hazánk írói tehetségei közreműködését; a modorra nézt, ... rövid velős cikkek által; legyenek azok a társadalmi élet bármely rétegeiből merítve...

Új nyomda, új betűk, új csin fogják ajánlani lapunk külsejét. Beltartalomra nézt pedig akarjuk hinni hogy ily viszonyok közt egyetlen vetélytársunk sem fog felülmúlni bennünket.

Mennyiben kitűzött szent célunk felé őszintén, szívvel lélekkel törekedni szándékozunk, e buzgalmunk elismertsége mellett merjük remélni, hogy mint külföldi, mint hazai nemzetbeliek az eddiginél még nagyobb pártolással karoland-nak fel.”

A *Bukaresti Magyar Közlöny* nem kapta meg a kellő támogatást, ezért 1860 végén vagy 1861 elején megszűnt.¹⁴ Példányai csak 1860-ból maradtak fenn – mintegy huszonhét szám. Noha a lap elsősorban anyagi okok miatt szűnt meg, mégis tényleges igényeket elégített ki, erre az a körülmény is bizonyíték, hogy néhány év múlva új magyar nyelvű hírlap indult Bukarestben.

(*Magyar Könyvszemle*, 1978. 3–4. sz. 335–339.)

Jegyzetek

1. Koós Ferenc: Életem és emlékeim. Bukarest, 1971. Kriterion K. 195–196.
2. Bukaresti Magyar Közlöny, továbbiakban BMK 1860. 1. sz. 8.
3. Koós: i. m. 196.
4. BMK 1860 1. sz. 1–2.
5. BMK 1860. 12. sz. 46.
6. BMK 1860. 8. sz. 4.
7. BMK 1860. 12. sz. 48.
8. Batári Gyula: Magyar olvasóegylet Bukarestben a múlt század közepén. = Könyvtáros, 1975. 7. sz. 405–406.
9. BMK 1860. 4. sz. 1.
10. Körültekintés. = BMK 1860. 10. sz. 1.
11. BMK 1860. 5. sz. 1.
12. BMK 1860. 10. sz. 1.
13. BMK 1860. 12. sz. 46.
14. Kereszty István: A magyar és magyarországi időszaki sajtó időrendi áttekintése. 1705–1867. Bp., 1916. 61.

Hirdetések a Bukaresti Magyar Közlönyben

Néhány írásunkban rámutattunk: már a múlt században hasznos szolgáltatott tettek a hazai hírlapokban megjelent reklámok. Ezúttal arról kívánunk beszélni, hogy fokozott mértékben jelentkezett ez a hatás idegen környezetben. Ugyanis a kivándorló sok esetben még nem ismerte új hazája nyelvét, s szinte egyedüli tájékozódási eszköze az anyanyelvi hírlap volt, amely eligazította – elsősorban hirdetéseivel – a mindennapi legszükségesebb dolgokban. A hazai eredetű, megszokott, és bizonyos nosztalgiaikat támasztó áruk érkezéséről is ezúton szerezhetett értesüléseket. Maguk a hirdető – főleg iparosok és kereskedők – szintén elsősorban honfitársaiktól remélhettek támogatást. Mindezen okokból érdemesnek látszik reklámszempontról megvizsgálni a külföldön egyik legrégebben megjelent magyar nyelvű lapot, a „Bukaresti Magyar Közlöny”-t, amelyet 1860-ban a bukaresti „Magyar Egylet” alapított.

Köztudott, hogy Bukarestben igen régen, a XV. század eleje óta élnek magyarok, s az 1848/49-es szabadságharc leverése után számuk az emigránsokkal nagymértékben gyarapodott. Az ő jelenlétük pezsdítőleg hatott a város magyarjainak életére. Vállalkozások indultak, üzletek nyíltak. E körülmények elősegítették, hogy az idegen környezetben magyar nyelvű hetilap induljon. Az említett lapot Koós Ferenc és Oroszhegyi Józsa – a pesti 48-as márciusi ifjúság egyik vezetője – szerkesztette, kiadóként a „Magyar Egylet” szerepelt. Induláskor a szerkesztők kifejtették, hogy

„e lap közvetítő kapcsolatot szolgál az Anya Ország és a Román tartományokban szétszórott magyarság közt. Ismerteti a Román tartományokat, alkotmányos életét, szokásokat s. a. t.; s a Magyar és Román nemzet közös viszonyaira vonatkozó történeti adatokat.”

Már az első három szám jelezte, hogy hirdetéseket elfogad: „Hirdetések ára: három sort, vagy ennek helyét véve 20 para.” Ugyancsak kezdettől szerepelt a lapban a „Hirdetések” rovat.

Egy brassói könyvkereskedő például így ajánlotta évkönyvét:

„A HÁROMSZÉK erdélyi szépirodalmi évkönyv s naptár 1861-re megjelenik 1860 június végén, 12–14 ívnyi tartalommal, finom velin papíron díszkötés-

ben, csinos nyolczadréten. Előfizetési ára 80 újkr., bolti ár 1 ft. 25 kr. lesz. Az előfizetők nevei kinyomatnak. A magyar közönség pártolásába ajánlja e vállalatot. Khern Ede, Brasó 517.”

Egy bizonyos „Nagy Jakab Magyar tilinkó művész... második hangversenyét a 'Bosszel teremben' a lapban hirdette, tudva, hogy annak olvasói lesznek majd elősorban hallgatói előadásának: Hedvig Márton bukaresti „Új hideg fürdő megnyitás”-át propagálta, amelyben „mindkét nem számára külön” van fürdési lehetőség. Továbbá a tulajdonos kifejtette:

„Alólírott nem kíméli költséget, fáradságot, hogy ezen természeti fekvésnél fogva is oly szép és regényes fürdőhelyet legkényelmesebbé varázsolja, tisztelettel kéri azért a t. cz. közönséget, hogy fürdőjét gyakorta meglátogatni szíveskedjék.”

Fényképkiállítás hirdetésére is sor került:

„Mű kiállítás. A Passage Románban igen szép optikai képek láthatók, Be-meneti díj nappal 1, este 2 ezüst húsas.”

Az akkor éppen Bukarestben vendégszereplő kolozsvári „Magyar Opera Társaság” előadásainak hírét is a lapban közölték „Színház. Szombat, Július 21-én 1860: Hunyadi László. Opera Erkeltől.” Azt már a hirdetésekéből, de a kritikákból tudjuk hogy a román nemzeti színházban megtartott előadás nagy sikert aratott Bukarest román a magyar közönsége előtt.

Tizenkettedik számában jelezte a Bukaresti Magyar Közlöny, hogy többnyelvű hirdetési mellékletet kíván kiadni:

„Lapunk moldva-Románia, Erdély s Magyarországon elterjedve lévén, a Bukaresti magyar közlöny mellékletül hirdetési rovatot szándékozunk nyitni, melybe minden e szomszédos népek forgalmába tartozó ipar s kereskedelmi cikkek és más magánügyek hirdetményei, magyar, román, német, francia, nyelven a többi lapok árszabása arányában, fölvetetnek és az illető megbízók kívánsága szerint pontosan eszközöltetnek. Kérjük tehát az érdeklettek, hogy ebelei megbízásaikkal ne késlekedjenek. Egy félhasábos sor beiktatási díja 10 para, vagyis 5 kr. oé. Másodszor fele, harmadszor egy harmada.”

Sajnos e különálló mellékletből nem maradt fenn példány, pedig az hirdetéstörténeti szempontból minden bizonnyal figyelemre méltó volna.

De a lap saját hasábjain is közölt továbbra is hirdetéseket, például többször ajánlották Széchenyi István arcképét Vörösmarty Mihály Szózatával együtt:

„Illik, hogy a magyar haza legnagyobb férfának arcképe, mint Washingtoné Amerikában, minden ház falát ékesítse. Illik, hogy a magyar nemzet imadala, a szózat minden a legelsőbb rendű honfi által is ismertessék és énekeltesse. E két célt egyesítendő Hunniánk elnöke... Széchenyi arcképeket hozatott Szegedről oly olcsó árban, hogy azt minden rendű hazánkfia megszerezhesse, egy példány ára csak 30 para.”

Érdemesnek látszik megjegyezni, hogy a lapban rendszeresen közzétették a „Bukuresti piaci árak”-at, elsősorban a gabonafélék és a szarvasmarhák árát. A „Vállalkozási alkalmak” rovatban iparosok, kereskedők, vállalkozók részére hirdettek meg versenytárgyalásokat, munkavállalási lehetőségeket. Figyelmet érdemel e megjegyzés: „Ezen rovatban közlendők a MONITOR román hivatalos lapból vonatnak ki, a napok tehát az ó naptár szerint értendők.” A „Kereskedelmi levelek” általában a magyarországi eredetű áruk – például bor – romániai eladási lehetőségeivel foglalkoztak.

Az első magyar nyelvű romániai sajtótermék 1861-ben megszűnt, de nemsokára ezután újabb jelent meg a román fővárosban, még több reklámmal és hirdetéssel.

(*Propaganda Reklám, 1977. 2. sz. 3. p.*)

Summary

Chapters from the history of Hungarian press abroad (1853–1920)

The present volume is dealing primarily with the history of Hungarian press in America and with some Hungarian-language periodicals published in Europe surveying also the circumstances of their establishing, their subjects and the editors. A part of the studies and contributions has already appeared in different Hungarian periodicals, while the others are as yet unpublished writings.

The first study reviews the “Magyar Száműzöttek Lapja” (Newspaper of Hungarian Exiles) issued in New York by emigrants to the United States following the defeat of the Hungarian Fight for Freedom 1848–1849. Its editor was Károly *Korniss* generally known as the first Hungarian journalist in America. This newspaper containing important historical data was, probably due to lack of finances, short-lived.

The subject of the second study is the emergence of the press of Hungarian emigrants to America. The founders of further newspapers were not Hungarian political emigrants but those leaving the country for economic reasons in the last quarter of the 19th and first decade of the present century. Following the “Magyar Amerika” (Hungarian America) edited by Vilmos *Lőw* and Árkád *Mogyorosi* the first really significant and long-lived newspaper was the “Amerikai Nemzetőr” (American Guard). Its editor’s aim was to serve as a newsmonger of Hungarian associations existing in America and with its means to preserve the native language of Hungarian emigrants. By the time it ceased in 1899, its title was changed to „Magyar Nemzetőr” (Hungarian Guard). In the meantime several other Hungarian-language journals were started, e.g. “Szabadság” (Liberty) founded in Cleveland in 1891 by Tihamér *Kohányi*. The next contribution surveys “Amerikai Magyar Népszava” (American Hungarian People’s Voice) being the second largest in its circulation.

The author is dealing in a separate study with the most significant Hungarian illustrated paper in America, “Berkó Képes Újság” (Berkó’s Magazine) started in 1916. The motive of its launching was according to the editor that Hungarian readers in America were eager not only to hear but also to see pictures about the war. From one of the following contributions

of the volume it appears that Országos Széchényi Könyvtár has the richest collection of Hungarian periodicals issued in America.

Apart from American newspapers in Hungarian language, some issued in different towns in Europe are also dealt with, e.g. the one surveying the first Hungarian newspaper published in Bucuresti, the “Bukuresti Magyar Közlöny” (Bucuresti Hungarian Gazette) started as early as 1860.

At the end the author gives the title list of periodicals mentioned in the volume, together with a list of Hungarian periodicals in the United States of America until 1920. An index of names and pictures can also be found in the volume.

A kötetben előforduló időszaki kiadványok címei

American Machinist – New York, N. Y.

Amerikai Magyar Mérnök- és Építészegylet Értesítője (Journal of the Hungarian Engineers and Architect of America) – New York, N. Y.

Amerikai Magyar Nemzetőr

Amerikai Magyar Népszava – New York, N. Y.

Amerikai Magyar Népszava Jubileumi Díszalbuma – New York, N. Y.

Amerikai Magyar Népszava Nagy Képes Naptára – New York, N. Y.

Amerikai Nemzetőr – New York, N. Y.

Amerikai Népszava – New York, N. Y.

A. N. Id. Amerikai Nemzetőr

Anyagi Érdekeink – Pest

Berkó Képes Újságja – New York, N. Y.

Bolond Istók – Budapest

Borsszem Jankó – Budapest

Budapesti Szemle – Budapest

Bukaresti Magyar Közlöny – Bukarest

Bund

Clevelandi Magyar Rekorder – Cleveland, O.

Dongó – Cleveland, O.

Electrical Railway Journal

Élet és Tudomány – Budapest

Ellenőr – Budapest

Emlékkönyv – Zürich

Fővárosi Lapok – Budapest

Gartenlaube – Leipzig

Gazette de Hongrie – Budapest

Háromszék – Brassó

Hon – Pest

Képes Családi Lapok – New York, N. Y.

Képes Világlap – New York, N. Y.

Keszthelyi Hangok – Keszthely

Kolozsvári Közlöny – Kolozsvár

Könyvtáros – Budapest

Közmunka – Budapest

Külföldi Magyarság – Budapest
Magyar Amerika – New York, N. Y.
Magyar Híradó – New York, N. Y.
Magyar Könyvszemle – Budapest
Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye – Budapest
Magyar Napilap – Cleveland, O.
Magyar Nemzetőr –
Magyar Polgár – Budapest
Magyar Száműzöttök Lapja – New York, N. Y.
Mátyás Diák – Budapest
Monitor – Bukarest

Neue Freie Presse – Wien

Nyírvidék – Nyíregyháza

Oesterreichisch – Amerikanische Zeitung
Ónállás – Hazleton, Pa.,
Österreichisch Ungarische Zeitung – Wien

Párisi Magyar Értesítő – Párizs
Pester Lloyd – Budapest
Pesti Napló – Budapest
Politikai Újdonságok – Budapest
Sárkány Fogak – Zürich

Schweizerische Militärzeitung

Szabadság – Cleveland, O.
Századok – Budapest

Telegráf – Nagyszeben
Természet – Budapest

Újpest és Vidéke – Újpest
Ungarische Lloyd – Pest
Urambátyám – Budapest

Üstökös – Budapest

Vasárnapi Újság – Budapest

Zürichi Évkönyvek – Zürich

Az 1920-ig az Egyesült Államokban megjelent magyar időszaki kiadványok*

Akroni Hírlap – Akron, O., 1914, utóbb: Akroni Magyar Hírlap.

OSZK: 1914–1923.

Alpha és Vidéke – Alpha, N. Y., 1902–1909–1924

Forrás: AMN 1909; AMN 1924.

America – New York, N. Y. 1914.

OSZK: 1914–1916.

Amerikai Figyelő – Chicago, Ill., forrás: *Előre*, 1919, 2. sz.

Amerikai Futár – New York, N. Y., ?.

Forrás: AMN 1920.

Amerikai Hírlap – New York, N. Y., 1908.

OSZK: 1908. 1–24. sz.

Amerikai Képes Lapok – New York, N. Y., 1895–1896.

OSZK: 1895–1896.

Amerikai Magyar Hírlap – Cleveland, O., ?,

Forrás: AMN 1924.

Amerikai Magyar Hírlap – Youngstown, O. 1912–1940.

OSZK: 1912–1940.

Amerikai Magyar Kertészlap – Hammond, Ind., 1913–1915, előbb Árpádhoni Kertészlap; Magyar Kertészlap.

OSZK: 1914–1915.

Amerikai Magyar Krónikás – Flint, Mich., ?–1924.

Forrás: AMN 1924.

Amerikai Magyar Közlöny, ?.

Amerikai Magyar Magazin – Philadelphia, O., 1901/1909.

Forrás: AMN 1909.

Amerikai Magyar Mérnök- és Építészegylet Értesítője – New York, N. Y., 1909?.

OSZK: (3. évf.**) 1911. 4. sz.

Egyleti értesítő

* *A szövegben előforduló rövidítések feloldása:*

OSZK = Országos Széchényi Könyvtár

OK = Országgyűlési Könyvtár

AMN = Amerikai Magyar Népszava (A periodika létezéséről, indulásáról, megszűnéséről az Amerikai Magyar Népszava Díszalbum 1909. 56. lap [AMN 1909], illetve az Amerikai Magyar Népszava 1924. évi 25. jubileumi száma [1924. április 20.] [AMN 1924] tudósít.)

** Ott tüntetjük fel az évfolyamot is, ahol a lap indulásának idejére a jelzésből következtettünk, ilyenkor kérdőjel kerül az évkör jelölése mellé.

- Amerikai Magyar Népszava** – New York, N. Y., 1899.
 Első szerk. kiadó: BERKÓ D. GÉZA (1914 előtt).
 Naptárak 1906-tól.
 OSZK: 1903–1942. (Hiányos)
 OK: 1927–1940. (Hiányos)
 A második legnagyobb példányszámú napilap.
- Amerikai Magyar Reformátusok Lapja** – Bridgeport, Conn. – Pittsburgh–New York, 1901.
 Szerk. kiadó: KALASSAY SÁNDOR, majd HARSÁNYI LÁSZLÓ.
 OSZK: 1908–1941. (Mikrofilm: 1938.)
- Amerikai Magyar Szemle** – Buffalo, N. Y. 1913., előbb Buffalo és Vidéke 1913. 13-as sz.-ig
 OSZK: 1913–1914 (Hiányos)
- Amerikai Magyar Szemle** – New York, N. Y., 1901/1909
 Forrás: AMN 1909.
- Amerikai Magyar Újság** – New York, N. Y., Pittsburgh, Pa., 1911, előbb: Bevándorló.
 OSZK: 1911–1912.
- Amerikai Magyar Újság** – New York, N. Y., 1915?, Vasárnapi mellékletek: 1922.
 OSZK: (6. évf.) 1921–1922.
- Amerikai Magyar Munkás Világ** – New York, N. Y., 1902.
- Amerikai Magyarság** – New York, N. Y., 1911?
 OSZK 4. évf. 1914–1922. (Hiányos)
- Amerikai Népszava** – New York, N. Y., 1895–1898.
 OSZK: 1895–1897.; P. A.: 1895: 1–3, 1896: 1–13.
- Amerikai Typográfia** – New York, N. Y. 1907.
- Árpádihoni Kertészlap** – Hammond, Ind., 1913–1914, előbb: Magyar Kertészlap, utóbb: Amerikai Magyar Kertészlap.
 OSZK: 1913: 1–4. sz., 1914: 3. sz.
- Az Újság** – Cleveland, O., 1920?
 Kiadó szerk.: TARCAI LAJOS.
 Forrás: AMN 1924.
- Berkó Képes Újságja** – New York, N. Y., 1916–1920, utóbb: Képes Világlap.
 OSZK: (1. évf.) 1916–1920. (Csaknem teljes sorozat)
- Bérmunkás** – New York–Chicago, 1912.
 Naptárak: 1923-tól „Bérmunkás Naptár” címen
 Szerk.: GERÉB JÓZSEF.
 OSZK: 1916–1942.
- Bevándorló** – New York, N. Y., 1901– New York–Passaic, N. J., 1906–1911, utóbb: Amerikai Magyar Újság.
 Szerk.: SINGER MIHÁLY
 OSZK: 1906–1911.
- Boldog Órák** – New York, N. Y., 1892–1924
 Forrás: AMN 1924.
 OSZK: É. n. – mutatványszám.
- Bridgeport** – Bridgeport, Conn., 1915, utóbb: Egyetértés.
 Naptárak 1916-tól „A Bridgeport” képes naptára címen,
 Szerk.: Csongrádi Kornél
 OSZK: 1915–1938.
- Buffalo és Vidéke** – Buffalo, New York, N. Y., 1920–1940?, utóbb: Magyar Szemle.
 OSZK: 1. évf. 1920–1940. (Csaknem teljes, hiányzó évf.: 1924–1926.)
- Bukfenc** – Cleveland, O., 1919–1922. Élclap.

Bulletin of The Hungarian American Federation – Cleveland, O., 1908–1924.

Forrás: AMN 1924.

Az Amerikai Magyar Szövetség első angol nyelvű kiadványa.

Chicago és Környéke – Chicago, Ill., 1905.

OSZK: 1960.

Chicagói Hírlap – Chicago, Ill., 1901/1909, 1924, utóbb: 1913-tól Magyar Tribune

Forrás: AMN 1909, AMN 1924.

Chicagói Magyar Hírlap – Chicago, Ill., 1912

Szerk.: CSERNY JÁNOS.

OSZK: számozatlan – 1. évf. 1912. 7. sz. (okt. 18.)

A Cigányprimás – New York, 1912, Közreadja: New Yorki Első Magyar Önképző Egylet.

OSZK: számozatlan – 1913. szeptember. 21. sz.

Feltételezhetően alkalmi lap.

Cleveland Plain Dealer – Cleveland, O., ?

Forrás: Előre, 1919. január 6. sz.

Clevelandi Hírlap – Cleveland, O., ?

Kiadó: TARCZAI LAJOS,

Szerk.: BIRINYI SÁNDOR,

Forrás: Előre, 1920. január 27. sz.

Clevelandi Magyar Rekord – Cleveland, O., 1896.

OSZK: számozatlan – 1897.

Clevelandi Magyar Újság – Cleveland, O., 1919?

Szerk.: BIBICH K.

Clevelandi Napló – Cleveland, O., 1898.

Forrás: AMN 1924.

Columbus Újság – Columbus, O., 1901/1909.

Forrás: AMN 1909.

Családi Lapok – Cleveland, O., 1911?

OSZK: (3. évf.) 1913: 1–52. sz., 1914: 1–37.

Danubia – Cleveland O., 1890.

Forrás: AMN 1909.

Darázs – Passaic, New York, N. Y., 1903 után 1924.

Forrás: AMN 1909. AMN 1924.

Élclap.

Detroiti Újság – Detroit, Mich., 1917, előbb: Magyar Újság

Kiadó: FODOR GYULA

Szerk.: PRATTINGER FERENC–BECKER JAKAB

OSZK: 1923–1941. (Mikrofilm: 1933–1949)

Dongó – Cleveland, O., majd Detroit, Mich., 1903–1933

Szerk.: KEMÉNY GYÖRGY

OSZK: az 1. évf. 1903–1933. (Csaknem teljes sorozat)

A legismertebb és leghosszabb életű magyar élclap.

Egyenlőség – Philadelphia, Pa., 1901/1909.

Forrás: AMN 1909.

Egyetértés (Concord) – Bridgeport, Conn., 1915, előbb: Bridgeport.

OSZK: (25. évf.) 1939–1941. inc.

Egyetértés – New York, N. Y. 1911/1913–1924.

Forrás: AMN 1924, ide olvadt be: Magyar Hírlap (Trenton).

Naptár: az 1913. évre.

Napilap

Előre – New York, N. Y. 1905–1921. nov., utóbb: Új Előre (nov. 5-től).

Naptár: 1913-tól.

OSZK: 1909–1921. (Csaknem teljes sorozat.)

Előre Képes Folyóirat – New York, N. Y., 1916?

OSZK: 1916–1921 inc.;

Az Ember – New York, 1918–1944

Kiad. szerk.: GÖNDÖR FERENC

Első Magyar Páholý – New York, N. Y., 1915

Kiad.: KUENSTLER SÁMUEL

Szerk.: TERBER JÓZSEF

OSZK: (1. évf.) 1915. 1. sz. (febr. 25.)

Esti Újság – Cleveland, O., 1905–1906.

OSZK: 1905–1906. (Hiányos)

Evangelium Hírnöke – Cleveland, O., 1910–1931.

Evangeliumi Trombita – St. Paul, Minn?, 1911.

Felszabadulás – Chicago, Ill., 1919.

OSZK: 1919–1923 (Hiányos).

Függetlenség – Martins-Ferry, O., 1912.

OSZK: 1914–1923.

Függetlenség (The Independent) – New York, N. Y., 1909?

OSZK: (3. évf.) 1911. (Szórvány)

Függetlenség – Trenton, N. J., 1913.

OSZK: 1914–1938.

Függetlenség – Wheeling, W. Va., 1912. jún. 1. – 1913.

OSZK: 1912–1913.

Garabonciás – Cleveland, O., 1908–1910

Beolvadt a Dongó-ba

Szerk.: KOHÁNYI TIHAMÉR

OSZK: 1908–1910

Élclap.

Hajnal – Passaic, N. Y., 1908.

Szerk.: MESSERSCHMIEDT GÉZA

OSZK: 1908–1909.

Katolikus egyházi lap.

Haladás – Cleveland, O., 1909?

OSZK: (3. évf.) 1911–1912.

Katolikus egyházi lap.

Haladás – New York, N. Y., 1912

OSZK: 1912.

Havi Közlöny – Philadelphia, Pa, 1908?

Szerk.: SVHÖDLE, A. Gy.

OSZK: (1. évf.) 1908: 2. sz., 1909: 1. (karácsonyi) 2, 5.

A philadelphiai I. Magyar Ref. szent Egyház tudósítója.

- A Hét** – Akron, O., 1919?–1924.
Forrás: AMN 1924.
OSZK: (1. évf.) 1919.
- A Hét** – Betlehem, Pa., 1913–1923.
OSZK: 1914–1923.
- A Hét** – New York, N. Y., 1915
OSZK: 1915.
- Heti Szemle** – New York, N. Y., majd Perth-Amboy, N. Y., 1904–1910.
Szerk.: KUTHY ZOLTÁN
OSZK: 1907–1910.
Protestáns egyházi lap.
- Himler Márton Hetilapja** – Columbus, O., 1923.
OSZK: 1929–1938.
- Híradó** – Perth-Amboy, N. Y., 1923?
Naptárak: 1930?-tól „Perth-Amboyi Híradó Naptára” címen
Szerk.: DRÁNOS LÁSZLÓ
OSZK: (4. évf.) 1926, 1927, 1938.
- Hírnök Újság/Herald News** – New Brunswick, N. J., 1911?
OSZK: (4. évf.) 1914.
- Hit** – Perth Amboy, N. Y., 1901/1909–1924.
Forrás: AMN 1909, AMN 1924.
Katolikus egyházi lap.
- Homestead és Vidéke Szt. Illés Magyar Görög Katolikus Hitközségi Értesítő** – Homestead, Pa., 1918/19.
OSZK: 1922/1923.
Görög Katolikus egyházi lap.
- Hungaria** – New York, N. Y., 1887.
Forrás: AMN 1909.
- The Hungarian American** – New York, N. Y., 1896.
OSZK: 1896. máj.
Angol nyelvű lap.
- Hunnia** – New York, N. Y., 1911.
OSZK: 1911. júl.–nov.
- Az Igazság** – So. Bend, Ind., 1901/1909–1924.
Forrás: AMN 1909., AMN 1924.
Római Katolikus egyház lapja.
- Ipari Köztársaság** – New York, N. Y., 1918.
OSZK: 1918: 1–5. sz. (a Munkás 1918-as kötetével egybekötve).
- Az Ipari Munkás, ?**,
Forrás: Előre, 1920. 3.
- Johnstowni Híradó** – Johnstown, Pa., 1910?,
OSZK: (2. évf.) 1911–1922.
Protestáns egyházi lap.
- Kajna** – Cleveland, 1912,
OSZK: (2. évf.) 1913–1914.
- Kalapács** – New York, N. Y., 1912.
Élclap.
- Katholikus Képes Családi Lapok** – Youngstown, O., 1911.
OSZK: 1914.

- Katholikus Közlöny** – Detroit Mich., 1913.
OSZK: (1. évf.) 1913.
- Katholikus Magyarok Vasárnapja** – Cleveland, O., 1901.
utóbb: Magyarok Vasárnapja (1923),
Amerikai Magyarok Vasárnapja (1928).
OSZK: 1901–1916.
- Katholikus Őrszem** – Detroit, Mich., ?,
Forrás: AMN 1924.
- Képes Családi Lapok** – New York, N. Y., 1909,
Szerk.: KEMÉNY GYÖRGY.
OSZK: 1909. 1. sz.
- Képes Tudósító** – New York, N. Y., 1913.
OSZK: 1913–1915.
- Képes Világlap** – Cleveland, O., 1915.
OSZK: 1915–1917.
- Képes Világlap** – New York, N. Y., 1920.
előbb: Berkó Képes Újságja.
OSZK: 1921.
- A Kereszt/The Cross** – New Brunswick, N. J., 1919.
- A Kereszt** – Trenton, N. J., 1919?
utóbb: A KERESZT – EGYETÉRTÉS.
OSZK: (1. évf.) 1919–1922.
- Közlöny/Hungarian Bulletin** – Alpha, N. J., 1919.
- Közös Társadalom** – San Francisco, Cal., 1912–1914.
OSZK: 1912–1914.
- Kritika** – Cleveland, O., 1914.
OSZK: 1914.
- Krónika** – Cleveland, O., 1914.
OSZK: 1914.
- A Küzdelem**, ?,
Forrás: Előre, 1920. 3.
- Loran és Vidéke** – Lorain, O., 1913. 1922–23-ig Magyar Hírnök címen jelent meg.
OSZK: 1914–1938.
- Magyar Amerika** – New York, N. Y., 1879. jún. 15.
OSZK: 1879.
- Magyar Bányászlap** – New York, N. Y. 1914, majd Himlerville, Ky.
Kiadó szerk.: HIMLER MÁRTON; szerk.: HIMLER MÁRTON, később FISHER AN-DOR.
OSZK: 1915–1938. (Mikrofilm 1917–19., 1939–45.).
- Magyar Gazda** – Cleveland, O., ?.
Forrás: Előre, 1919., 6.
- Magyar Híradó** – New York, N. Y., 1894–1897.
Szerk.: SINGER MIHÁLY és DR. BARACS HENRIK.
OSZK: 1895–1897.
- Magyar Híradó** – Philadelphia, O., 1914.
OSZK: 1914–1915.
- Magyar Híradó** – Pittsburgh, Pa., 1915.
előbb: Pittsburghi Híradó.
- Magyar Hírlap** – Chicago, Ill., 1912–1914.
OSZK: 1913–1914.

- Magyar Hírlap** – Cleveland, O., 1914.
OSZK: 1. évf. 1914–1922.
- Magyar Hírlap** – Detroit, Mich., 1914–1933. Naptárak: 1920-tól, szerk., MÁRK BÉLA.
OSZK: 1920–1933. (Mikrofilm: 1917–1924.)
- Magyar Hírlap** – Trenton, N. J., 1909–1910, beolvadt az Egyetértésbe (N. Y.).
OSZK: 1. évf. 1909: 36–42., 1910: 1–2.
- Magyar Hírmondó** – Cleveland, O., 1900–1909.
Szerk: FECSŐ IMRE.
OSZK: 1900–1909, (Csaknem teljes sorozat.)
- Magyar Hírnök** – New Brunswick, N. J., 1911. jan. 6.
OSZK: 1. évf. 1911–1938. (Hiányos)
- Magyar Hon, ?**
Forrás: AMN 1902. Magyar Jövő – New York, N. Y., 1902.
OSZK: 1939–1940.
- Magyar Katolikus Zászló** – McKeesport, Pa., 1912.
OSZK: 1913–1923.
- Magyar Kertészlap** – Hamond, Ind., 1914.
előbb: Árpádihoni Kertészlap,
utóbb: Amerikai Magyar Kertészlap.
OSZK: 2. évf. 1914. 5. sz.
- Magyar Köztársaság** – Philadelphia, Pa., Trenton, N. J., m 1906.
OSZK: 1919–1921.
- Magyar Napilap** – Cleveland, O., 1902–1909. okt. 2.
beolvadt a Szabadság újságba, kiadók: FECSŐ IMRE üzletember, DR. ARACS HENRIK ügyvéd, DR. WINTER ARTUR, DR. ROSENBERG EMANUEL.
OSZK: 1905–1909.
Az első amerikai magyar nyelvű napilap.
- Magyar Napilap** – Detroit, Mich., 1906–1933. előbb: Magyar Hírlap (cím vált.: 1933. 28.)
OSZK: 1933: 28–80. sz.
- Magyar Posta** – New York, N. Y., 1901/1909.
Forrás: AMN 1909.
- A Magyar Száműzöttek Lapja** – New York, N. Y., 1853. okt. 15.
Szerk.: KORNIS KÁROLY.
OSZK: 1853. okt. 15. (Fényképmásolat.)
Az első magyar nyelvű lap az Egyesült Államokban, összesen hat száma jelent meg.
- Magyar Szemle** – Philadelphia, Pa., 1901/1909–1924.
Forrás: AMN 1909/AMN 1924.
- Magyar Szentertszébet Amerikai Hírnöke** – Cleveland, O., 1893–1901.
beolvadt: a Magyarok Vasárnapja c. lapba, szerk.: BÓHM KÁROLY.
- Magyar Szó** – So. Bethlehem, Pa., 1901/1909.
Forrás: AMN 1909.
- Magyar Tribune** – Chicago, Ill., 1915.
OSZK: 1920–1938.
- Magyar Újság** – Detroit, Mich., 1910–1917. utóbb: Detroiti Újság, tul. szerk.: FÉDER ANTAL, majd FODOR GYULA.
OSZK: 1911–1915.
Éveken át napilap, később hetente kétszer jelent meg.
- Magyar Újság** – New Brunswick, N. Y., 1901/1909/1924.
- Magyar Világ** – Pittsburgh, Pa., 1914.
OSZK: 1915–1931.

- Magyar Zászló** – Pittsburgh, Pa., 1906– McKeesport, Pa., 1924.
 Forrás: AMN 1924.
 OSZK: 2. évf. 1907–1909.
- Magyarok Csillaga** – McKeesport, Pa., 1895–1905.
 Szerk.: KOVÁTS KÁLMÁN
 Forrás: AMN 1909.
- Mesemondó** – New York, N. Y., 1911.
 OSZK: 1911–1913.
- Mi Életünk** – Buffalo, N. Y., 1915. november–december.
 OSZK: 1. évf. 1915: 1–2. sz.
- Munkás** – Cleveland, O., 1909.
 OSZK: 1912–1945. (Csaknem teljes sorozat.)
- Népakarat** – New York, N. Y., 1903–1911 első szerk. K. SZABÓ JÓZSEF.
 OSZK: 1907–1911. (Szórvány)
- A Népbarát** – New York, N. Y., 1913?
 OSZK: 1927–1928. (Szórvány)
- Népjog** – New York, N. Y., 1893?
- Népszószék** – Pittsburgh, Pa., 1901/1909–1924.
 Forrás: AMN 1909, AMN 1924.
- Newarki Híradó** – Newark, N. Y. 1914.
 OSZK: 1914. (Szórvány)
 A New Jersey Híradó melléklete
- New Brunswicki Magyar Újság** – New Brunswick, N. J., 1917.
 OSZK: 1. évf. 1917–1924.
- New Jersey Híradó** – Perth Amboy, N. J., 1910.
 OSZK: 1914–1918.
- New Yorki Napló** – New York, N. Y., 1902.
 Forrás: AMN 1909.
- Obrana** – Cleveland, O., 1914.
 OSZK: 1917–1925 (Hiányos.)
- Otthon** – Cleveland, O. – Chicago, Ill., 1910–1944., alapította: Dr. WINTER ARTUR átadta a szerkesztőnek: DESSEFFY SÁNDOR-nak
 OSZK: 1911–1938. (Csaknem teljes sorozat.)
 Az első magyar nyelvű lap Chicagóban.
- Önállás** – Hazleton, Pa., 1890–1897., szerk.: MOGYORÓSSY ÁRKÁD,
 Forrás: AMN 1924.
- Önállás** – Philadelphia, Pa., 1907/1909–1924.
 Forrás: AMN 1924.
- Órálló** – Bridgeport, Conn., ?. szerk.: KALASSAY SÁNDOR
 Forrás: Amerikai Magyar Református Naptár, 1909.
- Örömhír/Evangel** – Pittsburgh – Philadelphia, P. A., 1904–1924.
 Forrás: AMN 1924.
 OSZK: 1907–1909.
- Örömhír** – Youngstown, O., 1901/1909–1924.
 Forrás: AMN 1909; AMN 1924.
- Összetartás** – Pittsburgh, Pa., 1913–1931.
- Ösvény** – Cleveland, O., 1920, utóbb: Új Ösvény.
 OSZK: 1. évf. 1920–1924.

- Perth Amboy és Vidéke** – Perth Amboy, N. J., 1919–1924.
 Forrás: AMN 1924.
 OSZK: 1919. (Szórvány)
- Philadelphiai Hírlap** – Philadelphia, Pa., 1912.
 OSZK: 1912–1915.
- Philadelphiai Szemle** – Philadelphia, 1903.
 Szerk.: PIVÁNY JENŐ, ONUSKA P. ANDOR.
 OSZK: 1903–1904. (Szórvány)
- Pipacs** – Youngstown, O. – Buffalo, N. Y., 1913.
 Szerk.: TARNÓCZY ÁRPÁD.
 OSZK: 1913.
 Illusztrált humoros szépirodalmi folyóirat.
- Pittsburghi Híradó** – Pittsburgh, Pa., 1909–1924.
 utóbb: Magyar Híradó
 Forrás: AMN 1924.
 OSZK: 1911–1915.
 Protestáns egyházi lap
- Pitty Palaty** – New York, N. Y., 1901. okt.,
 Szerk.: SPIELBERG MIKLÓS
 OSZK: 1901–1904.
 Élclap.
- Regnum Marianum** – Northampton, Pa., 1908–1924.
 Forrás: AMN 1924.
- Református Híradó** – New York, N. Y., 1910–1924.
 Szerk.: KUTHY ZOLTÁN
 Forrás: AMN 1924.
- Reformátusok Lapja** – Lancaster, 1901.
- Sátán** – New York, N. Y., 1901/1909.
 Forrás: AMN 1909.
 Élclap.
- So(uth) Bendi Magyar Tudósító** – So. Bend., 1911.
 OSZK: 1913–1916. (Hiányos)
- St. Louis és Vidéke** – St. Louis, Mo., 1913.
 Naptárak: „St. Louis Naptára” címen 1920-tól, szerk.: KÁLDOR KÁLMÁN.
 OSZK: 1913–1939 (Csaknem teljes évfolyamok).
- Szabad Sajtó** – Passaic, N. J., 1909.
 OSZK: 1912–1940. (Hiányos)
- Szabadság/Liberty** – Cleveland, O., 1891., Első kiadó szerk. 1913-ig KOHÁNYI TIHAMÉR
 Naptárak 1905-től.
 OSZK: 1892–1942. (hiányos és teljes évfolyamok, mikrofilm: 1917–1924.)
- A Szabadság Hetilapja** – Cleveland, O., 1916.
 OSZK: 1916–1938. (Hiányzik: 1922–1930)
 A Szabadság szépirod. heti melléklete, Szabadság Magazine Section.
- Színházi Újság** – New York, N. Y., 1912.
 OSZK: 1912. 11. sz. (dec. 22.)
- Tárogató** – New York, N. Y., 1904–1924.
 Forrás: AMN 1924.

Testvériség – New York, N. Y., 1911.

Az Előre és a Népakarat szocialista lapok egyesítésével.

OSZK: 1911–1913.

Trenton és Vidéke – Trenton, N. Y., 1901/1909–1924.

Forrás: AMN 1924.

Új Hazánk – New York, N. Y., 1901/1909.

Forrás: AMN 1909.

Új Világ – Baltimore, 1901/1909–1924.

Forrás: AMN 1909; AMN 1924.

Új Világ – New York, 1905.

OSZK: 1905–1907.

Új Világ – St. Louis, Mo., 1901/1909.

Forrás: AMN 1909.

Városi Élet – South Bend., Ind. 1920.

OSZK: 9. évf. 1928–1940.

Védelem, ?

Forrás: *Előre*, 1920. 3.

Verhovayak Lapja – Detroit, Mich., 1918.

OSZK: 1919–1940. (Csaknem teljes sorozat.) A Verhovay Betegsegélyző hivatalos közlönye.

Világosság – Philadelphia, Pa., 1914.

OSZK: 1915–1916.

A Jegyzék Puskás Julianna összeállításának a felhasználásával történt
(Puskás Julianna: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940.
Bp., 1982. 611–621.)

Országos Széchényi Könyvtár

Névmutató

A

Ács Gedeon 17
Ács Károly 51
Ács Tivadar 18
Alexander Dénes 50
Angyalffy Endre 40
Apponyi Albert 46
Arany János 20, 21
Asbóth Sándor 17, 29

B

Bánki Donát 32
Bárczy István 43
Bársony István 50
Batári Gyula 31, 44, 68
Becker Jakab 78
Bem József 15
Beniczkyne Bajza Lenke 26
Berkó D. Géza 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 72, 77
Berkovits 29
Bernvaller Erzsébet 15
Berzák Jenő 61
Bibich Károly 78
Birinyi Sándor 78
Böhm Károly 82
Burns, Robert 21

C

Chorin Emil 61

CS

Csapó 56
Csernátony Lajos 16
Cerny János 78
Csiky Gergely 26
Csongrádi Kornél 77

D

Damjanich János 15
Dancs Lajos 10, 18

Darányi [Ignác] 42
Desseffy Sándor 83
Drános László 80
Dugonics 59

E

E. J. 17
Emőd Tamás 50
Eötvös Károly 50
Erdélyi Sz. Gusztáv 23, 29, 30
Erdélyi Sz. Gusztávné 24, 27, 29
Erdős Gyula 35
Erkel Ferenc 64

F

Farkas Géza 26
Fecső Imre 43, 82
Feketeházy János 61
Figyelmessy Fülöp 29
Fischer Andor 81
Fodor Gyula 78
Freund 13
Fülöp Ilona 52

G

Garay Antal 55, 58
Gárdonyi Géza 40, 41
Garibaldi, Giuseppe 12
Geduldiger Ernő 33, 34
Geréb József 77
Gérecz Károly 56
Gerster Árpád 29
Gerster Miklós 61
Göndör Ferenc 79
Ghika János 63
Gorszky Xavér 10
Göre Gábor 40
Grisza Ágost 17
Gyóni Géza 50
Györkös Ferenc 61

H

Habsburg, Ferenc Josef 14
Halmos 33
Harsányi László 77
Harsányi Sándor 29
Házmán Ferenc 17
Hedvig Márton 70
Helfy Ignác 55
Hénap Mihály 50
Hercz Kálmán 61
Himmler Márton 80
Horvay Károly 32
Hugo, Victor 14
Hugonnai Vilma 61
Hunyadi László 64, 70

I

Incze Kálmán 61
Ingraham, Duncan 11, 12, 13

J

Jakab János 30
Janson 39
Jernei János 63
Jiraszek Nándor 61
Jókai Mór 26, 40
Jurás István 24
Justh Zsigmond 40

K

Kalassay Sándor 77, 83
Káldor Kálmán 84
Kar Jancsi 50
Karcag Vilmos 26
Károlyi Gyula 67
Katona Miklós 15
Kemény György 45, 78, 81
Kende Géza 18, 31, 44, 48
Kereszty István 68
Khern Ede 70
Kherndl Antal 61
Kis 65
Kiss Emil 46
Kohányi Tihamér 27, 29, 36, 38, 39, 41, 42,
43, 44, 47, 72, 79, 84
Kohári 29
Kolárits Mihály 61
Kolumbus, Kristóf 41
Koós János 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69
Kornis Károly 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16,
17, 19, 22, 72, 82
Kossuth Ferenc 43
Kossuth Lajos 7, 9, 14, 16, 17, 28, 43, 44,
46, 53, 58, 66

Kosztá Márton 11, 12, 13, 14, 18
Kovács János 29, 61
Kovács József 18
Kovácsy János 61
Kováts Kálmán 83
Krizsánics 65
Krüzselyi Erzsébet 50
Kuenstler Sámuel 79
K. Szabó József 83
Kugler Iván 59
Kuthy Zoltán 80, 84

L

Ledru-Rollin, Alexandre August Ledru 14
Légányi Sándor 61
Leövey Klára 15
Liptay Pál 18
Liszt Ferenc 14
Lóczy Lajos 61
Loew, Wm. N. ld. Lőw Vilmos
Longfellow, Henry Wadsworth 21
Lőw Vilmos 7, 17, 19, 20, 21, 23, 72

M

Marcy, W. M. L. 13
Markovics Endre 40
Mazzini, Giuseppe 14
Mester 65
Mészáros Lázár 12, 17
Messerschmiedt Géza 79
Mező Benjamin 29
Miklós Ármin 17
Mikszáth Kálmán 40
Miskoczi Henrik 23, 29
Mogyoróssy Árkád 7, 17, 19, 21, 22, 27, 72, 83
Móricz Zsigmond 50
Mösch Kázmér 60
Munkácsy Mihály 57
Muray Károly 25

N

Nagy Csaba 18
Nagy Jakab 70
Németh János 51
Németh Zoltán 32

NY

Nyitray Emil 23, 29

O

Oesterreicher Sándor 32, 33, 34
Onuska P. Andor 84
Ormay Arthur 34
Oroszhegyi Józsa 64, 66, 67, 69

P

Perczel Lajos 23, 24, 29
 Pernet János 64
 Peterdy Andor 50
 Petőfi Sándor 14, 15, 20, 21, 60
 Petrás Ince 63
 Petrovics Miksa 61
 Pierce, Franklin 12
 Pikler A. Henrik 32
 Pivány Jenő 84
 Prattinger Ferenc 78
 Puskás Julianna 18, 31, 54, 85

R

Rácz Rónay Károly 18
 Rákóczy [Ferenc] 12
 Ráthy Mór 60
 Reményi Ede 21
 Ringhoffer Sándor 29
 Rosenber Emanuel 82
 Róth Imre 51
 Röck István 61

S

Saissy, Amadé 55, 56
 Schnitzer testvérek 23
 Semsey Károly 29
 Singer Mihály 46, 77
 Somló Bertalan 34
 Sehödle, A. Gy. 79
 Spielberg Miklós 84
 Stróbl Sándor 34

SZ

Szabolcska Mihály 50
 Szalay László 61
 Szathmári Pap Károly 63
 Széchenyi István 64, 70
 Szedmáki Szidonia 30
 Székely Sámuel 55, 56, 58
 Széll Kálmán 42
 Szepessy Lajos 38, 61
 Szerényi Antal 17
 Szily Kálmán 59, 61
 Szinnyi József 18, 31, 58
 Szók Lajos 61
 Szombathy Lajos 26

T

Taft, H. W. 36, 43
 Tarczai Lajos 77, 78
 Tarnóczy Árpád 84
 Taylor, F. W. 34
 Teleki Blanka 15
 Terber Józef 79
 Tennyson, Alfred 21
 Tezla, Alfred 47, 52
 Tisza Kálmán 55, 58
 Tompa Mihály 17
 Tóth András 28, 43
 Tóth Árpád 28, 43
 Török Lajos 14, 15, 16
 Trefort Ágoston 57

U

Ulrich Adolf 63
 Uncle Sam 51

V

Vadnay Károly 26
 Vanamaker 57
 Várady Ádám 62
 Várady Gábor 60
 Verne Gyula 51
 Vetter Antal 17
 Viltay A. Harry 23, 29
 Visky Bálint 61
 Vörösmarty Mihály 21, 60, 70
 Vyzab Lajos 26

W

Warm Miklós 44
 Wartha Vince 59, 61
 Washington, George 43, 44, 46, 70
 Weltner Ignác 26
 Whittier, John Greenlaf 20
 Winter Artur 82, 83
 Wlassics Gyula 42

Z

Zeisler Miksa 26
 Zichy Mihály 57
 Zichy Tivadar 57
 Zipernovszky 33

ZS

Zseni József 43

KÉPEK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AMERIKAI-MAGYAR
NEPSZAVA

SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓ

HIVATAL:

207 E. 4th St., New York.

BERKOVITS D. GÉZA,
felelős szerkesztő.

JACZKÓ J. ÁRPÁD üzletvezető.

G. D. BERKOVITS. Editor.

Betegsegélyző Egyletek Szövet-

kezetének hivatalos lapja.

Isten hozta vendégeinket!

— Most, hogy itt vannak kedves vendégeink, a magyar parlament tagjainak nagy része és a midőn e sorok napvilágot látnak, itt lesz Magyarország egyik legkiválóbb alakja, Apponyi Albert gróf is, alkalomszerűnek tartjuk, hogy néhány komoly szót szövéünk testvéries üdvözlétünk-höz.

— Apponyi Albert grófit nagy államférfiúnak és messzelátó embernek ismerjük. S most, hogy ide jött a béke konferencián a magyar nemzetet képviselni, valószínűleg érdekelni fogja őt itten élő honfitársainak helyzete is.

— Nyiltan és habozás nélkül szólunk Apponyi Apponyi Albert grófhhoz és azért szólalunk meg most, mert alkalma lesz felszólalásunkat személyesen megvív-
gálni.

BERKÓ

ÁPRILIS 12... 1916...

KÉPES UJSÁG JA

1.évfolyam.....1.szám

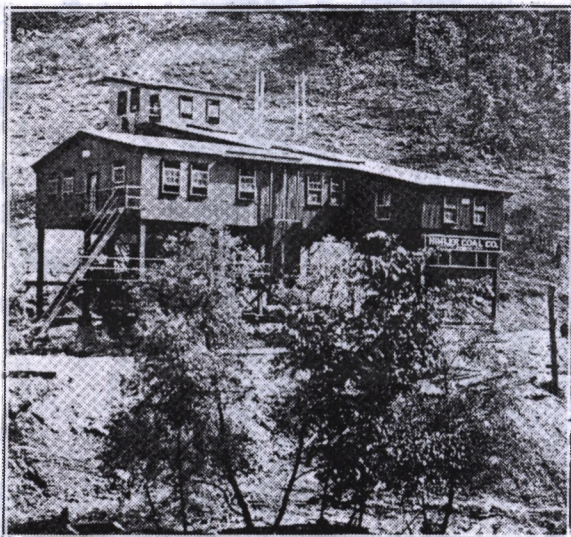
FIAM! A HAZÁÉR'....

Egyes szám ára 6 cent

Single Copy 6 Cents

Képes Világlap

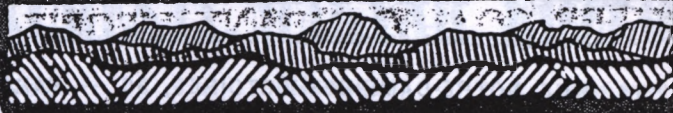

Beolvadt lap a "BERKÓ KÉPES UJSÁGJA"
SZERKESZTI FÜLÖP ILONA

A Himler Coal Company új acél tüplője

PRICE 6 CENTS

(In Greater New York and Metropolitan District) ELSEWHERE 7 CENTS

Ingyen küldünk

mutatványszámot a Képes Világlapból mindenkinek, aki címét beküldi a kiadóhivatalba.

A Képes Világlap minden héten szebbnél szebb elbeszéléseket, verseket tartalmaz, lesz benne rovat az asszonyok és gyermekek részére is.

A Képes Világlapnak egyetlen egy magyar házból sem szabad hiányoznia, mert a család minden tagjának hoz valami újat, valami szépet, valami tanulságosat.

A napilapok olvasása nem elegendő. Igaz, hogy csakis az újságok olvasásával tarthat lépést a mai kor embere a nagyvilág eseményeivel, de az újságok nem foglalkoznak az élet szebbik és jobbik oldalával, csak a különböző eseményeket sorolják fel egymásután.

A Képes Világlap azonban az emberek szívéhez, lelkéhez szól, tanít, nevel, oktat és szórakoztat.

A Képes Világlap előfizetési ára olyan csekély, hogy minden amerikai magyar család megengedheti magának azt a fényűzést, hogy előfizessen rá egy évre.

Újabb rovatokkal fog a Képes Világlap kedveskedni előfizetőinek már a közel jövőben és minden igyekezetünk az lesz, hogy egy tartalmas, friss, élvezetes szépirodalmi lapot nyujtsunk Amerika magyarságának, mert úgy érezzük, hogy erre van jelen pillanatban legnagyobb szükség.

Arra kérjük minden olvasónkat, hogy küldje be azoknak a barátainak címét, akik még nem tartoznak a Képes Világlap előfizetői közé, azonnal küldünk nekik mutatványszámot és meg vagyunk győződve róla, hogy rövidesen ezeket is olvasóink táborában fogjuk látni.

Minden a lapot érdeklő levél, cikk, közlemény vagy hirdetés a következő címre küldendő:

Képes Világlap

75 FOURTH AVENUE

NEW YORK CITY

PÁRISI MAGYAR ÉRTESÍTŐ

Correspondance danubienne de l'AGENCE LIBRE

50, RUE NOTRE-DAME-DES-VICTOIRES, 50. — PARIS

A. SAISSY, directeur.

N° 125

Páris 1888 November 13-án.

Politikai Hírek

BELFOLD

Az opportunista mozgalom. — Waldeck-Rousseau vasárnapi beszéde az opportunista párt újbolí aktiób: lépésének jeléül vehető. — A párt újra mozog és sajtója ismét az opportunisták részére követeli a kormány gyeplőit. — A Parti national ma a következő figyelemreméltó sorokban tárgyalja a kérdést.

» A nehézségek akkor születtek, midőn a radicalismus lépett a küzdőterre. Mint a luxianai vadak, kikről Montesquieu beszél s a kik a fa gyümölcsét leszedendőek magát a fát vágják le, épenugy a radicalisok is a természet még annak, megérése előtt akarják betakarítani.

Most látjuk csak a tévedésnek következményeit; Az ország, a mely haladt a köztársaság felé, megállott útjában; a polgárság, melynek hozzájárulta nélkül tarló kormány Franciaországban nem képezhető nyugtalan kodva kérdezte önmagában hová akarják vezetni? s egy lépést hátrált. A megelőző minisztériumok alatt keletkezett rendellenység csak élesbűt Floquet miniszterisége alatt.

Ebőstéjére értünk annak, hogy a visszavonulás feloszlása, a feloszlás pedig megsemmisülésé válik.

Mindamellett azonban, ha a helyzet compromittálva van is a radicalismus ölé halása által, de azért még nincs elveszve. Még minden helyrehozható. A régi monarchista pártok kissé korán bangoztatták győzelemkiáltásukat, kissé korán bontottak zászlót.

E zászló hátá mögött, egy kalandor tiszt kezére bízva, Franciaország külső behabórnót lát. A nemzet zöme haboz követni őt.

Mielőtt azon homályos utra dobná magát, melyre kényszeríteni szeretnek, s melynek végénél talán a francia haza elpusztulása, Finis Galliae áll, a választók szorongással fordulnak vissza az első napok vezéréhez s eöngye kéri, hogy emeljék föl újra a konzervatív köztársaság zászlaját, mely őket oly gyakran vezette győzelemre.

Ebben van az üdv! A köztársaság elleni mindenféle hangon kiabáltak már s állagfák mindennap a lapokban, hogy a köztársasági kormány egy beszapponozott deszkához hasonló, melynek végén a demagógia áll. S azt mondják, hogy ha egyszer a lejőre jutott semmiféle emberi hatalom vissza nem fogja tarthatni alóló hogy végig ne sikamolíék rajta.

Be kell nekik bizonyítani az ellenkezőt, az ár ellen uszni teljes elhatározással, oia kell hagyni az egészégetlen régiót, hol a tehetetlen radicalismus vergődik, vissza kell térni a központ felé s vissza foglalni a régi harcponotokat, honnan ellenfeleink oly gyakran verettek vissza. A régi posztóikkal régi győzelmeinket szerezzük újra meg.

Es most, ha a radicalisok valóban szeretik hazájukat, ha őszintén szívükön viselik — a mint mondják is — a köztársasági üdvét, le kell mondaniók állásukról, legálabb egy időre.

Oda kell hagyniok a hatalmat, melynek gyakorlata

főül mulja erejükét, át kell engedniök a köztársasági hadsereg vezetését tapasztaltabb s ügyesebb vezetőknek. — Es ha egy időre lemondanak nagy öszelenségek példáját fogják tanusítani.

Azt fogják ezzel bizonyítani hogy a hatalom szeretete nem előbb vőő nekik a haza szereteténél s Franciaország egy, napon be fogja nekik tudni ez a hősiesség feloldozásukat.

KULFOLD

Olasz-francia viszony. — Marianinak római követé való kinevezetése előtérbe tolja azon kérdést, valjon az új nagy követnek fog-e sikerülni az annyira elmérgesedett francia-olasz viszonyokat jobb irányba terelni.

Az a körülmény, hogy Mariani kinevezetését az olasz sajtó által rokonszenvesen fogadta, bizonyos fokú reményekre jogosít és nem változtat ezen azon körülmény sem, hogy a francia sajtó azon része mely a jelenlegi kormány megbuktatására törekedik az új római nagy követ kinevezetésével (Floquettel való közeli rokonsága miatt) nem volt meglepődve. A francia-olasz viszonyok jobbítására az a körülmény leend iránnyód, valjon Mariani bíró-e azon tulajdonokkal, melyek ily kényes ügy megoldásához szükségesek letnek?

Az új nagykövet eddig sok jeles tulajdonságnak adta jelét a külügyminisztériumban, hol a kereskedelmi ügyek vezetésével volt megbízva. Azon kívül több éven át nagy ügyességgel a két legfontosabb olaszországi konszultatust töltötte be és pedig oly időben, midőn Victor Emmanuel kormánya és Franciaország közt a viszonyok nem a legjobbak voltak.

Mariani: azonkívül arról is ismeretes Olaszországban, hogy a modern Italia igaz barátja és azért nem valódiólhat azzal, hogy talán a pápa világi hatalmának a vissza állításán fog fáradozni.

Az olasz miniszterelnök Mariani kinevezetésében kénytelen volt a francia kormányoknak Olaszország iránti jóakaratra ráismerni és így akarva nem akarva barátságos indulatot mutatni az új francia nagykövet iránt.

Ez okból a hivatalos sajtó utatástát vón, hogy Mariani lehetőleg barátságosan fogadják.

Membræa lábornok pedig vasárnapi fogadtatása alkalmával kijelentte Gobletnek Crispi miniszterelnök nevében, az olasz kormány meglepődését Mariani kinevezetése miatt és azon reményt, fejezte ki, hogy az új nagykövetnek sikerülend a két nemzet közt lenforgó félreértéseket kiegyenlíteni.

A francia külügyminister a maga részéről nem tehetett jobbat, minthogy megköszönte a francia kormány nevében az itteni olasz követ barátságos érzelmeit és hozzáfűzte, hogy meg van róla győződve, miszerint Mariani az Olaszországgal való jó viszonyok helyreállítása iránti óhajjal eltelte megy Romába.

Ugranez ügyre vonatkozólag az Agence Havas a következő római sürgönyét nyeri: — Crispi biztosított Gerardot a pénteki receptio alkalmával, hogy az olasz kormány Mariani a legnagyobb rokonszenvvel fogadja és nagyon vágyódik látni azon félreértések meg

BUKURESTI MAGYAR KÖZLÖNY.

Ara félévre:

Helyben házhoz küldve, sőt Moldva-Romániában is akármelyik városba postán küldve csak 9 huszas.

Magyarország és Erdélybe
posta költségen kívül 4 frt. oé. papir.
pénzben. Egy szám ára: fél huszas.

Első év folyamán.

Felelős szerkesztő: Dr. Országhyvi Józsa.

Főmunkatárs és kiadó: Kóós Ferenc.

... mint a bukaresti Magyarországi követség. •

Szerkesztői szállás: Kálvinutcaszöglet 4.sz.

Megjelenik hetenkint egyszer.

Előszövegetek elfogad minden cs. k. postahivatal, helyben a szerkesztő, és a kiadó Kócs, Ferenc ref. lelkész urához a cél megközelítését elősegítő különös adakozások is küldendők.

E lap közvetítői kapcsolt szolgálat az Anyasország és a Moldva-Románidban lakó magyarság közt. Ismerteti Románhon földét, alkotmányos életét, népét, s a magyar és román nemzet viszonyairól vonatkozó történelmi adatokat. Politikai irány: a népek s kivált a két szomszéd nemzet testvérisége.

A tiszta jövedelem magyar iskolák alapítására levén szánva, erről, valamint a célra begyűltető különös adakozásokról a bukaresti Magyarégylet számadása koronként közzé fog tétetni.

 Telyes számú példányokkal September 1-^{del} folyvást szolgálhatunk.

Politikai szemle

Nehéz idők. A határozatlan elvű politikés pillanatokon megköhög; nem tudja mely irányban folytatni működését. Ilyen szelkacsokkal most telve Európa hirtáplai. Szerencsénkre, a mi irányunk sokkal átláthatóbb, hogysemi az ösveny keskenyültével akár szirtfolt, akár örvényfolt rettegünk kellene. Működésünk egy jobb kor előkészítése; miher' habozó palatársaink példája eltelendé rendtelenné bízunk. Mind fogva elevenek mellett szilárd megmaradunk.

"Az események oly gyorsan következnek egymásra, hogy mire eredményeket készítenék, már ezek is be következtek. Ily körülményben legcélszerűbb a regisztrálásra szorítkoznunk.

A ncona feladásával a pápai sereg feloszlását be-
végzett dolognak lehet tekinteni. Pedig a hadseregnél
lényegben úgy látszik nem volt hiány; mert az Európa s-
tán világszerte gyűjtött sz. Péter álléreiből
csupán imént említett várban 700 ezer franknyi összeg
esetl. martalékol.

Viktor Emanuel király az olasz hadsereg vezérletét személyesen vette át; mi nem mutat az olasz egységi küzdelem bevezetésére. A szent atya elutasásáról mi napi gyónításunk mind valóbb színűvé válik, s minden vendégsereteli ajánlatok közt leghehitebb, hogy ő szerkező végre is csak francia átalom alá menend.

A futásokozon kétségbeesett harca kelt napközi ki-
rály sokszorosán megverve, — nem csupán Gaetára van
szorítva; míg másfelől Olaszország királya Nápolyban tartja
diadal menetét. — A diadalmas hős Garibaldiról hírek
szállonganak, hogy már a csendes polgári életbe szándé-
kozik visszavonulni. Mi nem hisszük, hogy a világos
fejt nyagszívó haza! épen válság perceiben volna ké-
sz felhagyni dicősséggel kezdett, s habár tövisse! kora-
zotlan, bevégező munkáit. A piemonti nemzetgyűlés
együtt ül Turinban; cselekvényi közt az ország nevezetes,
hogy s annexio 84 számmal 12 elnök elfogadta, s így
igaza lehet azon parlamenti szónoknak ki akent nyilatko-
zott hogy nincs mese s az idő midőn a szent álya, Viktor
Emanuel az olaszok királya mellett, forogban székelen.

Küszöbön van Európa legmagasabb személyeinek Varsóban találkozása. Ámbár abban sem Napóleon császár, sem nemely nagyon érdekeltt uralfodók nem vesznek részt; ez összejövellt nagy horderejűnek tartjuk, oly fejleményekre nézt, melyek eddig a journalistikában alig vannak pontvidé. Nevezetesen – úgy vagyunk meggyőződve.

[illegible]

130. "M'as'ni n'f'ak" Napolyból "szatip" k'ir'ed' áll'as' sz'ek
kere rudja, de a bir'ed' néps'zón'k' Palavicinó p'rod'it'a
t'ornak sz'et vá'lassz'ol: n'em' a k'ar'ok t'á'v'oz'n' mert
n'em' is' m'ere'm' m'ag'at' b'und's'nek' av'agy
k'ár'ok' n'ev's't's'z'ö'v'ö'nek'.

3. 74 Magyar hazánkat illetőleg a Romannak Okt. 21-ét Becsbeli kárvérj: „A „Hivatalos” lap: egy-összárk kibő-
csatványt közöl, mely szerint „ennék utána” a törvény-
zőhatalmat 5. Felsége „sz. országgyűlések- és a birodalmi
tanácsok egyetértére, fogja gyakorolni”, a társadalom minden
össztáji képviselői felv. választottjai által, minden
képvéssel előadhatandja „választóinak okajánát és érdekeit
az illető gyűlés-kef.” Magyarhöz alkotmányos-
állapítóit, s az országgyűlés (Diet) legrovidebb idő alatt
összehívul. A Császár megköszöntötte magát, mint
Magyarhöz „király”. Benedek az olaszországi hadsereg
fővezérére nézve írt: „E frissen kapott hír néve el-
járék a részeselebbé üdösítősként, reméljük azonban hogy
ezzel elfogmosódni – ha való – azon sötétkép, mely
felől a mérések szellemű Anonchsetor által hazánkat
illetőleg értesültek.”

Politikai szemléletedünkben végre Velencén akad meg szemünk és figyelmünk. Elérkezett a válság ideje, mely az Olasz egyiséget végleg eredményezte. E nagy válság előtt megdöbbenve látjuk az olasz erőket. Egyik fél nem mer, másik nem akar a küzdelemhez foggni, mi meg éppen nem is kívánjuk az nagy vállalt kimenetelt. Csak igen erősen eszünk fölünkben az olasz parlamentben kimondott aza forradalmi szó, hogy: Róma és Velence között lesz, és senki sem fog többé állomunkban maradni. Ugy látszik az, hogy a Hódorak nagy biztosítékaimban ringatóznak.

A sorozat eddig megjelent tagjai:

1. **V. Ecsedy Judit:** A Bornemisza–Mantskovit nyomda története – 1990.
2. **Pavercsik Ilona:** A kassai könyvek útja a nyomdától az olvasóig – 1992.
3. **Beöthyne Kozocsa Ildikó:** Középkori pergamen kéziratok konzerválási eljárásainak kutatása és fejlesztése – 1992.
4. **Vidra Szabó Ferenc:** Kulturális egyesületek és a helyi társadalom a nyolcvanas években – 1993.
5. **Batári Gyula:** A tudományos szaksajtó kialakulása Magyarországon (1721–1867) – 1994.
6. **Tószegi Zsuzsanna:** A képi információ – 1994.
7. Olvasásra nevelés és a pedagógusképzés. Szerkesztette: **Nagy Attila** – 1994.
8. Petrik-émlékkötet. Szerkesztette: **Nagy Anikó** – 1996.
9. Az Országos Széchényi Könyvtár épülete a Budavári Palotában. Szerkesztette: **Farkas László–Németh Mária** – 1996.
10. **Németh Mária:** Az Országos Széchényi Könyvtár története 1919–1922. – 1997.
11. **Wix Györgyné:** A szerzetesi könyvtárak sorsa Magyarországon 1950–1952. – 1997.